

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

SZÚCS DIÁNA
GÖDÖLLŐ
2022

MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM

EGYEDÜL VAGY CSAPATBAN? HÁLÓZATI SZERVEZŐDÉSEK A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGBAN

Doktori (PhD) értekezés

DOI: 10.54598/002150

**Szűcs Diána
Gödöllő
2022**

A doktori iskola

megnevezése: Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola

tudományága: Gazdálkodás- és Szervezéstudomány

vezetője: **Prof. habil Dr. Lakner Zoltán DSc.**
egyetemi tanár, az MTA doktora,
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Agrár- és Élelmiszergazdasági Intézet

Témavezető(k): **Prof. Dr. habil Lazányi Kornélia**
egyetemi tanár
Óbudai Egyetem
Neumann János Informatikai Kar
Biomatika és Alkalmazott Mesterséges Intelligencia Intézet

Naárné Dr. Tóth Zsuzsanna Éva
egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Agrár- és Élelmiszergazdasági Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető(k) jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	5
1. BEVEZETÉS	6
1.1. A téma aktualitása és lehatárolása	7
2. CÉLKITÚZÉSEK	9
3. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	12
3.1. Magyarország mezőgazdaságának és földterületének alakulása a történelem folyamán	12
3.2. Fenntarthatóság és kockázatkezelés	15
3.3. A versenyképesség mezőgazdaságra gyakorolt hatása: a technológia és generációváltás jelentősége.....	20
3.4. Az agráriumban dolgozók képzettsége, a digitalizáció lehetősége	25
3.5. Csoport, társadalmi tőke, hálózatok	35
4. ANYAG ÉS MÓDSZER	39
4.1. Adatforrások lehatárolása	39
4.2. Kutatási hipotézisek	41
4.3. Statisztikai módszertan.....	42
5. KUTATÁSI EREDMÉNYEK	44
5.1. Generációs különbségek.....	44
5.2. A családi állapot és a rokoni kapcsolatok	51
5.3. A szakirányú végzettség.....	67
6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	83
6.1. A hipotézisvizsgálat eredménye	83
6.2. Javaslatok	86
7. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	87
8. ÖSSZEFOGLALÁS.....	88
SUMMARY	92
9. MELLÉKLETEK.....	96
M1. Irodalomjegyzék.....	96
M2. Táblázatok jegyzéke	111
M3. Ábrák jegyzéke.....	112
M4. Egyéb dokumentumok.....	116
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	121

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

BB	Baby Boom
COVID-19	Coronavirus disease 2019
EIT	European Institute of Innovation & Technology
EU	European Union
EUROSTAT	European Statistical Office
FMCG	Fast-Moving Consumer Goods
GDP	Gross Domestic Product
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
LKNÖ	Landwirtschaftskammer Niederösterreich
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
ÖPUL	Das österreichische Agrar-Umweltprogramm
SAPARD	Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
SPSS	Statistical Product and Service Solution
TÉSZ	Termelői értékesítő szervezet
TSZ	Termelő Szövetkezet
V4	Visegrádi Együttműködés, Visegrádi Négyek

1. BEVEZETÉS

„A sikeres csapathoz egyensúlyra és sokféleségre van szükség. Ugyanakkor vezető is kell... a vezető azonban önmagában nem elég... a kollektív intelligencia azon csapatjátékosoktól függ, akik képesek együttműködni a látnokkal, meghallgatják egymást, megvitatják az álláspontjukat és el tudják viselni, hogy eltérő álláspontok egyszerre vannak jelen” (BARABÁSI 2018)

A mezőgazdaság a leghosszabb múltra visszatekintő ágazat, amelynek jelenlegi integrált formája ötvözi a történelemben kialakult hagyományos paraszti az iparszerű és biogazdálkodási modelleket (GAZDAG 2019).

Az egyén és csoport kapcsolata és szerepe a célok elérésében klasszikus témának számíthat (BAKACSI 2010), azonban úgy gondolom, hogy a mezőgazdaság területén még kevés publikáció jelent meg a kérdéskörben.

A kutatás két tudományágra épül: egyrészt a szervezéstudományban másrészt az agrártudományban fellelhető ismeretekre. A kutatásom során arra kívántam hangsúlyt fektetni, hogy miként fejlődhet a termelés a mezőgazdaságban, ha az egyéni gazdálkodók hálózatos szerveződésbe kezdenek. Szerettem volna fényt deríteni arra, hogy milyen hatásai lehetnek (vagy vannak) a csoportban történő együttműködésnek, illetve, hogy mennyire nehéz egyénileg a megvalósítás. Közösségben valóban hamarabb célt lehet érni, vagy erőfeszítést igénylő alkalmazkodás szükséges hozzá?

A 21. század elejének egyik legfontosabb tudományos témájának a hálózat tekinthető, amely rendszer azonos szervezőelv alapján jön létre. Rendkívül érdekes, hogy a XX. század elején épp egy magyar írónk volt nagy hatással matematikai elméletek kialakulására. A hat lépés távolság elmélet szerint a Földön bárki kapcsolatba hozható bárkivel egy ismeretségi láncon keresztül. Az elmélet Karinthy Frigyes 1929-es Láncszemek című novellájában bukkan fel először, igaz akkor még öt lépésként. Az ötlet Karinthy megsejtéséből indult. Úgy gondolta, elegendő néhány kapcsolat, hogy az ismerősök köre kiadja az egész emberiséget (KARINTHY 1929); (BARABÁSI 2003).

Az új gazdasági formációkról szóló tanulmányok arról számolnak be, hogy a vállalatok és partnereik kölcsönös, hálózati függősége a feltétele a vidéki innovációnak. A keresletorientált hálózatosodás mellett azonban továbbra is igen nagy a tere a kínálat vezérelt piaci jelenlétnek. Különösen igaz ez a mezőgazdasági kistermelőkre, akiknél a lokális adottságok és a korlátos erőforrások a leginkább meghatározóak (LAZÁNYI et al. 2017).

Más szektorokban az üzletemberek már tapasztalják, hogy összefogás, szerveződés és tapasztalatcsere nélkül szinte esélytelen az életben maradásuk, így rendkívül fontos lenne, hogy a mezőgazdaságban is végre öntudatra ébredjenek a gazdák: együtt kell működniük, ha környezettudatosan és hatékonyan szeretnének termelni (SZŰCS-NAGY 2018).

1.1. A téma aktualitása és lehatárolása

Az értekezés az elmúlt öt év kutatómunka eredményeit kívánja összefoglalni, amely összességében több témakörben, időnként párhuzamosan folytak, azonban élesen nem különíthetők egymástól. Mivel képzettségemet tekintve gazdaságtudományi ismeretekkel rendelkezem, úgy véltem, hogy a téma kutatásához elengedhetetlen az agrártudományhoz köthető ismeretek elsajátítása. Az értekezésemhez köthető kutatásaimat megelőzően így arra törekedtem, hogy megismerjem a mezőgazdaság sajátosságait és az ágazatot érintő kérdésekre fókuszáljak.

Az agráriumot érintő kihívások megismerését követően, az értekezésem alapjául szolgáló primer kutatásom két tudományágra építettem: egyrészt a szervezéstudományban másrészt az agrártudományban fellelhető ismeretekre.

Barabási Albert László 1999-ben megalkotta a skálafüggetlen *hálózat* elméletét, amelynek publikálását követően több tőlük függetlenül a témában kutatók is csatlakoztak a témához, hozzájárultak az elmélet általánosításához (BARABÁSI 2016).

2018-ban az almatermelők kihívásáról szóltak a sajtóhírek. BARABÁSI (2003) elméletének megismerésével párhuzamosan kutatásomban a szabolcsi almatermelők helyzetét elemeztem.

A kutatásom során arra kívántam hangsúlyt fektetni, miként fejlődhet a termelés a mezőgazdaságban, ha az egyéni gazdálkodók hálózatos szerveződésbe kezdenek. Szerettem volna fényt deríteni arra, hogy milyen hatásai lehetnek (vagy vannak) a csoportban történő együttműködésnek, illetve, hogy mennyire nehéz egyénileg a megvalósítás. Közösségben valóban hamarabb célt lehet érni, vagy erőfeszítést igénylő alkalmazkodás szükséges hozzá?

A *globalizációs folyamatok* manapság már megkövetelik a *fenntartható* termelést (SZÚCS 2018) a mezőgazdaságban, amihez létfontosságú a leghatékonyabb technológia alkalmazása. A technológiák adta lehetőségek kihasználásához viszont rendkívül fontos a szükséges ismeretekkel rendelkezni, amelyet a fiatal generáció könnyedén el tud sajátítani. A *szaktudás* azonban nem elegendő, az idősebb gazdálkodók tapasztalatai is nélkülözhetetlen, azonban a generációváltás még mindig várat az ágazatban. Az előzőekben ismertetett témák kutatását követően jutottam el a magyar gazdák, egy lehetséges együttműködés vezetőjével kapcsolatos elvárásaihoz és az együttműködéshez való viszonyulásukhoz.

Magyarország kiemelkedő földrajzi adottságokkal rendelkezik, amely optimális a sikeres mezőgazdasági termelés kialakításához, azonban azt tudomásul kell venni, hogy sem a fejlett sem a közepesen fejlett országokban nem lehet húzóágazat. Az agrárium speciális ágazat, rengeteg külső hatás éri, amelyek időnként váratlanul következnek be, így a teljes racionalizálás szinte lehetetlen (SZÚCS 2017).

A magasabb feldolgozottságú termékek mennyiségének növelése szükséges, a magyar agrárexport összetételében továbbra is a kisebb hozzáadott értékű, alacsonyabb feldolgozottságú termékek vannak túlsúlyban (SZÚCS 2017).

Világszerte foglalkoztatja a kutatókat, hogy miként lehetséges a szélsőséges időjáráshoz való alkalmazkodás. Különösen hangsúlyos ez a mezőgazdaságban, amely ágazat rendkívül ki van szolgáltatva az időjárásnak. A mezőgazdasági termelés nem kizárólag, de különösen az időjárási tényező változékonyságának következtében rendkívül kiszámíthatatlan, így kockázatos (SZÚCS 2020).

A fenntartható mezőgazdaság kialakításához rendkívül fontos lenne a *precíziós technológiához* szükséges feltételrendszer kialakítása. Hazánkban a felaprózott birtokrendszer és a kisméretű gazdaságok nem teszik lehetővé, hogy a precíziós gazdálkodás adta lehetőségeket a gazdák ki tudják aknázni.

Ezt egyrészt a generációváltás problémája hátráltatja, másrészt számos kutatás eredményei azt igazolják, hogy nincs szükség ilyen szintű túlgépesítésre, ami az országban jellemző (SZŰCS-NAGY 2019).

A megjelent világiárvány várhatóan lelassítja a korábbi években prognosztizált népességrobbanást, azonban ezzel csak időt nyerhet a mezőgazdaság, a fenntarthatóságra való törekvésben és a versenyképesség javítása érdekében a generációváltás a járványt követően is hangsúlyos szerepet kap (SZINAY – ZÖLDRÉTI 2020).

A 2008-ban alapított EIT Food (az Európai Intézet által létrehozott Tudományos és Innovációs Közösségek egyike, amely európai szinten vezető innovációs törekvésű tekinthető agrártémában), a közelmúltban megjelent kiadványa felhívja a figyelmet, hogy Közép-Kelet Európában, az agrárium megreformálására való törekvés a COVID után még sürgetőbb, mint valaha (NÍZYŃSKA - RODRÍGUEZ 2020).

A magyar agrárgazdasági kis és középvállalkozók a gazdaságuk méretéből fakadóan kiszolgáltatott helyzetben vannak. A telek, illetve gazdaság mérete nem éri el a gazdaságos üzemméretet. Ez azt jelenti, hogy egyedül – társas támogatás, *hálózatos szerveződés* nélkül – nem képesek a nagyobb méretű agrárgazdasági cégekkel felvenni a versenyt (SZŰCS – LAZÁNYI 2018); (SZŰCS 2019).

A magyar emberek mentalitása semmihez sem hasonlítható. Hiába vannak pozitív példák a környező európai országokban, kihívások elé kerültek a szakemberek, hogy olyan modellt találjanak, amely a hazai környezetben is működőképes lehet. A 2018-2019. évi almaválság megerősített abban, hogy kutatási témának van relevanciája, hiszen az almatermelők problémája elsősorban az együttműködés hiányára vezethető vissza. A *csapatban való együttműködés* szükségességének alátámasztása érdekében primer kutatást végeztem, amely arra irányult, hogy a magyar mezőgazdaság túlgépesített, azonban ez a precíziós technológiának elterjedéséhez nem elegendő. A magángazdaságokban támogatások igénybevétele nélkül szinte esélytelen a géppark kialakítása, a gazdaságos üzemméret elérése azonban nem csak TSZ-ek segítségével lehetséges, hanem más csoportos együttműködési forma révén is (SZŰCS - NAGY 2019).

2. CÉLKITŰZÉSEK

A csoporthoz tartozás előnyöket és hátrányokat is hordoz magában. A kutatásom legfőbb céljaként azt jelöltem meg, hogy megvizsgáljam, hogy csoporttagokként együttműködve optimális működés alakítható-e ki a magyar mezőgazdaság szereplőinél, és ha igen, milyen előnyös hozadékokkal, illetve kényelmetlenségekkel jár ez az együttműködés.

A kutatási cél meghatározásánál kellő gondossággal kell eljárni, megfogalmazása lényegében a vizsgálandó témakörök és a szükséges információk pontosítását jelenti. A szükséges és releváns kérdéskörökre kell koncentrálni (KÁRPÁTI - LEHOTA 2010).

Céлом az volt, hogy az általános vállalatgazdálkodási kérdéskörön túl bemutassam az agrárágazati sajátosságokat, a más nemzetgazdasági ágaktól eltérő tényezők hatását. Olyan összehasonlítható adatbázisokra volt szükség, amelynek alapján megítélhető a relatív helyzet, indokolni és értékelni lehet az eltéréseket. Célkitűzéseim között kiemelten szerepelt annak bemutatása, hogy mindezekre milyen hatással van a csoportban történő együttműködés, így az alábbi célkitűzések kerültek kijelölésre, amelyek elősegítik a magyar mezőgazdaság és az agráriumban tevékenykedők attitűdjeinek alaposabb megismerését (1. táblázat).

1. táblázat: A kutatómunka célkitűzései

C1	A VERSENYKÉPESSÉG MEZŐGAZDASÁGRA GYAKOROLT JELENTŐSÉGÉNEK BEMUTATÁSA, KÜLÖNÖSEN A TECHNOLÓGIÁRA ÉS GENERÁCIÓVÁLTÁSRA TEKINTETTEL A GENERÁCIÓK ELTÉRŐ ATTITŰDJEINEK VALAMINT A CSALÁDI HÁTTÉR HATÁSÁNAK FELTÁRÁSA
C2	AZ AGRÁRIUMBAN DOLGOZÓK KÉPZETTSÉGI SZINTJÉNEK JELENTŐSÉGE SZAKIRODALMI FELDOLGOZÁS VALAMINT A JELENLEGI HELYZET ELEMZÉSE AGRÁRSTATISZTIKAI ADATOK ÉS PRIMER KUTATÁS ALAPJÁN A KÉPZETTSÉGBELI ELTÉRŐ ATTITŰDÖK FELTÁRÁSA
C3	AZ AGRÁRIUM JELENLEGI HELYZETÉNEK ELEMZÉSE ÉS A DIGITALIZÁCIÓ LEHETŐSÉGÉNEK BEMUTATÁSA
C4	A CSOPORT, TÁRSADALMI TŐKE, HÁLÓZATOSODÁS JELENTŐSÉGÉNEK BEMUTATÁSA A MEZŐGAZDASÁGBAN, A JELENLEGI HELYZET ELEMZÉSE PRIMER KUTATÁS ALAPJÁN

Forrás: saját szerkesztés

A kitűzött célok megvalósulásának érdekében az alábbi feladatok kerültek megfogalmazásra:

C1. Magyarország mezőgazdaságának és földterületének alakulása a történelem folyamán

Feladatok: a) tisztázni a földterületben történt változások okait; b) szekunder (KSH) adatokra támaszkodva képet adni az ország mezőgazdasági termelésére bevont földterület alakulásáról; c) a hazai helyzet összehasonlítása az európai országokkal

C2. Fenntarthatóság és kockázatkezelés

Feladatok: a) fogalmi lehatárolások; b) a jelenlegi klímahelyzet bemutatása, a klímahelyzetből fakadó kockázatok, illetve a gazdálkodók kockázati tényezőkre adott kockázatkezelési stratégiáinak feltárása; c) a hazai helyzet és a trendek összevetése

C3. Versenyképesség: technológia és generációváltás

Feladatok: a) fogalmi lehatárolások; b) a mezőgazdasági ágazat versenyképességét jelentő tényezők feltárása; c) a hazai helyzet és a trendek összevetése

- A történelem folyamán egyre kisebb földterületen volt lehetőségük a gazdáknak a mezőgazdasági tevékenységre. A csökkenő földterület determinálta a technológiai fejlődés nyomon követését annak érdekében, hogy a megfelelő mennyiségű termelés biztosított legyen.
- A csökkenő földterület mellett a klímaváltozás és globalizációs folyamatok is nyomást gyakorolnak az ágazatra, így a fenntartható gazdálkodás jelentősége egyre sürgetőbb, ami szintén a technológiai fejlődést igényli.

C4. Az agráriumban dolgozók képzettsége

Feladatok: a) a mezőgazdasági ágazat versenyképességét jelentő tényezők feltárása; b) a generációváltás problémáinak bemutatása; c) a hazai helyzet és a trendek összevetése

- A technológia adoptálásához a megfelelő szintű képzésre és az idősebb generáció tapasztalataira van szükség. Mind a technológia mind a képzettség szintje elengedhetetlen az ágazat versenyképességének javításához.

C5. Az agrárium jelenlegi helyzete és a digitalizáció lehetősége

Feladatok: a) a gépesítettség helyzete a magyar agrárágazatban; b) a gépesítettség helyzete nemzetközi szinten; c) a hazai és a nemzetközi helyzet összevetése

C6. Csoport, társadalmi tőke, hálózatosodás

Feladatok: a) a különböző családi állapotú egyének viszonyulása az együttműködéshez b) az ágazatban történő együttműködés jelentőségének bemutatása; c) nemzetközi best practice; d) a hazai és a nemzetközi helyzet összevetése

- A magyar mezőgazdaság túlgépesített, amely egyrészt az EU-s források felhasználásának lehetőségeire, másrészt a gazdálkodók együttműködésekhez való hozzáállására vezethető vissza.

A feltételezésekhez kapcsolódó kutatási kérdéseimet a következő (2. sz.) táblázat foglalja össze:

2. táblázat: Megfogalmazott kutatási kérdések

K1	MILYEN TÉNYEZŐK BEFOLYÁSOLJÁK A MAGYAR GAZDÁK ELTÉRŐ ATTITÚDJEIT?
K2	MIKÉNT VÉLEKEDNEK A KÜLÖNBÖZŐ GENERÁCIÓK A MEZŐGAZDASÁG FEJLŐDÉSÉT ÉRINTŐ FONTOS KÉRDÉSEKRŐL?
K3	HOGYAN BEFOLYÁSOLJA A CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS A MEZŐGAZDASÁGBAN TEVÉKENYKEDŐ CSALÁDTAGOK SZÁMA A MEZŐGAZDASÁGI TERMELÉST?
K4	MILYEN HATÁSSAL VAN A KÉPZETTSÉG A VERSENYKÉPESSÉGRE ÉS AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSRE?

Forrás: saját szerkesztés

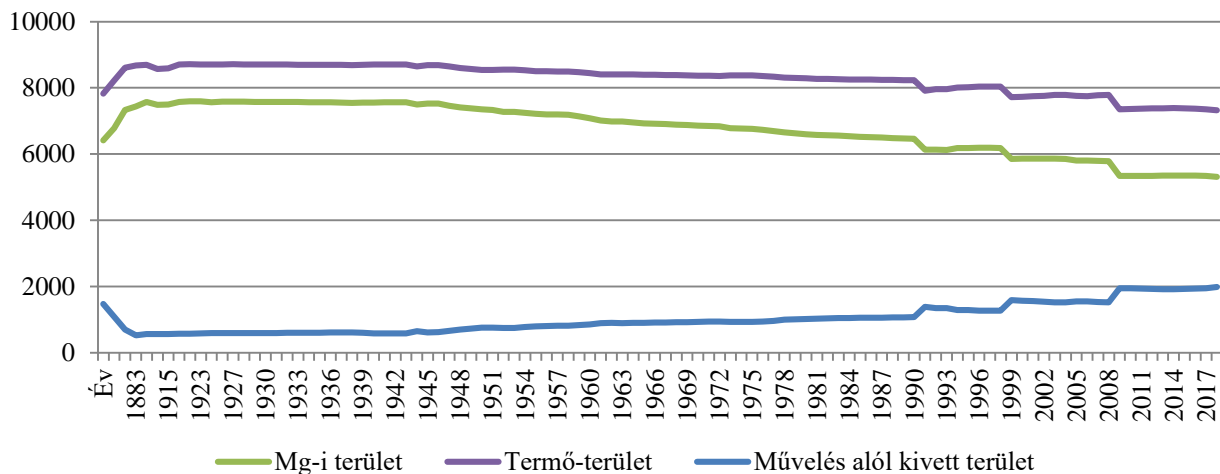
A feldolgozandó szakirodalom köre a megfogalmazott célok, feladatok és feltételezések vizsgálatának sikeres megvalósulása érdekében kerültek megválasztásra, témájukat tekintve szerteágazónak tekinthetők. A szakirodalom feldolgozását követően, az ott feltárt eredményeket felhasználva a kutatási hipotézisek, a dolgozat „Módszertan” fejezetében kerülnek ismertetésre. A kutatás szempontjából releváns szakirodalmi ismereteket a 2. fejezet tartalmazza. Ezt követően a 3. fejezetben található a hipotézisteszteléshez szükséges módszertan ismertetése. Az elemzések és értékelések a 4. fejezet részét képezik. Értekezésem végén a következtetések és javaslatok fejezetben részletesen kifejtve összefoglalom a hipotézistesztelések eredményét. Ugyanitt a kutatási téma lehetséges folytatására is javaslatok kerülnek megfogalmazásra, végül az összefoglalás fejezet pedig egy tömör, rövid és átfogó tartalmi kivonatát adja az elvégzett kutatómunkának.

3. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

3.1. Magyarország mezőgazdaságának és földterületének alakulása a történelem folyamán

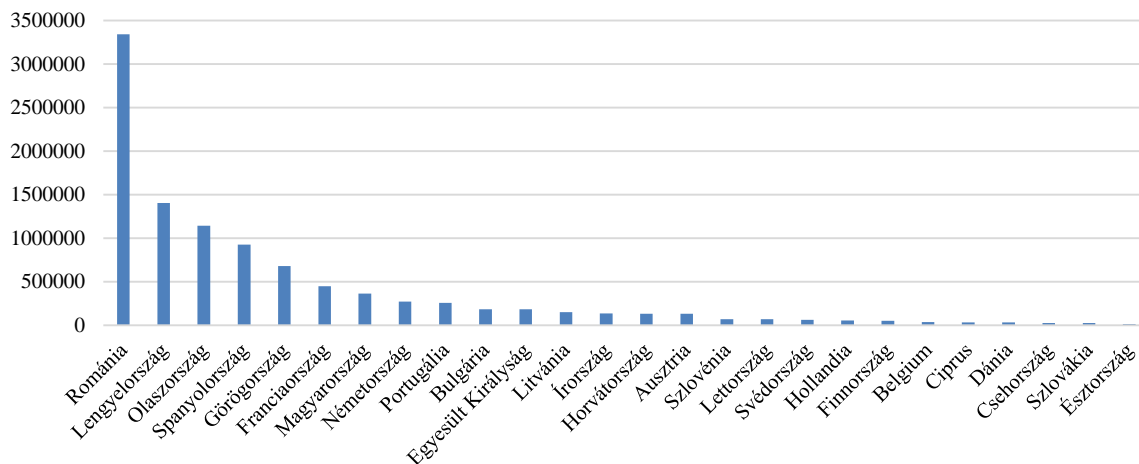
Kutatásaimat a történelemben lejátszódó folyamatok áttekintésével kezdtem, amely során 160 év statisztikai adatait dolgoztam fel és a folyamatok agráriumra gyakorolt hatását elemeztem. A magyar mezőgazdasági termelésre több évszázaddal ezelőtt is jellemző volt, hogy a hazai ellátás mellett egyre több árut exportált. Az ország legfontosabb mezőgazdasági termékeiből - főként szarvasmarhából, búzából és borból - a középkortól jelentős mennyiséget értékesített Közép- és Nyugat-Európa piacain. Mária Terézia egyik legjelentősebb gazdasági intézkedése a belső vámhatár volt, melynek értelmében Magyarországot külön vámhatárként kezelték. Ezzel a rendelettel az uralkodó egy ipari védőhálót húzott Ausztria köré, a magyar gazdaságot pedig ellenőrizni tudta. Az intézkedés megítélésében megoszlanak a vélemények, azonban kétségtelen, hogy a mezőgazdaságnak kedvezett, hiszen Magyarország alapvetően agrárjellegű ország (SZŰCS 2017).

A kiegyezést követően rövid időn belül a mezőgazdasági területek nagysága közel 18 százalékkal nőtt (1. ábra), míg a művelés alól kivont területek mintegy 62 százalékkal csökkentek. A trianoni békeszerződést követően Magyarország elveszítette területének és lakosságának mintegy kétharmadát. Az országot ért területi veszteségek ellenére a mezőgazdasági területek és a művelés alól kivont területek nagysága minimális mértékben nőttek, amely azzal magyarázható, hogy a mezőgazdasági területek zöme az új országhatáron belül is megmaradt (FÓNAGY 1998); (KÖVÉR 2000).

1. ábra: Magyarország földterületének alakulása 1853-2019 között

2010 óta napjainkig a mezőgazdasági földterületek aránya már csak minimális mértékben csökkent (értéke kicsit több mint 5%), 2019-ben Magyarország földterületének 57,1 százalékát tették ki a mezőgazdasági területek (2. ábra), ami, csakúgy, mint a szántóterületeinek aránya (46,6%), európai összehasonlításban igen magasnak számít (KSH 2019); (EUROSTAT 2020).

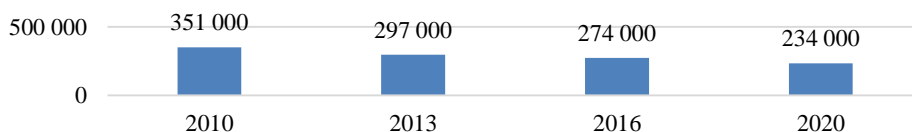

2. ábra: A mezőgazdasági földterület Európa országaiban

Forrás: EUROSTAT, Saját szerkesztés

A Központi Statisztikai Hivatal európai uniós és hazai jogszabályi felhatalmazás alapján 2020-ban teljes körű mezőgazdasági összeírást hajtott végre, „Agrárcenzus 2020” elnevezéssel.

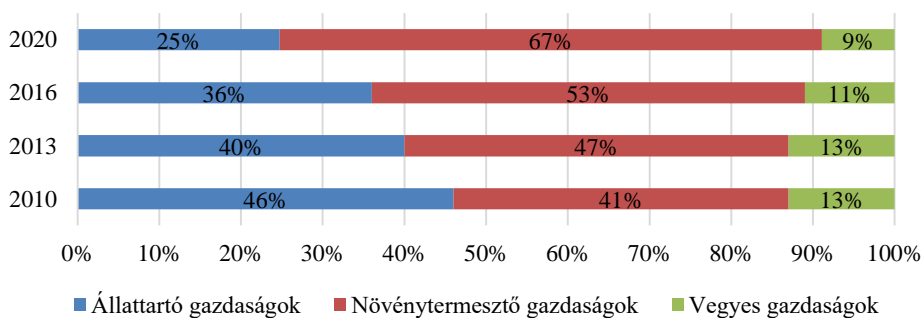
Az ország valamennyi települését érintő adatgyűjtésre tízévente kerül sor, az elmúlt évi volt a hazai agrárstatisztika történetében a nyolcadik. 2020-ban a KSH 234 ezer gazdaság termelési szerkezetéről és azok főbb jellemzőiről gyűjtött adatot. 2010 óta a gazdaságok száma kétharmadára csökkent (3. ábra).

3. ábra: A magyar agrárgazdaságok alakulása 2010-2020 között

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

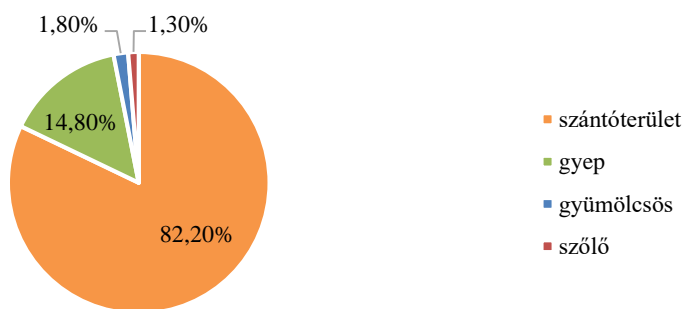
A mezőgazdasági földhasználat témakörében az agrárcenzusban elemzésre került, hogy a legutóbbi census óta hogyan változott az egyes művelési ágakon belül a növények által elfoglalt terület, illetve a saját tulajdon és a bérelt terület aránya hogyan alakult 2020-ban az egyes gazdaságcsoportokban. A főként állattartással foglalkozó gazdaságok aránya folyamatosan mérséklődik. 2010-hez képest arányuk 46%-ról 25%-ra csökkent (4. ábra), ezzel ellentétben a főként növénytermesztéssel foglalkozók aránya közel ennyivel nőtt (KSH 2021).

4. ábra: A magyar agrárgazdaságok tevékenység szerinti megoszlása 2010-2020 között

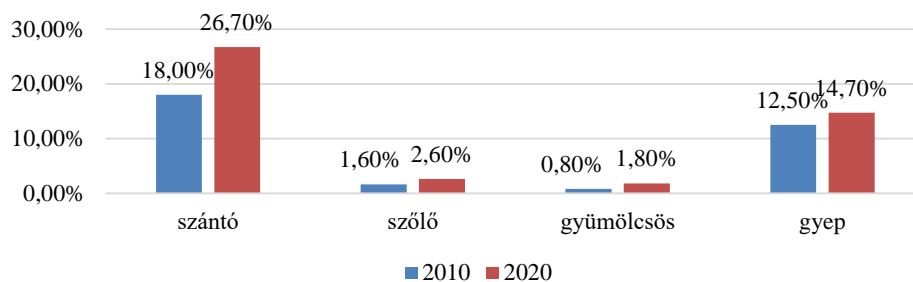
Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

A 2020. évi agrárcenzus adatai szerint (5. ábra) a több mint 4,8 millió hektár mezőgazdasági földterület legnagyobb része (82,2%) szántóterület volt (KSH 2021).

5. ábra: A magyar mezőgazdasági földterületek megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján
 Forrás: KSH, saját szerkesztés

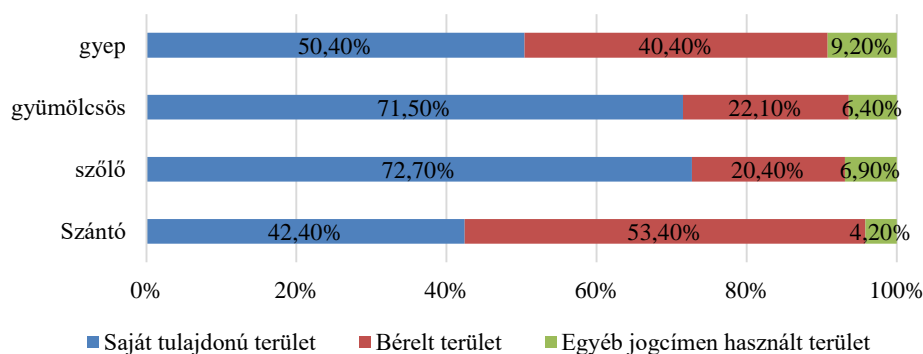
2010-hez képest az egy gazdaságra jutó földterület nagysága minden művelési ágban nőtt (6. ábra), a szőlő esetében több mint kétszeresére emelkedett (KSH 2021).

6. ábra: A magyar mezőgazdasági földterületek változása 2010-2020 között a 2020. évi agrárcenzus alapján

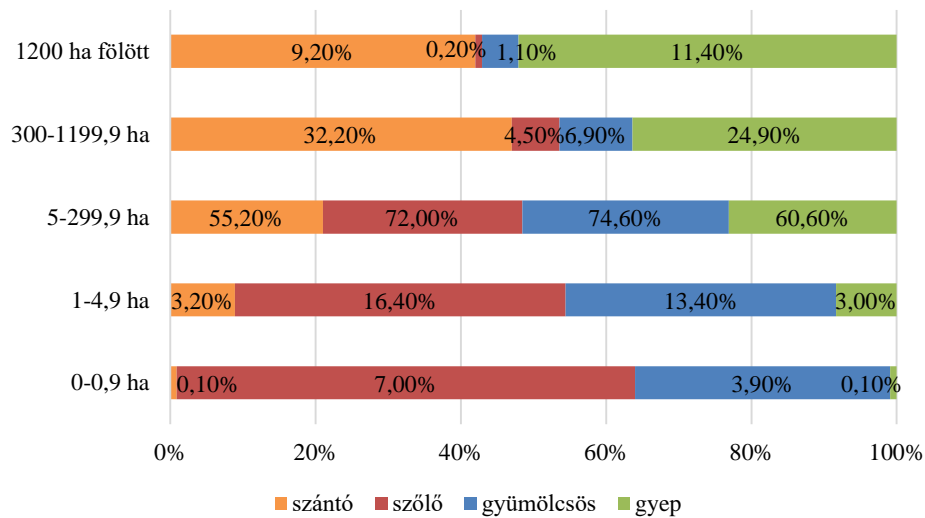
Forrás: (KSH, Agrárcenzus 2020, <https://www.ksh.hu/mezogazdasag> 2021), saját szerkesztés

2020-ban a használt mezőgazdasági terület felét bérelték a gazdaságok, 45%-a pedig a gazdaságok saját tulajdona volt. 2010-hez képest a saját tulajdonú földterület aránya a 300 hektárnál nagyobb területen gazdálkodók esetében nőtt, míg az annál kisebb területek esetében csökkent (7. ábra). Az egyes művelési ágak közül a szántó és a gyepterületek esetében nagyobb a bérelt területek aránya (KSH 2021).

7. ábra: Különböző jogcímenen használt mezőgazdasági földterületek megoszlása Magyarországon, a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján
 (Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés)

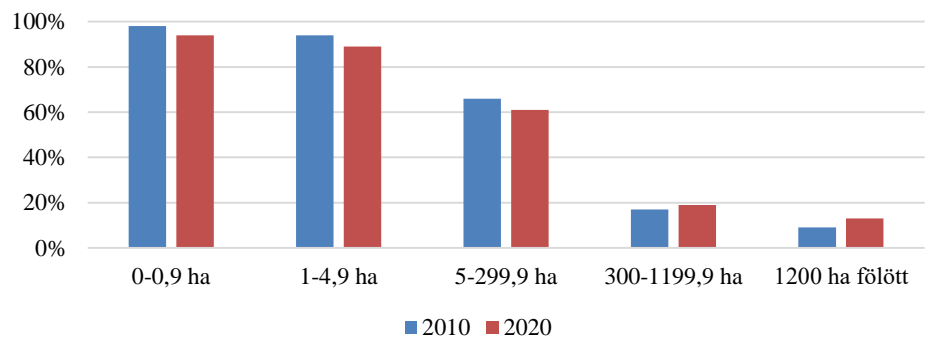
A mezőgazdasági terület jelentős része az 5–300 hektárral rendelkező gazdaságok használatában van (8. ábra), a szőlő- és gyümölcssterület közel háromnegyedét ezek a közepes méretű gazdaságok használják (KSH 2021).

8. ábra: A mezőgazdasági földterületek méretének megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

2010-hez képest a saját tulajdonú földterület aránya (9. ábra), a 300 hektárnál nagyobb területen gazdálkodók esetében nőtt, míg az annál kisebb területek esetében csökkent (KSH 2021).

9. ábra: A mezőgazdasági földterületek méretének alakulása 2010-2020 között

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

3.2. Fenntarthatóság és kockázatkezelés

Klímahelyzet és vízgazdálkodás

A mezőgazdasági tevékenység nyílt területen zajlik, folyamatosan veszélynek van kitéve: fenyegetést jelentenek a kártevők, a betegségek, az időjárási körülmények, illetve kiszolgáltatott a piaci változásokat illetően (REGŐS 2014); (ULLAH et al. 2016).

A tevékenységek nehezítik továbbá a globalizációs folyamatok, az olyan a társadalmi és gazdasági változások, mint például a világszintű népességnövekedés, a korlátozottan rendelkezésre álló földmennyiség és ennek túlzott mértékű használatából fakadó talajromlás és a klímaváltozás (SULEWSKI et al. 2014); (POULSEN et al. 2015).

A jövő kihívásai között, az emberiség megmaradásának semmi mással nem helyettesíthető feltétele az élelmiszerellátás mennyiségi és minőségi biztonsága, valamint az édesvíz, amelynek hatékony felhasználása folyamatos műszaki fejlesztést igényel (VALKÓ 2017); (POPP et al. 2018); (Csete 2018); (KÉSMÁRKI – GALLY 2020).

Az éghajlati tényezők gyakran károkat okoznak az agrártermelésben, megsemmisítve a gazdák addigi erőfeszítéseit. A klímaváltozás hatásait számtalan tanulmány elemzi, azonban a mezőgazdaságban egy igen speciális, kettős helyzet áll fenn. Egyrészt elszenvedti az éghajlatváltozás miatti szélsőséges időjárás hatásait, másrészt a mezőgazdaság az egyik legnagyobb üvegházhatású gáz kibocsátó ágazat, így a klímahelyzet alakulásának okozója is egyaránt (WISNIEWSKI - KISROWSKI 2019); (CHANDIO et al. 2020).

A globális felmelegedés a mezőgazdaságot is nagymértékben sújtja. Szakértők véleménye szerint a szélsőséges időjárási események egyre gyakoribbá válnak és egyre nagyobb károkat okoznak, így negatív és pozitív hőmérsékleti csúcsok, szárazság, aszály, nagy volumenű csapadék, árvíz, viharok fognak előfordulni. A klímaváltozás miatt a növénytermesztés vízgazdálkodási kiszolgáltatottsága jelentősen megnőtt. A klímaváltozási adaptációs feladat számtalan kihívást fog a mezőgazdaságnak okozni, mindezt úgy, hogy az aszály kárelhárítása helyett a megelőzés irányába kell gyorsabban elmozdulni (BÁLDI et al. 2017).

Számos külföldi tanulmány felhívja a figyelmet a mezőgazdaság az édesvíz legnagyobb felhasználója a világon. A vízgazdálkodás rendkívül fontos különösen azokban az országokban, amelyek vízhiánnyal küzdenek, mint például jellemzően az afrikai vagy ázsiai országok, illetve európai viszonylatban a mediterrán országok.

A vízkészlet intelligens kezelése elengedhetetlen mind a hatékony növénytermesztéshez mind a környezeti fenntarthatósághoz, az ivóvíz ellátottságról nem is beszélve (KAMIENSKI et al. 2019); (BAARSCH et al. 2020); (NOURI et al. 2019); (GARCÍA et al. 2020); (OWUSI 2020). Az öntözés kialakításának jelentősége első sorban a növények vízigényének kielégítése szolgál (SZABÓ et al. 2019).

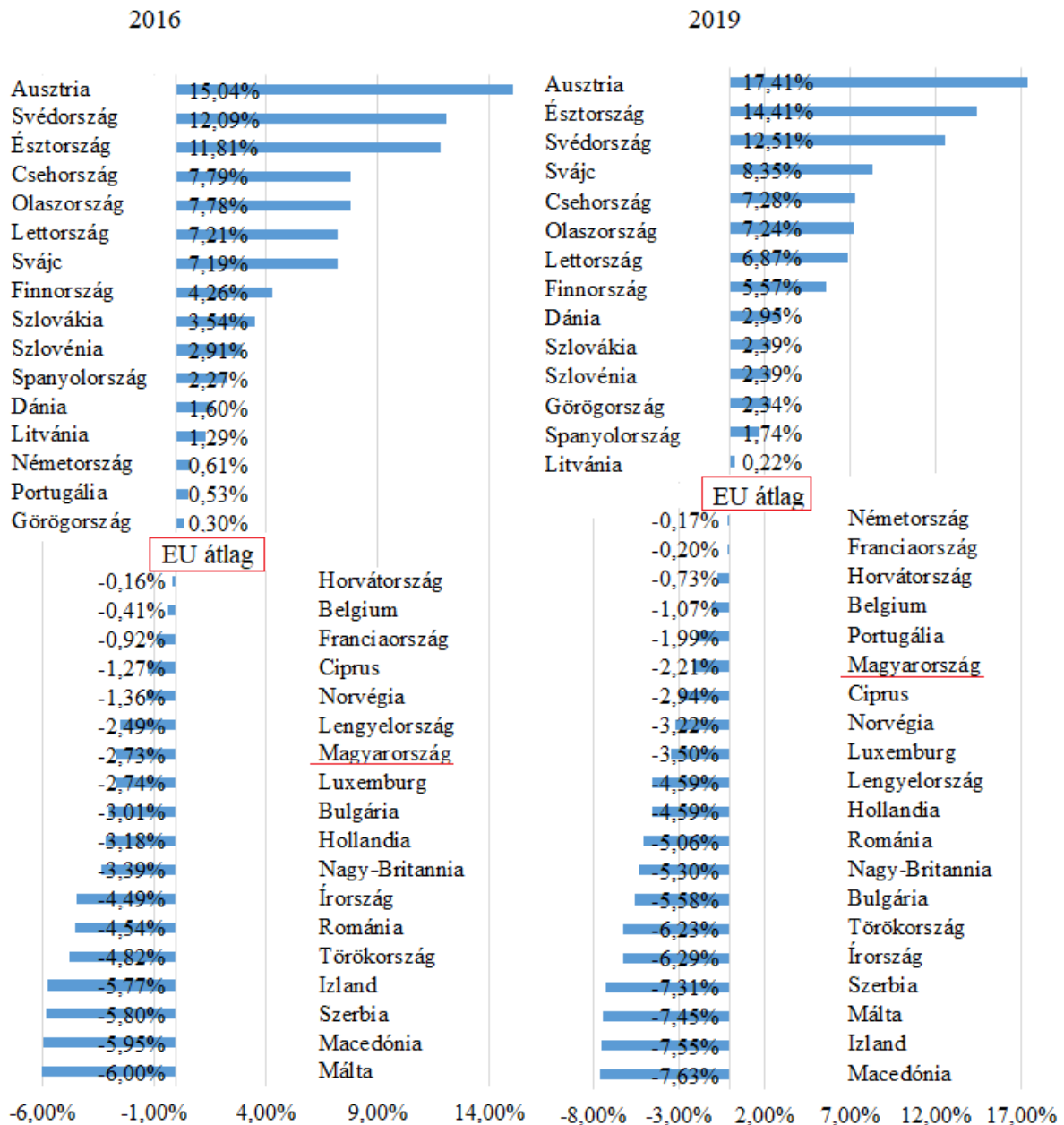
Magyarország éghajlata mérsékelt kontinentális, a csapadékviszonyok kedvezőtlenebbek a tőlünk nyugatra fekvő országokhoz képest, gyakori az aszályos időszak (SZŰCS 2018). Az Országgyűlés 2019 végén fogadta el az öntözéses gazdálkodásról szóló 2019. évi CXIII. törvényt, a Kormány pedig 2020 júniusának végén az ennek végrehajtására kiadott 302/2020. (VI.29.) kormányrendeletet. Az állam aktívabb szerepvállalásba kezdett, többek között a mezőgazdasági öntözésben is, az új törvény elfogadásának eredője a mezőgazdasági termelők „öntözési hajlandóságának” fokozása (SZILÁGYI et al 2020).

A fenntartható gazdálkodás tartalmában, értelmezésében minden esetben megjelenik a fenntarthatóság mindhárom pillére: a környezeti, társadalmi és gazdasági fenntarthatóság. Amennyiben csak a környezeti fenntarthatóság az elsődleges cél, számos olyan technológia, gazdálkodási stratégia jöhet számba, amelyek tiltják a mesterséges kemikáliák használatát, a fajta-előállítás során minden olyan mód alkalmazását, amely mesterségesen avatkozik be a genetikai kérdésekbe stb., mint az organikus gazdálkodás válfajai (TAKÁCSNÉ GYÖRGY 2020).

Az EUROSTAT (2016,2019) adatai szerint javuló tendencia figyelhető meg a biogazdálkodásba bevont területek arányát illetően. Az EU átlag 2016 és 2019 között, 1,71%-kal nőtt. Magyarország e tekintetben azonban még mindig az EU átlag alatt van, annak ellenére, hogy az érintett időszakban a biogazdálkodásba bevont fölterületek aránya 2,23%-kal emelkedett (10. ábra).

Szomszédos országunk, Ausztria, még mindig élenjáró, sőt tovább növelte a bevont területek arányát. 2016-ban 16 ország az átlag fellelleti mértékben végzett ilyen típusú gazdálkodást, míg 2019-re az átlag fölötti teljesítménnyel már csak 14-en bírtak.

A biotermelésbe bevont földterületek aránya az EU átlaghoz viszonyítva

10. ábra: A biogazdálkodásba bevont földterületek aránya az EU átlaghoz viszonyítva 2016 (6,21%) és 2019 (7,92%) években

Forrás: (EUROSTAT 2016,2019), saját szerkesztés

Kockázat és az agrárbiztosítások szerepe

A gazdálkodók világszerte számos kockázattal szembesülnek, amelyek kialakulása több tényezőre vezethető vissza. Ilyen például a globalizáció miatt megnövekedett agrárkereskedelem vagy a mezőgazdasági vállalkozásokat is érintő éghajlatváltozás miatt kialakult kihívásokat (DUONG et al. 2019).

A mezőgazdaság időjárásnak való kiszolgáltatottsága nagyfokú bizonytalanságot idéz elő. A bizonytalanság egy olyan állapot, amely a döntéshozó és annak környezete között alakul ki és nem szüntethető meg, csupán csökkenthető különböző módszerekkel (SZIKORA 2012).

Az életünkben fontos szerepe van a döntéseknek. Minden lépésünk döntésekből áll. Fontos, hogy a problémákat minél hamarabb felismerjük és mindig a problémának megfelelő döntéshozatali módot válasszunk (SZIKORA 2015).

Az agrárkockázatok kezelésének számos lehetősége ismert, nem kis szerepük van a kármegelőzés gazdálkodást érintő preventív intézkedéseinek, többek között az öntözésnek, az agrotechnikai eszközök helyes megválasztásának, a termelés diverzifikálásának. Mindezek mellett elengedhetetlen a jövedelem-instabilitás mérséklésének gazdasági eszközei is (KAPRONCZAI 2010), amelyek közül az agrártámogatások, kutatásfejlesztés és a mezőgazdasági kockázatok kezelésének egyik legkézenfekvőbb módja a biztosítás kötése, amely a termelők számára hasznosnak bizonyulhat, bevételük kevésbé lesz ingadozó, a kockázat kevésbé sújtja őket (FELKAI - VARGA 2010); (HARDAKER et al. 2015); (ZUBOR-NEMES – TÓTH 2020).

A biztosítás javítja a mezőgazdasági termelést, mivel stabilabbá teszi a mezőgazdasági termelők vállalkozói tevékenységét (NJEGOMIR et al. 2016); (NJEGOMIR et al. 2017). Törekedni kell a biztosítási szint növelésére, azonban a biztosítás önmagában nem megoldás. Ha megfelelő kockázatsökkentő stratégiákkal ötvözik, hozzájárulhat költséghatékonyabb és fenntarthatóbb gazdaságok kialakulásához, növeli a gazdasági termelést és így a gazdák jövedelmét is (KOERNER - LOBOGUERRERO 2019).

STOJANOVIC (2019) kutatótársaival a szerb mezőgazdaságban végeztek kutatást, amelynek eredményeképpen megfogalmazták, hogy a gazdák biztosításkötési hajlandóságát erőteljesen befolyásolja az életkor, a gazdaság mérete, jövedelme és az észlelt kockázati szint. Ez utóbbi paraméter vonatkozásában például azt említik, hogy amennyiben egy nagyméretű gazdaság az előző évben alacsony jövedelmet realizált vagy magasabb hozam- és piaci-ár kockázatot érzékelt, érdeklődést mutattak növénybiztosítás iránt.

Hazánkban a díjtámogatott agrárbiztosítási rendszer 2019-ben már nyolcadik éve működött, amelynek keretében a gazdálkodók a támogatott körbe tartozó biztosítások díjának legfeljebb 65 százalékát utólagos támogatásként visszakaphatják. Az agrárbiztosítások piacának alakulásában, fejlődésében jelentős szerepet játszik az igényelhető állami támogatás, mivel a termelők jellemzően inkább a díjtámogatott konstrukciót választják. A nem díjtámogatott növénybiztosítások esetén a jég-, tűz- és viharkárra kötöttek legtöbbször biztosítást. A növénybiztosítási ágazat a 2019-es évben az összbevétel 87,2 százalékát adta, az állatbiztosítási ágazat részesedése 3,4 százalék, a vagyons- és felelősségbiztosításoké változatlanul 9,4 százalék, míg az erdőbiztosításoké minimálisra csökkent, mivel nem érte el az egy tized százalékot sem (DEMETER 2020).

Az EU forrásokkal történő jövedelem stabilitás kiegészítő megoldásokat jelenthetnek, azonban ezeket növényvédelmi biztosításokhoz kötik, így mindenképpen ösztönzőleg hat a biztosításkötések számának növekedéséhez (LIPÍŃSKA 2016).

Többek között az is fontos feladata a biztosítóknak, hogy a támogatott gép-, illetve eszközvásárlások területén ezen értékek biztosítása olyan szinten és áron, hogy a mezőgazdasági cégeknek is megfizethetők legyenek (SZAKÁCS - SZAKÁCS 2014).

KEMÉNY (2010) és szerzőtársai kutatásaiban kimutatták, hogy a legkisebb méretkategóriától eltekintve, nem a jobb jövedelmi helyzet az oka a biztosítás megkötésének vagy hiányának, inkább más tényezőknek, hitelhelyzetnek és a biztosítással kapcsolatos eltérő kulturális attitűdnek köszönhető. Ez egyben azt jelenti, hogy alapvetően nem a pénzhiány az oka a biztosítások termelői elutasításának. A kutatócsoport mind a szántóföldi, mind a gyümölcsstermesztő gazdaságok esetében a megállapították, hogy egy általános, minden kockázatot lefedő biztosítás lenne a legfontosabb feltétel ahhoz, hogy biztosítást kössenek. A felmérés azt mutatta, hogy amennyiben a biztosítóknak sikerül elérnie, hogy olyan szolgáltatást nyújtsanak, amellyel a termelők elégedettek, akkor a termelők hajlandóak magasabb díjat fizetni.

GULSEVEN (2020) tanulmánya szerint az állami szerepvállalás és a hálózatosodási folyamat pozitív hatással van a biztosításkötési hajlandóságra. Egy, a dominikai mezőgazdasági biztosítási piacról készült amerikai tanulmány (VASILAKY et al. 2020) például arra mutatott rá, hogy érdemes lenne a biztosítóknak olyan konstrukciókat piacra dobni, amelyben a hasonló üzemméretben gazdálkodókat, mint csoportot keresik meg, ugyanis a biztosításokhoz való hozzáállásukra pozitív hatással van a csoportdinamika.

3.3. A versenyképesség mezőgazdaságra gyakorolt hatása: a technológia és generációváltás jelentősége

A magyar gazdaság versenyképessége ismét előtérbe került, egyre többen keresik a versenyképességet javításának lehetőségét, azonban feltétlenül szükséges pontosan meghatározni, hogy mit is akarunk javítani, mit is értünk versenyképességen és milyen tényezők hatnak a versenyképességre (MÉSZÁROS - SZABÓ G. 2014); (CSATH 2019).

Egy szervezet versenyképessége már nem csak a saját erőforrásainak optimalizálásán múlik, hanem a teljes szervezeti értéklánc innovativitásán, a támogató partneri kapcsolatokon, valamint a termékeket, szolgáltatásokat és üzleti modelleket átalakító technológiákon (BALATON 2019). A negyedik ipari forradalmat az értékláncok, termékek és üzleti modellek növekvő digitalizálása és összekapcsolása jellemzi (SIMIC - NEDELKO 2019). A virtuális értékláncok együttműködésen alapuló, érték-vezérelt entitásokká formálják a szervezeteket, ahol a vállalat az alaptevékenységére koncentrál, a nem alapvető tevékenységeket gondosan kiválasztott partnerek végzik (RASHAD - NEDELKO 2020). Mindezek alapján elmondható, hogy a szervezeti tervezés, fejlesztés és irányítás is kihívásokkal teli új szakaszba lépett, amely tovább nehezíti a vezetők napi munkáját (HITKA et al. 2018). Azonban, mint ahogyan nincsen vezető követő nélkül, ugyanúgy a vállalati értékek hordozói is maguk a tagok, a versenyképesség kulcsa végeredményben tehát maguk a munkavállalók (DAJNOKI – HÉDER 2017).

Általános probléma a munkaerőhiány, a termelők alacsony tőkehátere, valamint a fejlesztések hiánya (KISS – RUSZKAI 2020). A versenyképesség folyamatos műszaki fejlesztést igényel, amely lehetővé teszi a fenntartható termelés mellett a hatékonyság elérését, azonban a precíziós gazdálkodás számos előnye előtt a szakemberek arra is felhívták a figyelmet, hogy a szükséges többletberuházás megtérülését biztosító fedezeti méretet az üzemek többsége nem tudja elérni, sőt a technológia elsajátításához szükséges szaktudással sem rendelkeznek (TAKÁCSNÉ GYÖRGY 2011); (POPP et al. 2018); (KLERKX et al. 2019); (BERNARDI et al. 2019).

Ahhoz, hogy a szervezeti tagok a szervezet vagy a vállalat erőforrásaivá váljanak, nem elegendő megtalálni és kiválasztani a legmegfelelőbb jelölteket, hanem el kell érni azt, hogy a résztvevők a szervezet érdekében mozgósítsák fizikai és szellemi energiáikat, kibontakoztassák képességeiket, tudásukat. Fontos, hogy a résztvevők megtalálják munkájukban az értelmet, a kihívást, fontossá váljon számukra a szervezeti cél és a napi feladat is (GULYÁS 2021).

Az agrárgazdaságok túlélését azonban nem csupán a gazdák alacsony szakirányú képzettsége nehezíti, de az is, hogy egyre inkább előregszik az a réteg, amely még a szüleitől, testközelből tanulta a gazdálkodást. A fiatalok számára már nem, illetve csak ritkán jelenik meg életpálya modellként a mezőgazdasági munka, így kevesen vannak, akik a szüleik gazdaságában tanulnak gazdálkodni, majd folytatják a hagyományokat. Egyre több az olyan gazdálkodó, aki iskolapadban szerzett tudását akarja a gyakorlatban kipróbálni. Az elméleti tudással rendelkező friss gazdák, és a gyakorlati tapasztalattal rendelkezők együttműködését az is akadályozza, hogy a különböző generációkhoz tartozó gazdák nehezen értik meg egymást (LAZÁNYI 2015).

A családi vállalkozások, így az agráriumban tevékenykedő gazdaságok is eltérőek a hasonló méretű szervezetektől, amely a tudásmenedzsmentjükben is megjelenik (LAZÁNYI 2015). Az idősebb gazdálkodók még nem az oktatási rendszerben sajátították el az ismereteket, munkába való bevonással tanították az idősebbek a fiatalokat, szüleik, nagyszüleik mellett felnövekedve tanultak bele a gazdálkodásba (VARGA et al. 2017).

Hazánkban egyre gyakrabban merül fel a mezőgazdasági tevékenységet folytató gazdálkodók és az ágazatban működő gazdasági társaságok élén állók elöregedése, a nyugdíjba vonuló gazdák, cégvezetők helyét csak ritkán veszik át a fiatalok, amihez nem segít a mezőgazdasági ágazat társadalmi elfogadottsága sem (PRIVÓCZKI et al. 2017). Azonban a hazai családi vállalkozások kétharmada nem foglalkozik az utódlás gondolatával (BOGÁTH 2016); (NOSZKAY 2017); (SZOMBATHELYI – KÉZAI 2018); (KRANKOVITS et al. 2020), pedig az utódlás kérdése az egyik legnehezebb feladat, ami bekövetkezik (BRACCI - VAGNONI 2011).

A munkaerőpiacon jelenlévő 4 generáció (Baby Boom, X, Y és Z generáció)¹ illetve a hamarosan megjelenő Alfa generáció eltérő attitűdjei megnehezíti a generációváltást a mezőgazdaságban (MERETEI 2017).

A legidősebb „boomer” generáció (1944-1964) nagyobb hányada már nyugdíjba vonult, a kisebb hányada pedig hamarosan fog. Ez a generáció nem akar megöregedni, aktívan élnek. A boomerek irányítani akarnak, azt hiszik, ők mindent jobban tudnak, és ettől az önbizalomtól vezérelve önállóan cselekszenek (TARI 2010). Míg a szervezetek életében – ugyan csökkenő számban – de sokszor jelen van még ez a generáció. A fiatal szervezetek kivételével, a szervezeti kultúra alapjait az ő értékrendjük határozta meg. Erre a generációra jellemző az új utakra, tudásra, információra, cselekvésre való olthatatlan vágy, a karrier központúság. Munkájukat alázattal végzik; fegyelem, tisztelet és kitartás jellemzi őket. Az ő esetükben az emberi erőforrás menedzsment leghangsúlyosabb feladata a tudásmenedzsment (NEDELKO - JEVŠENAK 2019); (BENCSEK et al. 2019); (BENCSEK et al. 2020). A generáció tagjai, bár a legújabb IKT tudással nem, de számos, a szervezetek tradícióira, folyamataira és szakmai dimenziókra vonatkozó releváns tudással, és nem utolsó sorban kapcsolatokkal rendelkeznek. Ez a tudás a generáció tagjainak nyugdíjba vonulásával – megfelelő tudásmenedzsment, tudatos tudásmegtartás nélkül – elvész a szervezet számára (LAZÁNYI – SZŰCS 2021).

A magyar X generáció (1965-1979) érzekelte, hogy már nincs élethosszig tartó foglalkoztatás, folyamatos változás van, melyhez naprakésznek kell lenni. A generáció számára rendkívül fontos a bizonytalanságok kezelése, magasan kvalifikáltak, a bizonytalanságok kezelése számukra döntő fontosságú (LUKOVSKYI 2015); (BESSENYEI 2016). Bár ez a generáció egy önálló, találékony és önellátó nemzedék, amely a munkájáért hajlandó a magánéletét is feláldozni, a munkahelyen a szabadságot és a felelősséget értékelik. Életmódjukat, munkához való hozzáállásukat a korlátlan munkaidő és a korlátlan munkahelyi stressz jellemzi (BENCSEK et al. 2019).

Bár a törekvés és felelősségvállalás párosa önmagában a folyamatos változásokkal teli környezethez való alkalmazkodás letéteményese lehet, az X generáció már nem képes lépést tartani a jelenlegi változások ütemével, digitális kompetenciáik is elmaradnak az Ipar 4.0 által megköveteltektől (KARÁCSONY 2019).

Napjaink szervezetinek legtöbb munkavállalója az Y generáció (1980 – 1994) tagjai közé tartozik, akik az információs forradalom és a globalizáció korában születtek, nem kételkednek saját képességükben. A technikai újítások számukra nem kihívás, hanem lehetőség, tudásukat pedig nem csak elődeiktől, hanem egymástól és a világhálóról szerzik, sőt a legújabb technológia kezelésére már ők tanítják a szüleiket (TWENGE et al. 2010); (SOULEZ - SOULEZ 2011).

Ellentétben e korábbi generációhoz tartozó munkavállalókkal ők könnyen váltanak munkahelyet, ha elégedetlenek. Nyitottak az újdonságokra, agilisak és célratörők, ön- és környezettudatosak (BENEDEK - TAKÁCSNÉ GYÖRGY 2016).

¹ (KASASA 2020) alapján

Szeretik a precíz kommunikációt és a teljes körű tájékoztatást. Igénylik a visszajelzéseket, és erős bennük a megfelelési vágy, de, amennyiben indokolt, akkor felvállalják a konfliktusokat is. Előnyben részesítik a kihívást jelentő munkákat, ahol megmutathatják, mit tudnak.

Nagyra értékelik a tapasztalatot, szaktudást, és amennyiben ők választhatják meg, hogy kitől, nagyon szívesen tanulnak, fejlődnek. Azt nézik, hogy ki mit ért el, ki mit tett le az asztalra, nem azt, hogy ki milyen idős vagy hány évet töltött már el az adott cégnél. Értékkel bír számukra a munkáltatói márka és az, hogy mennyire büszkéek arra, hogy az adott szervezetnél dolgoznak. Kiemelten fontos számukra a munka és a magánélet egyensúlya (BENEDEK - TAKÁCSNÉ GYÖRGY 2015). Az internet segítségével a világ bármelyik pontjáról elvégzik feladataikat, fontos számukra a kellemes környezet, és hogy a munkájuk élményt okozzon számukra. Szívesen dolgoznak csapatban, fontosnak tartják a csapat légkörét és a tagok közötti bizalmat (ALSHAABANI - BENEDEK 2018).

A Z (1995-2015) generáció képviselői tudatos fiatalok, vezetői ambíciókkal, nagyfokú szabadságigénnyel és egyedi kommunikációval, amit sokszor a többi generáció nem ért. A Z generáció a szervezeti tagok legújabb generációja. Speciális képességekkel és készségekkel rendelkeznek, amelyekre az iskolán kívül, önszabályozó módon tesznek szert, illetve hálózatban, saját korcsoportjuktól tanulva sajátítják el azokat (PREGNOLATO et al. 2017); (KRAJCSÁK 2018); (KARÁCSONY 2019). Állandó kapcsolatban vannak egymással és a világhálóval. A döntéseiket a barátaikkal vitatják meg; az internetről tájékozódnak. Nem akarnak jobbak lenni másoknál, hanem együtt akarnak velük közös célokat elérni (TARI 2011); (BENKŐ et al. 2013); (MOLNÁR 2015). A jó vezető számukra egy társ, aki őszinte, akinek a küzdelmeiből és hibáiból tanulni lehet. A vezetés maga azonban értelmezésükben egy olyan feladatcsokor, amely a szervezet fontos folyamatait befolyásolja, és nem pozícióhoz kötődik – szét(meg)osztható. Kommunikációjuk nyílt és őszinte. Nem kételkednek saját képességeikben, bátrak és kezdeményezők. Fontos nekik az egyén szabadsága és a munka magánélet egyensúly (BENCSEK et al. 2019), de erős bennük a megfelelési kényszer is „work hard, play hard”. A munkájuknál szeretik a nagyfokú önállóságot és a teljes felelősséget, hogy szabadon választhassanak együttműködőket és rugalmasan oszthassák be feladataikat és idejüket. Ha nem tetszik nekik valami, készek lesznek az azonnali változtatásra. Félnak a hibáktól, a bukástól, mert életük egy nyitott könyv – a munka és a magánélet szférája egyaránt duális, megjelenik a fizikai és a kibertérben is (ALI – SZIKORA 2017). Új típusú kihívások, veszélyek és fenyegetettségek jellemzik az életüket – köszönhetően az újonnan kialakult kibertér életükben betöltött szerepének (ILLÉSI et al. 2018).

Számukra a szervezet egy olyan játszótér, ahol egyrészt szükség van a világos keretekre, és játékszabályokra. Az elköteleződés igen alacsony a generáció tagjai körében, ezért a munkatársak és a vezetők irányába kialakuló bizalom lehet ebben az egyik fő eszköz (BENCSEK et al. 2020).

A másik a korábban már említett példamutató vezetői viselkedés, amelynek nem a klasszikus teljesítmény-jutalmazás kapcsolat áll a középpontjában, hanem a vezető saját viselkedésével példázza a szervezet által elvárt mintázatokat (KARÁCSONY 2020).

Az Y és Z generáció számára az internet, a közösségi média, és okostelefonok világa fontos szegmens és munkáltatóikkal szemben is támasztanak ezzel kapcsolatos elvárásokat, mint például a bármikor és bárhol való együttműködésre, az azonnali visszajelzésre, a nyitott és rugalmas kommunikációra, valamint az adatközpontú döntésekre való hajlandóság és képesség (LAZÁNYI – SZÚCS 2021).

A korkülönbség nagyban befolyásolja az együttműködést, a fiatalabb és az idősebb generáció számára egyaránt nehézséget jelenthet a közös munka (BESSEL et al. 2017).

A KSH által 2016-ban végzett agrár mikrocenzusa alapján vezetői pozícióban túlnyomó részt (több mint 40%-ban) az X generációból kiválasztottak voltak, azonban egyharmad részt még mindig a BB generáció és egynegyed részt már az Y generáció is képviseltette magát.

Elenyésző mértékben (kicsit több mint 3%), de megjelentek a Z generáció képviselői is a cégvezetésben, így várhatóan az agráriumban az elkövetkező 10 évben hatalmas átrendeződés várható. A generációváltás problémája miatt kiemelt figyelmet szükséges szentelni a fiatalabb korosztálynak mind a képzésük mind a kommunikáció tekintetében.

Az Ipar 4.0 vezetőinek képesnek kell lenniük a szervezetet át meg átszövő projektek hálózatának átlátására, a decentralizált hatalom segítségével azok működésének támogatására. Tudniuk kell a lapos szervezetek megannyi kommunikációs csatornájának maximális kihasználásával valós idejű adatok alapján gyors és hatékony döntéseket hozni. Stílusukat tekintve nyitottnak, rugalmasnak kell lenniük, ösztönzve a tanulási és innovációs kultúrát, a tudás fejlesztését és az out-of-the-box gondolkodást. Személyükben hitelesnek, viselkedésükben példamutatóknak kell lenniük, mert a legújabb generáció tagjai a szakértelmet és az elért eredményeket többre értékelik, mint a tradíciót és a szervezetben eltöltött éveket, vagy a formális pozíciót. Kezdeményezniük és támogatniuk kell a szervezeti kultúra átalakulását, méghozzá oly módon, hogy az ne generáljon konfliktusokat a több generációhoz tartozó alkalmazottak csoportjai között. Vezető tehát nem csak egy formális pozíció birtokosa, hanem a szervezeti tagok által rá ruházott státusz letéteményese is. Ez utóbbi azonban folyamatos erőfeszítést igényel a tulajdonosától (SZŰCS – LAZÁNYI 2020); (LAZÁNYI – SZŰCS 2021).

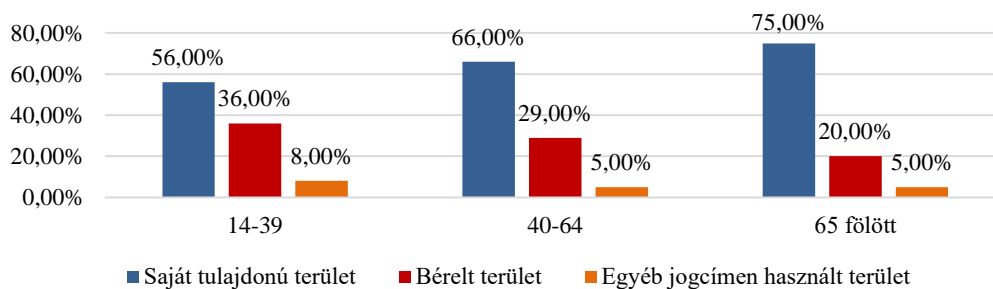
Hazánkhoz hasonlóan, szomszédos országunk, Ausztria is küzd az idősebb gazda generációk utánpótlásával, a fejlődés korlátaival, illetve a gazdálkodók társadalmi elfogadottságával, de milyen stratégiát vetettek be a probléma megoldására? Ausztriának legfőbb mezőgazdasági profilja a hegyvidéki és ökológiai gazdálkodás, kiemelt figyelmet szentelnek a környezetvédelemnek. Az agrár-környezetvédelmi program (ÖPUL) résztvevői magukat csak „tájgondozóknak” nevezik, mert úgy gondolják, hogy amennyiben nem a biogazdálkodást választanák, akkor jelentős természetkárosodással járna a mezőgazdasági termelés. Az EU fejlesztéspolitikájával összhangban az osztrák gazdaság jelentős forrásokat fordít az oktatásra, beruházásra és az innovációra, azonban osztrák tanulmányokban leírják, hogy a támogatások nélkül nem lenne életképes az agrárium Ausztriában sem, ráadásul ez a vidéki autonómia feladását is eredményezi. A gazdálkodók kifogásolják a támogatáshoz kapcsolódó kötelezettségeik túlzó mértékét, illetve problémát jelent, hogy egyre több olyan gazdálkodás van, amelynek nincs örököse, mert gyermektelenek a gazdák, kevés a családon belüli gyermekek száma vagy egyszerűen nincs érdeklődés a leszármazottak részéről a gazdálkodás folytatására (TAUSCHITZ 2017).

Ausztriában 40-60%-ban vesznek részt a nők és a férfiak a mezőgazdasági termelésben. Az osztrák agrárképzésben kiemelten kezelik a mezőgazdasági kamarák és vidéki oktatási intézmények ajánlásait (FISHER et al. 2012) és a kutatásokban már utalnak az ehhez köthető intézkedések pozitív hatásaira is (MANDL 2014). Mezőgazdasági Tanácsadó Szolgálat áll rendelkezésre, amely továbbképzéseket szervez hangsúlyozva a vállalatirányítás és az üzleti menedzsment szerepét a hatékony termelés megvalósítása érdekében. A fiatalabb generáció sokkal inkább nyitottabb az online formában szervezett oktatásra. Átfogó működési koncepciókat dolgoznak ki, amelyeket később munkacsoportos konzultációkon elemeznek ki. Néhány oktatási csomagot kifejezetten nőkre alakítottak, mert úgy vélik, velük még hatékonyabb gazdálkodás válna lehetővé (LKNÖ 2016); (KIRNER - PAYRHUBER 2017).

A mezőgazdaság az elmúlt évtizedekben hatalmas fejlődésen ment keresztül. A mezőgazdasági vállalatok hatékony és gazdaságos működéséhez nemcsak a termeléssel kapcsolatos külső és belső feltételrendszert szükséges meghatározni, hanem azokat a tényezőket is, amelyek a vállalat menedzsment-irányítását érintik (NAGY - VATHY 2016). A vállalkozónak a hatékony termelés érdekében a legkorszerűbb és mindenre kiterjedő információval kell rendelkeznie, csak a szükséges szakmai, ökonómiai, piaci, jogi, pénzügyi és szociális ismeretek birtokában képes jövedelmező termelést folytatni (KOZARI - TÓTH 2016).

A mai változó gazdasági körülmények között, a vállalatok, különösen a kis- és középvállalatok versenyképessége és teljesítménynövekedése akkor tartható fenn, ha partnereikkel, versenytársaikkal együttműködésben dolgoznak (TAKÁCSNÉ GYÖRGY - BENEDEK 2016); (BARANYAI et al. 2014).

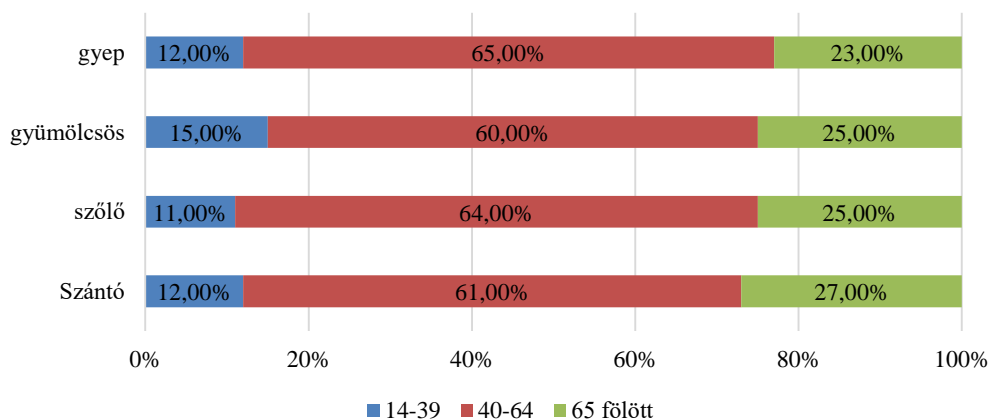
A 2020. évi agrárcenzus több elemét tekintve is kitér gazdálkodók életkora szerinti megoszlásokra, amelyek szintén a gazdatársadalom előregedését tükrözi, ugyanakkor reményt is sugall, hogy a generációváltás megindult. Fontos információt szerezni arról is, hogy a gazdálkodók meddig terveznek még a gazdaság irányításával foglalkozni, illetve hogy át tudják-e adni gazdaságukat majd valakinek. Földtulajdonhoz az egyéni gazdaságok juthatnak, közülük a fiatal gazdálkodók bérelnek nagyobb arányban területet (KSH 2021). Az életkor előre haladtával a saját tulajdonú területek aránya nő (11. ábra).

11. ábra: Különböző jogcímenen használt mezőgazdasági földterületek aránya a földhasználók kora szerint, a 2020. évi agrárcenzus alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

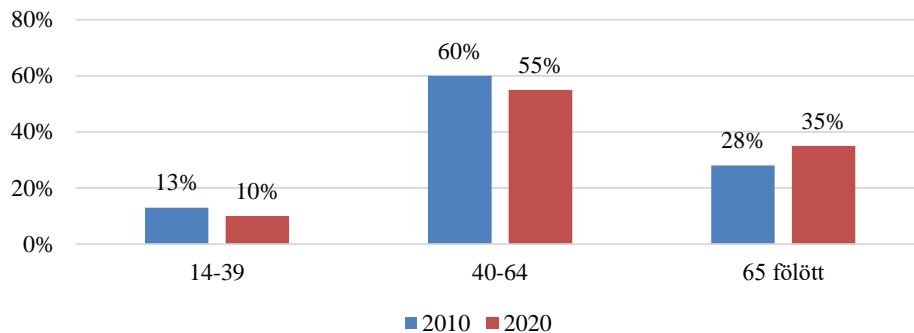
A fiatal gazdálkodók által használt terület aránya a gyümölcsösök esetében a legmagasabb, a szőlőterületek esetében a legalacsonyabb (12. ábra).

12. ábra: A mezőgazdasági földterületek megoszlása a gazdálkodók életkora szerint

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

Az agrárcenzus kérdőívében szereplő adatok előzetes feldolgozása alapján 2020-ban a 40 év alatti irányítók aránya 10% volt. A gazdaságok irányítását tekintve 2010 óta megfigyelhető (13. ábra), hogy az irányítók életkora nőtt, a 65 év alatti gazdálkodók aránya 72%-ról 65%-ra csökkent (KSH 2021).

13. ábra: A gazdaságok irányítóinak korcsoportonkénti változása 2010-2020 között

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

3.4. Az agráriumban dolgozók képzettsége, a digitalizáció lehetősége

A mezőgazdasági munkaerő alakulását nézve elmondható, hogy folyamatos csökkenést mutat, nettó munkaerő kibocsátó ágazat. Az elérhető jövedelem a többi nemzetgazdasági ághoz képest alacsonyabb, amely a munkaerő kiáramlását eredményezi a mezőgazdaságban, azonban a munkaerő mobilitása függ az iskolázottságtól és az életkortól is (MIZIK 2018).

Ezen ismeretek megszerzésének egyik legnyilvánvalóbb módja az oktatás, amely történhet a formális Bologna-rendszerű keretek között (MAGDA et al. 2017); (HAMZA et al. 2018); (KAPRONCZAI 2018), és lehet önszerveződő jellegű is (CZAKÓ et al. 2019).

MAGDA és szerzőtársai (2017) vitasorozatot indított, amelyben elsőként fogalmazta meg, hogy szükséges változtatni a magyar képzési rendszeren annak érdekében, hogy a magyar agrárium újra versenyképesé váljon. A közelmúlt eseményei arra utalnak, hogy az intézményi összevonások hozzájárulhatnak a változásokhoz. Az agrár-felsőoktatásban jelenleg minden régióban legalább két intézmény működik^{2,3}.

Az agrárképzésre jelentkezők száma folyamatosan csökken, ami csak részben magyarázható demográfiai változásokkal (POPP et al. 2018). A magyar középfokú agrároktatásról elmondható, hogy nem biztosítottak a gyakorlóhelyek, és mint ahogy több szakmában megszűnt a szakmunkás- és a technikusképzés, az agrárképzésben is hiányosságok mutatkoznak. A gazdaságok „vadásznak” a korszerű ismeretekkel rendelkező jó szakemberekre, így a minőségi szakmastruktúra javítása érdekében összhangot kell teremteni a munkaerőpiaci igények és a munkaerő-kínálat között (KAPRONCZAI 2018).

Számos nemzetközi szakirodalom foglalkozik a gyakorlati oktatás jelentőségéről, illetve fontosnak tartják, hogy a gazdák vállalkozói ismertekkel legyenek felvértezve (SHERRARD - ALVARADO 2017); (TAUSCHITZ 2017). Külföldi publikációk is beszámolnak arról, hogy az agrároktatás túlságosan elméleti, műszaki és tudományos szempontokra összpontosít.

² (SZIE 2020)

³ Forrás: felvi.hu

Azért is tartják különösen fontosnak az ismeretek elsajátítását, mert a hatékony termeléshez feltétlenül szükséges (JORDAAN - TAYLOR 2014); (MABAYA et al. 2014); (SHERRARD 2014).

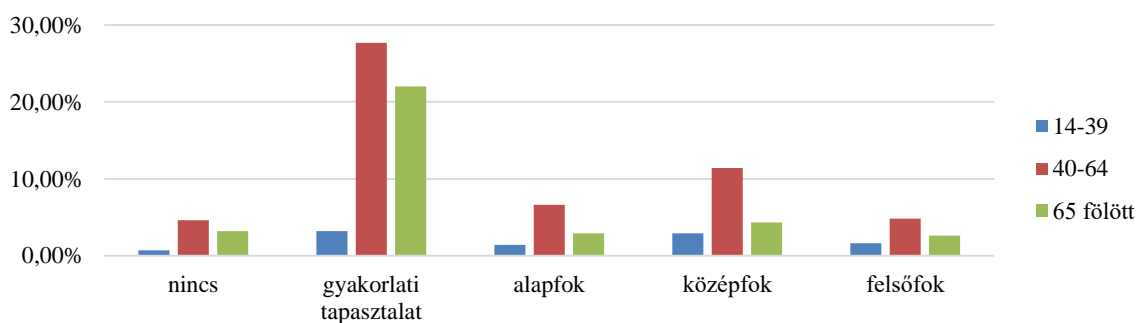
A tapasztalat-megosztás azért is elengedhetetlen feltétele a mezőgazdasági vállalatok hatékony működésének, mert ma már nem elég az elődök agrártapasztalatait átvenni (VARGA et al 2017). Szükség van műszaki-informatikai tudásra - nevezzük azt intelligens gazdálkodásnak (WOLFERT et al. 2017); (BLOK - GREMMEN 2018), precíziós (EASTWOOD et al. 2017), vagy digitális mezőgazdaságnak (SHEPHERD et al. 2018); (BŐGEL 2018) vagy akár mezőgazdaság 4.0.-nak (ROSE - CHILVERS 2018); (EGRI 2019).

Az automatizáció bizonyos munkakörökben kiegészíti az emberek munkáját, leveszi a vállukról a rutinjellegű, ismétlődő feladatokat, így az emberek azokra a tevékenységekre koncentrálhatnak, amelyekben szükség van az “emberi” képességekre. A számítógépek nem csak a munkakörökre vannak hatással, hanem azokra a képességekre is, amelyek ezek betöltéséhez szükségesek. A technológiai változás legjelentősebb általános hatása az, hogy a munkaerőpiacon való boldoguláshoz több és magasabb szintű kompetenciára van szükség, miközben a manuális készségek, fizikai képességek iránti szükséglet még inkább visszaesik.

Ahhoz, hogy az oktatás felkészítse a fiatalokat azokra a feladatokra, amelyeket a számítógépek nem tudnak elvégezni, azokat a képességeiket kell fejleszteni, amelyekkel a gépek nem rendelkeznek, és amelyek képessé teszik őket a folyamatos tanulásra és alkalmazkodásra (KECZER 2021).

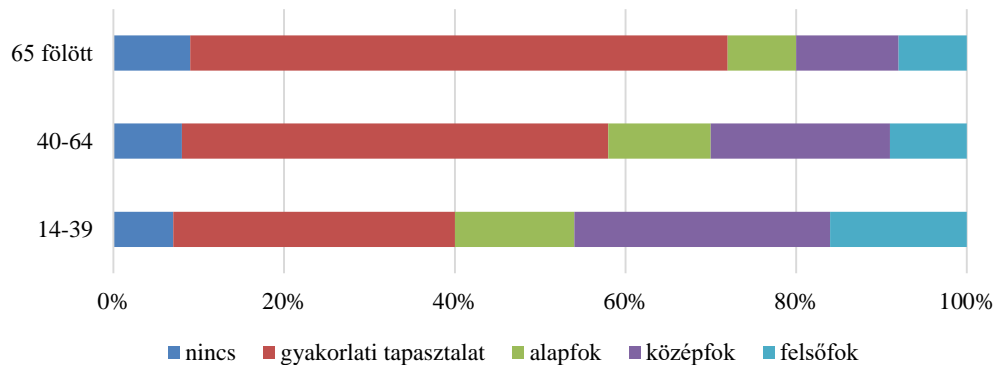
A technológiai és informatikai tudáson túl azonban fontos, hogy a vezetők gazdasági és vállalkozói ismeretekkel is rendelkezzenek (HÁGEN - MARSELEK 2017); (KASSAI 2020). A gazdák oktatása mellett lehetőség van a feladatok kiszervezésére, külső szakemberek alkalmazására is. A mezőgazdasági tevékenység komplexitásának növekedésével felértékelődött és átalakult a szaktanácsadás szerepe (NORTON - ALWANG 2020). A szaktanácsadók célja az ügyfelek segítése addig a pontig, amíg elegendő ismerettel, gyakorlattal tudják a hatékonyságuk és jövedelmezőségük növelésének megfelelő döntéseiket meghozni. A szaktanácsadóknak az ügyfél igényeinek megfelelő, személyre szabott kommunikációs eszközöket szükséges alkalmaznia, hogy azzal a legmegfelelőbb ismeretátadás lehetővé váljon optimális időkereten belül (KOZÁRI 2018).

A gazdaságszerkezeti összeírások kérdőívében nagy súllyal szerepeltek a mezőgazdasági munkaerőre vonatkozó kérdések, hiszen nagyon fontos, hogy kik, milyen végzettséggel és milyen jövőbeni tervekkel irányítják a gazdaságokat (KSH 2021). 2020-ban a gazdaságirányítók fele gyakorlati tapasztalatok alapján gazdálkodó 40 éves vagy annál idősebb volt (14. ábra).

14. ábra: A gazdasági irányítók kor szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján
 Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

A KSH adatai szerint, a fiatalabb gazdaságirányítók nagyobb arányban rendelkeznek valamilyen szakirányú képzettséggel, mint az idősebb gazdálkodók (15. ábra).

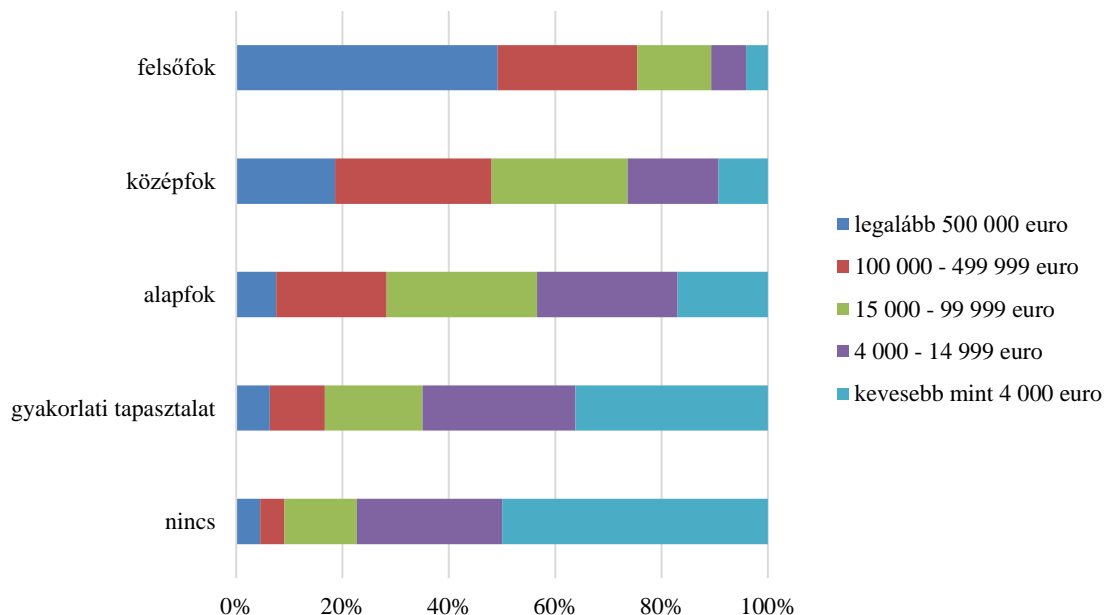

15. ábra: A gazdaságirányító korcsoportok képzettségi szintjének megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

Korábban végzett kutatások becslő számításai szerint 20 millió forint éves árbevétel felett képződik olyan volumenű jövedelem, amely megteremtheti az önálló gazdálkodás feltételrendszerét. Ezt az árbevétel-küszöböt a gazdaságok több mint háromnegyede (77%) nem lépi át, mindösszesen 15%-uk felel meg ennek a „kritériumnak” (BARANYAI - SZABÓ G. 2017).

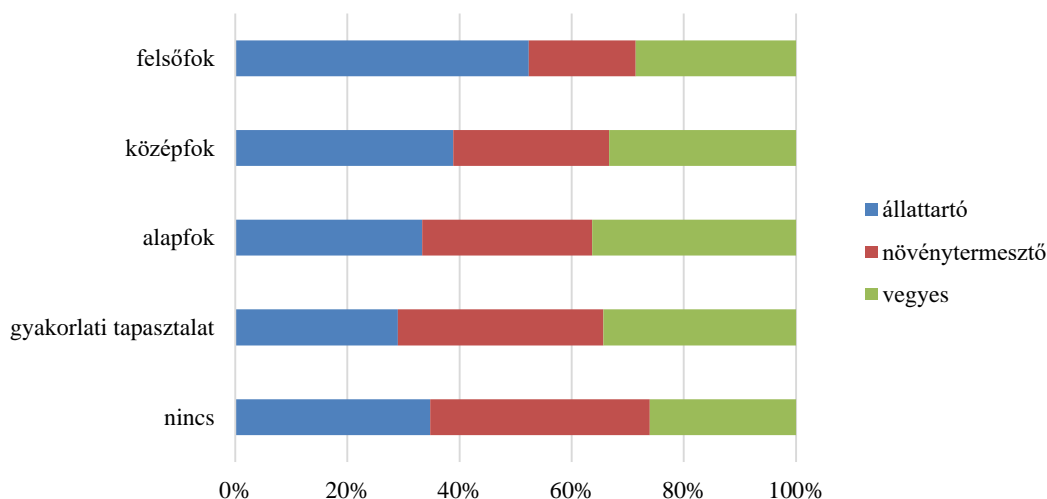
A legutóbbi census adatai alapján, felsőfokú mezőgazdasági képzettséggel rendelkezők aránya a legnagyobb termelési értékkel rendelkező gazdaságok esetében már 60% (16. ábra).

16. ábra: A különböző árbevétellel rendelkező gazdaságok vezetőinek végzettség szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

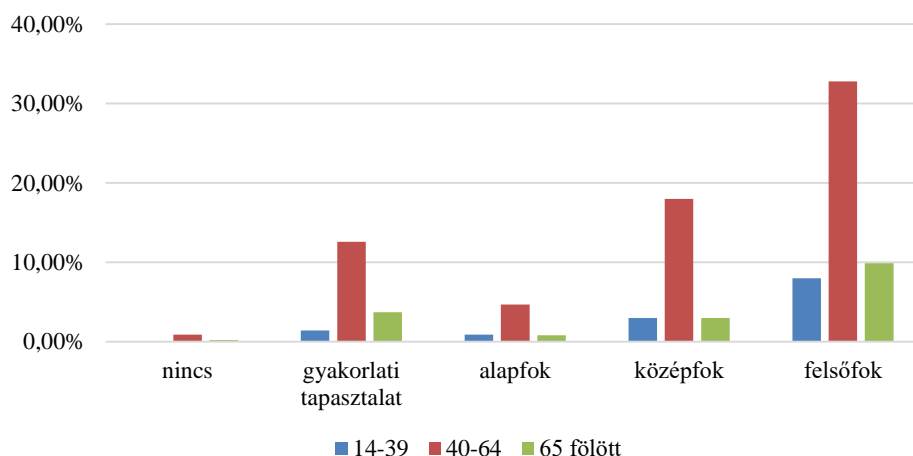
Az állattartó gazdaságok irányítói nagyobb arányban rendelkeznek szakirányú képzettséggel: 32%-uknak van legalább középfokú mezőgazdasági végzettsége a növénytermesztő gazdaságok irányítóinak 19%-os arányához képest (17. ábra).

17. ábra: A gazdasági irányítóinak képztség szerinti megoszlása tevékenység szerint a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

Az állatállomány mintegy felét (51%-át) olyan gazdaságokban tartották, amit legalább középfokú mezőgazdasági végzettséggel rendelkező 40 és 64 év közöttiek irányítottak (18. ábra).

18. ábra: Az állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok vezetőinek képztség szerinti megoszlása korcsoportonként a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

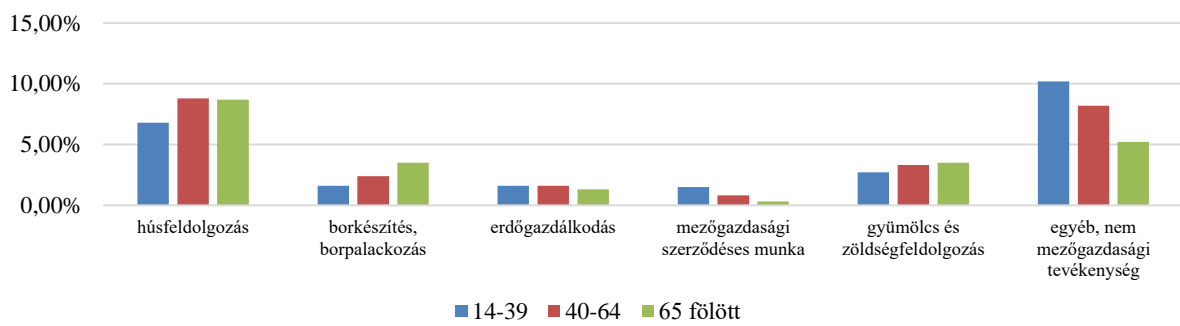
Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

Az FMCG/Food szektor tipikusan olyan szektor, ahol az idő alapú verseny hatásai erőteljesen érezhetők, melynek eredményeként ma már nem a nagyobb eszi meg a kisebbet, hanem a gyorsabb a lassabbat. Az agrárszektor ellátási láncaira erőteljesen jellemző az ostorcsapás effektus, amelynek következményeképpen leggyakrabban a termelőnél „csattan az ostor” (SZÁSZ-DEMETER 2017). Az eladó és a vevő közötti kapcsolatba általában egy közvetítő típusú piaci szervezet épül be, amely a csere szabályait saját hatáskörben alakítja.

Az értékesítési csatornán belül a piaci szereplők közti közvetlen kapcsolatokra épülő megoldások, intézmények, szerződések horizontális és vertikális integrációs formák, valamint ezek kombinációi (KÁRPÁTI – LEHOTA 2010); (FODOR et al. 2018).

A mezőgazdasági termelők általi kibocsátás döntő hányadát azok az agrártermékek adják, amelyeket a feldolgozóipar részére, többnyire előzetesen kötött szerződések alapján, szállítanak a termelők. Ezen termékek egyenként is nagy volument képviselnek, egyes esetekben, éven belüli folyamatos szállítást, máskor a szezonhoz kapcsolatosan koncentrált időszakos értékesítést jelentenek. Amennyiben a termelő megfelelő logisztikai infrastruktúrával rendelkezik, akkor az értékesítés időszakát a tárolással megnyújthatja, a későbbi időpontban történő értékesítéskor magasabb árat realizálhat (FERTŐ 2011); (FERTŐ - MIZIK 2016); (MIZIK 2018).

Az egyéb, nem mezőgazdasági tevékenységek folytatásának azért van jelentősége, mert hozzájárul a gazdálkodók jövedelmének stabilizálásához a mezőgazdaság szempontjából kevésbé optimális években is, így ugyancsak fontos információ a vidéki népesség helyben tartására vonatkozóan. A legkisebb gazdaságok esetében a húsfeldolgozás (idetartozik pl. a disznóvágás) a legjelentősebb, míg a nagyobb gazdaságok körében a mezőgazdasági szerződéses munka fordul elő leggyakrabban (KSH 2021). Az idősebb gazdaságirányítók nagyobb arányban foglalkoznak húsfeldolgozással, a fiatalabbaknál a szerződéses munka és az egyéb tevékenységek képviselnek nagyobb arányt (19. ábra).

19. ábra: Az egyéb, nem mezőgazdasági tevékenységek, korcsoport szerinti megoszlása

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

A huszadik század során a szállítási lehetőségek fejlődése a korszerű hűtési technológiákkal ötvözve azt eredményezte, hogy a gyorsan romló áru a korábbiaknál sokkal nagyobb távolságot tudott megtenni a termelőtől a fogyasztóig. A verseny fokozódott, emiatt a termelékenység kulcsfontosságúvá vált. E folyamatokkal párhuzamosan a gazdaságban a marketingcsatornák átrendeződése vált jellemzővé és a kisebb mezőgazdasági termelők számára sok okból jelentős problémát okoz a modern élelmiszerláncokhoz való csatlakozás és a hagyományos agrárpolitikai eszközök nem képesek a termelők jövedelmi pozícióinak fenntartására (FERTŐ 2011).

Magyarországon közel másfél millió gazdálkodó egységben (szervezetben és háztartásban) foglalkoznak mezőgazdasági termeléssel. Ezek mintegy fele nem éri el a KSH által meghatározott gazdasági méretküszöböt. Hazánkban a potenciálisan árutermelőnek tekinthető vállalkozások, egyéni gazdaságok száma 200 ezerre tehető (MIKÓ et al. 2010).

CSÍK-MÁCSAI (2011) tanulmányában gazdálkodókkal készített interjúk alapján leírja, hogy a megkérdezettek, a közvetlen értékesítés leggyakrabban az árhoz, bevételhez kapcsolódó előnyöket emelték ki, ugyanis akár 200-300%-kal magasabb árat tudtak elérni, mintha más csatornát választottak volna, termékük értékesítéséhez.

A közvetlen értékesítéssel foglalkozó termelők az értékesítési arány növelésének, míg a TЭСZ-en keresztül értékesítő gazdálkodók az új termelési technológiák bevezetésének és a nem mezőgazdaságból származó bevételnek tulajdonítanak nagyobb jelentőséget. A vegyes értékesítési csatornákat alkalmazó gazdaságok pedig a gazdasági méret növelését szorgalmazzák.

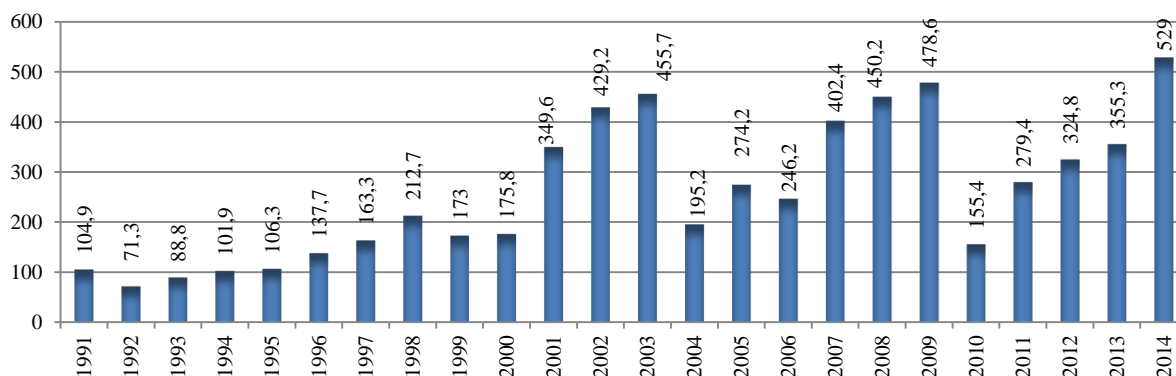
A gazdasági folyamatok manapság egyre kevésbé kapcsolódnak egyedi vállalatokhoz, már magának a szervezeteknek a teljesítménye is részben a vele kapcsolatban álló partnerek, valamint a tágabb környezete, az ellátási hálózat működésétől függ (GELEI 2017). Hatalmas nyomás nehezedik a mezőgazdaságra, ugyanis folyamatosan növekedő termelést várnak a globalizációs és népességnövekedési folyamatok miatt. A hatékonyság együttműködéssel, modern gazdálkodással és fenntartható termeléssel érhető el (SZÜCS 2018).

A mezőgazdaságban megjelenő gazdálkodói szerveződések pozitív költségcsökkentési és jövedelmezőségre vonatkozó hatásaival mind európai (DEDEHAYIR et al. 2016); (GINKEL 2018); (MURIQI et al. 2019), mind amerikai (PARK - KIM 2018), mind hazai (NAÁRNÉ et al. 2014); (TAKÁCSNÉ GYÖRGY - BENEDEK 2016) kutatók sokat foglalkoztak.

Korábbi kutatásban, szerzőtársammal (SZÜCS – NAGY 2019) már foglalkoztam a magyar mezőgazdaság gépesítettségével, amelyben megállapítottuk, hogy a precíziós mezőgazdaság adta lehetőségek kiaknázásához, így a hatékony termelés megvalósulásához, nagy szükség lenne a gazdálkodók szemléletváltására.

A hazai mezőgazdaságra jellemző méretbeli hiányosságok szintén kiküszöbölhetők lennének a közös géphasználat segítségével, ami hozzájárulhatna a modern, nagy teljesítményű gépek használatához.

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet adatai szerint 2014-ben mintegy 529 millió euró értékű mezőgazdasági gép talált gazdára. Nőtt az erőgépek iránti kereslet, a traktorpiac 2014-ben igen jelentős, 90 %-os bővülést mutatott, a kombájnpiac stagnált. Traktorokból mintegy 3700 darab került a gazdálkodókhoz (20. ábra). A piaci igényeket és lehetőségeket hűen tükrözi, hogy az eladott traktorok egyharmada keleti gyártmányú (MAGÓ 2015).

20. ábra Mezőgazdasági gépberuházások alakulása Magyarországon 1991-2014 között (millió EURO)

Forrás: (MAGÓ 2015) alapján saját szerkesztés

A fejlett mezőgazdasággal rendelkező országok kisgazdasági struktúrájában többféle olyan, általában közös géphasználati, illetve beruházási forma alakult ki, amelyeknek legfőbb célja a rendelkezésre álló erőforrások ésszerű és hatékony felhasználásán keresztül, a költségek minimalizálása. Ezek az esetenként már több évtizede jól funkcionáló megoldások (mint a géptárolás, gépszövetkezet, gépkölcsönzés, bérvállalkozó és a gép- és gazdaságsegítő kör) eddigi működésük során egyértelműen igazolták, hogy nagymértékben hozzájárulhatnak a technikai erőforrások racionálisabb felhasználásához, egyaránt csökkentve a kapacitáshiányból vagy a túlgépesítésből származó hátrányokat (TAKÁCS 2017).

A magyar mezőgazdaságban egymással párhuzamosan meglévő jelenség a gazdaságszinten megnyilvánuló jelentős kapacitástöbblet és kapacitáshiány. Főként a kisebb üzemek eszközhasználata pazarló, bár minden üzemméret mellett jellemző az erőforrások alacsony szintű kihasználtsága. Ugyanakkor a kapacitáshiánnyal küzdő gazdaságok a szükséges erőforrásokat inkább bérszolgáltatás formájában szerzik be, mint valamely más együttműködési megoldás keretében (BARANYAI et al. 2014).

A termelők közötti együttműködés lehet informális (gépi bérszolgáltatás, kölcsönösségen alapuló munkavégzés, gépek eszközök kölcsönadása egymásnak stb.) illetve formális (szövetkezetek, gépkörök, termelői szervezetek, gazdasági társaságok, szakmaközi szervezetek, termék tanácsok stb.). A bizalom az átalakuló gazdaságú országokban különösen fontos, ugyanis ezekben az országokban sokszor nem működik elég hatékonyan a jogrendszer, például a szerződések kikényszerítésének igen nagyok a költségei (BARANYAI - SZABÓ G. 2017).

BARANYAI (2010) értekezésében kiemelten foglalkozik a magyar mezőgazdaság helyzetével, amelyben leírja, hogy a hazai géphasználati együttműködési kísérletek, rendkívül alacsony színvonalúak. Legjellemzőbb együttműködési forma a gépi bérszolgáltatás.

Az együttműködés hiányaként a támogatások értéktorzító hatását, az önérdekkövető magatartást és a bizalom hiányát fogalmaztam meg. BARANYAI (2018) és szerzőtársainak kutatásai szerint a magyar agráriumra jellemző kapacitástöbblet és egyidejűleg fennálló hiányra is a gépi megosztási megállapodások jelenthetik a megoldást.

Afrikai és távol- és közel-keleti tanulmányok például arról számolnak be, hogy a kisméretű gazdaságok, amelyek nem képesek megfizetni a gépeket, bérelni kényszerülnek, azonban ezzel a beszerzés és karbantartás költségeivel nem szükséges foglalkozniuk (GUREVICH 2017). ZHANG (2017) kutatásában leírja, hogy Kínára is jellemző a szétaprózott birtokrendszer, azonban a növekvő munkaerőköltségek ellenére a mezőgazdasági termelés növekedéséről számolnak be a kutatások. A növekvő munkaerőköltségekre a gazdák úgy reagáltak, hogy az munkaerő-igényes folyamatokat kiszervezték olyan speciális gépi szolgáltatóknak, akik csoportokba szerveződve járvák az országot, így ezekkel a megállapodásokkal a kistermelők is életképesek tudtak maradni. NAJAFI és DASTGERDUEI (2018) kutatásai alapján azt javasolták, hogy amennyiben a gazdálkodók nem rendelkeznek megfelelő forrásokkal saját gépvásárlásra, jelentős költségmegtakarítást érhetnek el, ha közös gépvásárlásra hoznak létre egy együttműködést.

A bérleti-díj fizetési hajlandóságukat Etiópiában, GEBRE (2020) kutatása szerint az oktatás szintje, a kiegészítő szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a háztartások jövedelme és a hitelképesség pozitívan, a szántó föld mérete viszont negatívan befolyásolta. Véleménye szerint nem csak saját gépbszerzéssel lehet a termelés hatékonyságát növelni, hanem megfelelő díj fejében bérelni is lehet a szolgáltatást.

MURIQI és kutatótársainak (2019) tanulmányában vizsgálták az agrártermelők együttműködési hajlandóságát, képzettségüket is figyelembe véve. A kutatásukban leírják, hogy a fiatal, magasabb végzettséggel rendelkező gazdák, akiknél magasabb a bizalom szintje is, azok az együttműködés magasabb szintjét mutatják, az alacsonyabb végzettséggel rendelkező idősebb férfiak által irányított gazdaságok viszont nem valószínű, hogy együttműködnek. A felmérés egészére vonatkozóan azonban az mondható, hogy alacsony az együttműködési hajlandóság a már létező együttműködések intézményeibe vetett bizalom hiánya miatt.

A fejlettebb gazdaságokra vonatkozó kutatások már arról számolnak be, hogy a digitalizálás lehetővé tesz egy újabb típusú együttműködést (WOLFERT et al. 2017); (BLOK - GREMMEN 2018); (SHEPHERD et al. 2018); (ROSE - CHILVERS 2018); (EGRI 2019).

A modern szolgáltatások egyre inkább ötvözik a gépek teljesítményét és az adatszolgáltatásokat, ezzel egy úgynevezett hibrid szolgáltatást létrehozva. Ennek során olyan megállapodásokat (intelligens szerződéseket) kötnek, amivel a termelés során mért értékek felhasználására van lehetőség, így az együttműködés résztvevői saját adataik felett megőrzik szuverenitásukat miközben még hatékonyabb termelést tudnak megvalósítani.

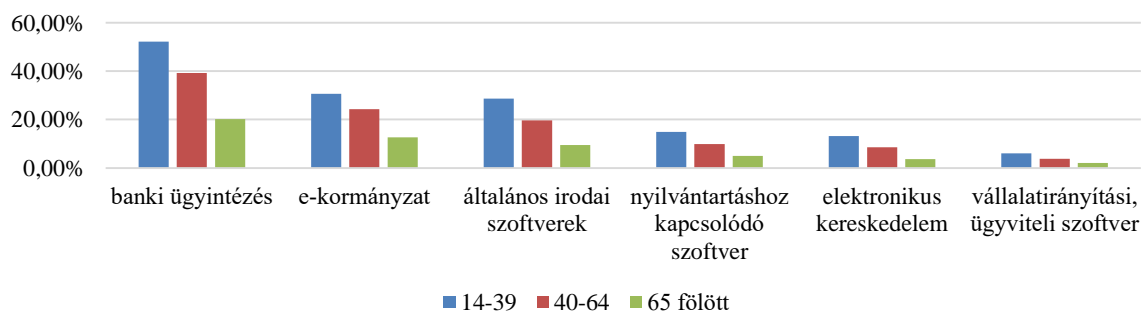
A német gazdaságban mezőgazdaság 4.0 programban ösztönzik a digitalizáció elterjedését a mezőgazdaságban, az adatvédelemre vonatkozóan a törvényi háttérét is megalkották, amellyel a fenntartható, jövőorientált mezőgazdaság alapjait teremtették meg (SCHMIDT 2018), (HÄRTEL 2019).

A tapasztalat-megosztásra többek között azért is rendkívül nagy szükség van, mert ma már nem elég elődeink gyakorlati tapasztalatait átvenni (VARGA et al. 2017). Ahhoz, hogy a modern technológiát alkalmazni tudják szükséges megfelelő műszaki-informatikai tudást szerezni (EASTWOOD et al. 2017), (TAKÁCS 2017), (BŐGEL 2018). Ezen túl azonban fontos, hogy a gazdálkodások vezetői megfelelő gazdasági és vállalkozói ismeretekkel is rendelkezzenek (HÁGEN – MARSELEK 2017), (KASSAI 2020). Ezek az ismeretek megszerzhetőek a Bologna-rendszerű keretek között működő oktatásban (MAGDA et al. 2017), (HAMZA et al. 2018), (KAPRONCZAI 2018) vagy akár sajátos igényekre szervezett módon (CZAKÓ et al. 2019).

Amerikai kutatók (CARLISLE et al. 2019) kutatásukban arról írtak, hogy országukban a diverzifikált gazdálkodás hátrányos, ugyanis az amerikai mezőgazdasági gépeket nagy monokultúrákhoz tervezték. Az Egyesült Államokban pont olyan gépek nem állnak rendelkezésre, amelyekből a magyar gazdáknak túl sok is van.

A jelenleg zajló negyedik ipari forradalomban az újabb és újabb technológiai áttörések igen nagy sebességgel változtatják meg a határt az emberek és a gépek, algoritmusok által végezhető munkafeladatok között, hiszen az automatizáció ma már széles körben és folyamatosan csökkenő költségek mellett alkalmazható bonyolultabb feladatok elvégzésére is (KECZER 2021). A mezőgazdaság számára a precíziós gazdálkodás jelentheti a jövőt, amely egyszerre jelentheti a jövedelmek növelését és a környezetterhelés mérséklését. A technológia alapvetően drága, még nem elterjedt, sőt a gazdák a fokozatosság elvét követve csupán néhány technológiai elemet használnak, ráadásul az óvatosság jegyében a technológia mezőgazdasági területük csak egy részére terjed ki (POPP et al. 2018).

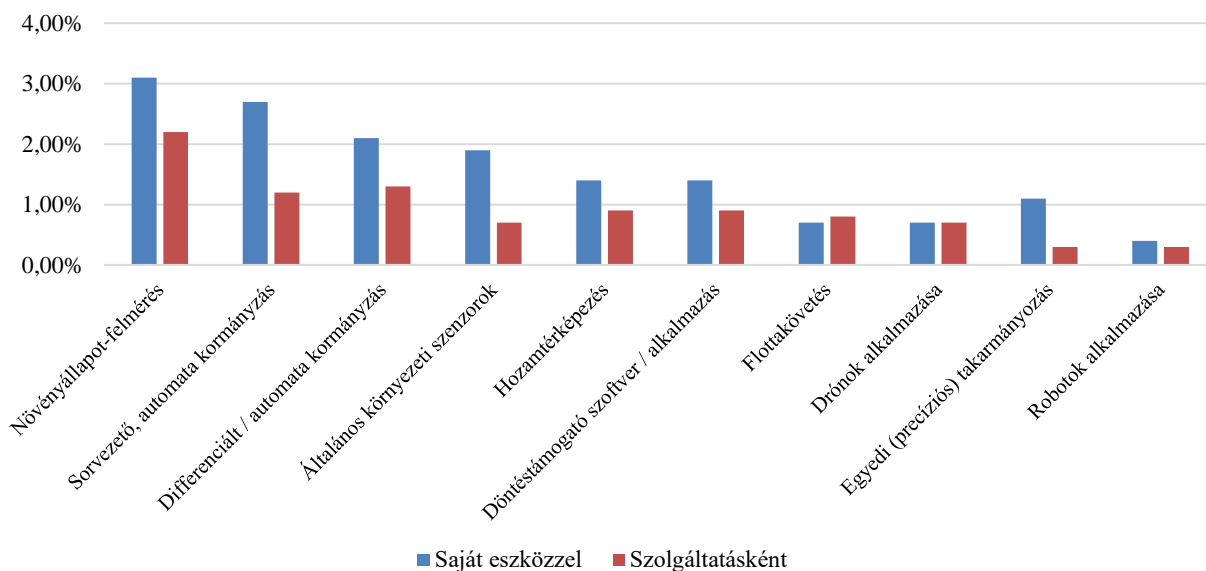
Az agrárcenzus során felmérték azt is, hogy a gazdálkodók milyen digitális eszközöket használnak vagy terveznek használni. Ez az agrár-szakpolitikák tervezése során fontos információ, ily módon ugyanis jelentős hatékonyságnövelés érhető el a mezőgazdaságban. A leggyakrabban a banki ügyintézéshez használtak számítógépet a gazdálkodók (21. ábra). Mindegyik digitális eszköz használata a fiatalabb irányítók körében a legelterjedtebb (KSH 2021).

21. ábra: A gazdálkodók által használt digitális eszközök korcsoport szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

A precíziós gazdálkodáshoz kapcsolódó leggyakrabban használt eszköz a növényállapot-felmérés, a gazdaságok 5,3%-a végzi ezt saját eszközzel, vagy vesz igénybe ilyen szolgáltatást, illetve ezt tervezik legtöbbször használni ((KSH 2021), 22. ábra).

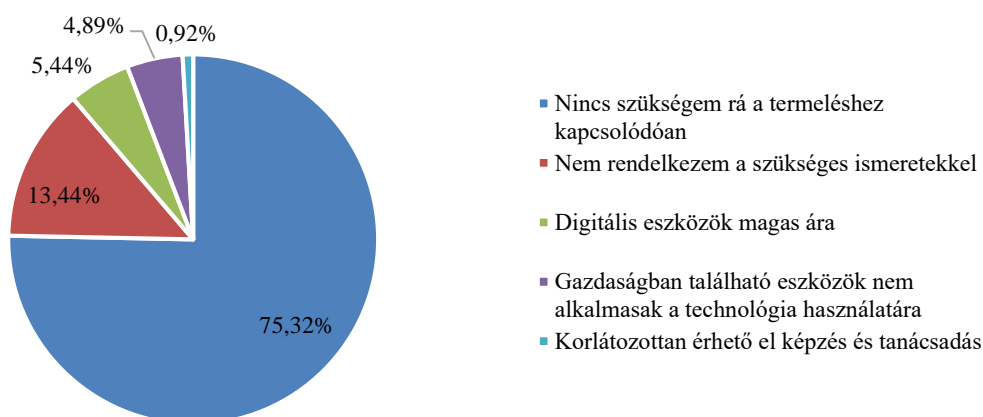

22. ábra: A precíziós gazdálkodáshoz leggyakrabban használt eszközök korcsoport szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

A legtöbb gazdálkodó azért nem használ precíziós eszközöket, mert úgy gondolja, hogy nincs rá szüksége a termelés során. Az említések gyakorisága eltér a különböző korcsoportokban.

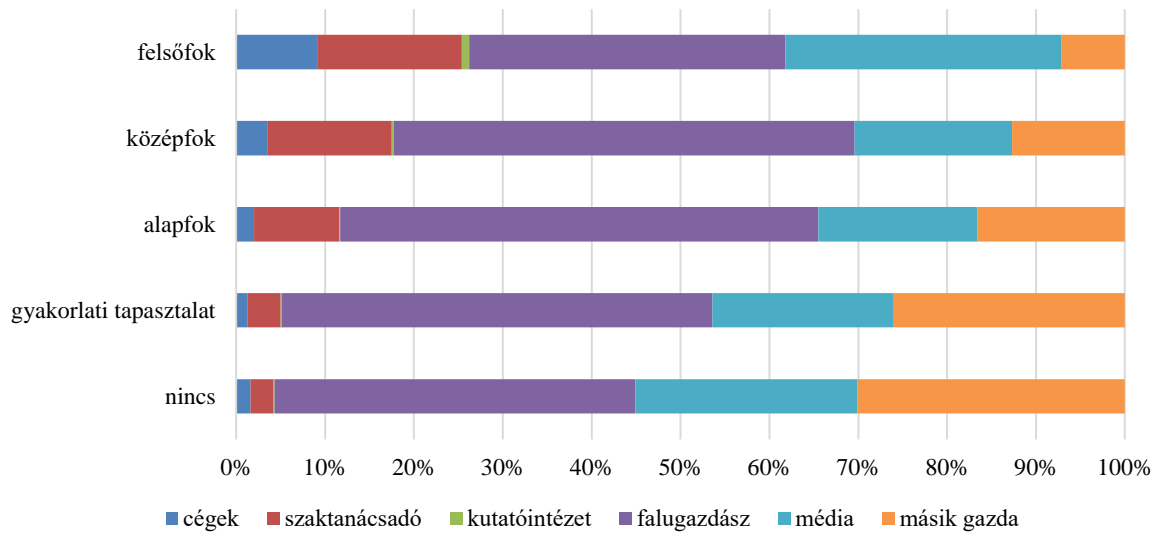
A második helyen a fiatal gazdálkodók a digitális eszközök magas árát jelölték meg, míg a 40 éves és annál idősebb gazdálkodók a szükséges ismeretek hiányát (23. ábra).

23. ábra: A digitális eszközök mellőzésének okai a magyar gazdák körében a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján

Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

A magasabb mezőgazdasági képzettséggel nő a cégektől és szaktanácsadótól tájékozódó gazdák aránya (KSH 2021), 24. ábra).

24. ábra: A hiányzó ismeretek megszerzésének képzettség szerinti megoszlása a 2020. évi
 Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés

3.5. Csoport, társadalmi tőke, hálózatok

Az egyén kapcsolatain keresztül válik részévé a társadalomnak, kötései által alakul és azokon keresztül formálja közvetlen környezetét. A társas kapcsolatok egyfelől hozzájárulnak a társadalmi beágyazottsághoz, ugyanakkor a státuszelééréshez szükséges erőforrásokat is biztosítják. A kötések szociodemográfiai háttere ugyanakkor arra is utal, mennyire zárt vagy nyitott az egyén kapcsolathálózata, azaz, hogy az egyén mennyire rendelkezik homofil⁴, illetve heterofil⁵ kötésekkel (LUKÁCS 2020), (DÁVID et al. 2016).

A kapcsolati erőforrásokat vizsgáló tanulmányok általában erős és gyenge kötésekre osztják az egyén kapcsolathálózatában elérhető kötések. Az erős kapcsolatok az egyénhez közel álló, és hozzá jellemzően hasonló, azaz homofil ismeretségeket jelentik. Ebbe a körbe tartozhatnak a családi, valamint a baráti kapcsolatok. Az erős kötések elsődleges funkciója az emocionális stabilitás biztosítása az egyén számára, de a mindennapokhoz tartozó gyakorlati segítségnyújtásban is szerepet játszanak. A gyenge kapcsolatok az egyénhez lazábban kötődő, és az egyéntől általában különböző státuszú, heterofil ismeretségeket jelentik. Ezek a kötések olyan információkat biztosítanak az egyén számára, amely a hozzá hasonló státuszú erős kapcsolatok révén nem elérhetőek. Ezek az információk lehetőséget teremthetnek különböző célok eléréséhez, többek között a strukturális mobilitáshoz is (DÁVID et al. 2016).

Az utóbbi fél évszázadban a világ számos országában felerősödtek azok a demográfiai folyamatok, amelyek mentén a család és házasság intézményének megítélése és értéke jelentősen megváltozott. A házasság népszerűsége és stabilitása csökkent, a válás, valamint a nem-házasodás egyre gyakoribb, elfogadottabb és kevésbé stigmatizált állapotává vált. A házasodási életkor kitolódott, és folyamatosan emelkedik az élettársi kapcsolatban élők, elváltak, illetve soha nem házasodók aránya (FÖLDHÁZI 2009).

„Magyarországon a házasságkötések száma több évtizedes csökkenő tendenciát és a 2010. évi mélypontot (35,5 ezer) követően jelentősen emelkedett. 2020-ban több mint 67 ezer pár kötött házasságot, ennél több frigyét legutóbb 1986-ban anyakönyveztek. A válások száma 2020-ban 15 ezer volt, az elmúlt több mint hat évtizedben a legkevesebb, amiben a járvány miatti rendkívüli ítélkezési szünet is szerepet játszott. A házasságkötések egyre későbbi életkorra tolódásával, az élettársi kapcsolatok elterjedésével és a gyakori válásokkal párhuzamosan több évtizedes léptékben nőtt a népességben belül a hajadonok, nőtlenek, valamint az elváltak aránya, és csökkent a házasoké. Az elmúlt éveket jellemző több házasságkötés és kevesebb válás módosította a trendet és 2019 óta kismértékben emelkedett a házasok aránya” (KSH, 2021).

A társas támasz a társas kapcsolatokban a törődés, gondoskodás, szeretet, megbecsülés, kölcsönösség, közösséghez tartozás megtapasztalását jelenti. Családi állapot tekintetében elmondható, hogy a legkisebb észlelt támaszról és a legkevesebb támogatóról az egyedülállók és elváltak, legmagasabb észlelt támaszról és a legtöbb támogatóról a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élők számoltak be (KOVÁCS 2006); (FERWAGNER 2020).

A csoporthoz tartozás az *egyén szempontjából* számos *előnnyel* járhat, úgy, mint a csoporthoz tartozás és elismertség iránti szükséglet kielégítése, az önbecsülés kifejtése és fenntartása, az egyéni bizonytalanság csökkentése a csoporttagok közötti konszenzus révén, identitás nyújtása, a személyes tanulás és fejlődés közvetlen segítése (BAKACSI 2010).

⁴ Homofil kötések alatt az egyénhez hasonló tulajdonságokkal, társadalmi háttérrel rendelkező kötésekert értjük.

⁵ Heterofil kötések alatt az egyéntől különböző tulajdonságokkal, társadalmi háttérrel rendelkező kötésekert értjük.

Az emberek többségénél erős a közösségbe való befogadás, a barátság, a szeretet és támogatás iránti igény (ATKINSON - HILGARD 2005). A csapattagság révén növekedik az egyén önismerete, a csoportban betöltött szerep az önbecsülés növekedését segítheti elő (SMITH – MACKIE 2004). Az egyes csoporttagok képesek megerősíteni egymás véleményeit, érzelmeit valamivel kapcsolatban (FORGÁCH 2019).

A szervezet szempontjából a csoportmunkának szintén számos *előnye* létezik. Ezek a szakirodalom szerint az alábbiak lehetnek: a tagok egyéni tudásának, képességeinek és készségeinek kombinálása, a feladatok és munkavállalók változatos összerendezhetőségéből fakadó nagyobb alkalmazkodóképesség és rugalmasság nagyobb elkötelezettség, társas probléma megoldó képesség megjelenése (BAKACSI 2010).

Amennyiben a tagok szorosan kötődnek a csapathoz és erősen azonosulnak vele erős kohézió alakul ki, amely pozitív hatást gyakorol a csoport teljesítményére (FORGÁCH 2019).

Az egyén szempontjából a csoportban való együttműködésnek *hátrányai* is vannak, mint például a stressz, konfliktusok, konformitás és csoportnorma, kiégés lehetősége (GULYÁS 2021).

A konfliktus a csapatmunka természetes velejárója, amely az egyéni és csoportérdekek ütközéséből jön létre. Az igazi kérdés az, hogy rendelkezésre állnak-e a konfliktuskezelés megfelelő eszközei (GULYÁS 2021). A csoportnorma valamely íratlan szabály, a csoport közösségi állásfoglalásait, konkrét tevékenységét szabályozó elv (KLEIN 2018). A felfokozott csoportműködés következtében az adott egyén érzelmileg elfáradhat (BERNDT 2017); (ANTALKA 2020).

A csoportban való együttműködés *a szervezet szempontjából* is jelentkez *hátrányt*. A szakirodalom két negatív jelenséget is megfigyelt és leírt. Egyrészt a társas lazsálás és potyautas effektust, másrészt a csoportgondolkodás jelenségét (GULYÁS 2021).

A koordinációs veszteség egyértelműen a szervezetlenség következménye. Amennyiben nincs a csapaton belül világos szereposztás, nem tisztázták a hatásköröket, az alá és fölérendeltségi viszonyokat, a csapattagok versenyeznek státusokért és a forrásokért, koordinációs veszteség léphet fel (GULYÁS 2021).

A társadalmi tőke és a bizalom az utóbbi idők egyik leggyakrabban használt fogalmává vált, a fogalom kialakulása a XX. század második felére tehető. Magyarországon az első világháború előtt a társadalmi tőke és a bizalom szintje magas szintű volt, amit az első világháború megpróbáltatásai és az azt követő forradalmak csökkentettek (LAZÁNYI 2012). A XX. századi politikai folyamatok nem csupán a gazdaság szerkezetét alakították át, de a társadalomra is jelentős hatást gyakoroltak. A század végére a korábbi kollektivistá kultúra individualista szemléletnek adta át a helyét (LÁSZLÓ 2010). A korábbi életmód és értékrend, a tradicionális erkölcs egyrészt a modernizáció hatására, másrészt a társadalom radikális, szocialista átalakítása és átnevelése következtében megroppant és feloldódott (ESS 2017). A magyar társadalom jelenleg az egyik legkevésbé bizalomteli társadalom Európában (KULCSÁR 2013).

A magyar agrárgazdasági kis és középvállalkozók a gazdaságuk méretéből fakadóan kiszolgáltatott helyzetben vannak. A telek, illetve gazdaság mérete nem éri el a gazdaságos üzemméretet. Ez azt jelenti, hogy egyedül – társas támogatás, hálózatos szerveződés nélkül – nem képesek a nagyobb méretű agrárgazdasági cégekkel felvenni a versenyt. Éppen ezért a szakirodalom a vidékfejlesztés és az agrárium hálózatosodása vonatkozásában számos helyen kiemeli a társadalmi tőke jelentőségét. Az üzleti kapcsolatok és kooperációk alapjait képezik a társadalmi viszonyokban megtestesülő attitűdök, úgy, mint a bizalom, a normák és szabályok betartása, a reciprocitás. Ezek hiányában a közösségi akciók és hálózati együttműködések, nemhogy nem működnek hatékonyan, létre sem jönnek (SZÜCS – LAZÁNYI 2018).

A területi alapú gazdasági együttműködéseknek változatos formái vannak: termelői és értékesítési szövetkezetek, klaszterek, beszállítói hálózatok. Az együttműködések ösztönzése során további előnyt jelenthet, ha a köz-, magán- és civil szféra együttesen vállal szerepet adott egy gazdasági tevékenység megvalósításában. A területi alapon szerveződött együttműködések a szakirodalom, és egyre gyakrabban a köznyelv is klasztereknek nevezi. A klaszterek jellemzője, hogy a kompetitív előnyök a tagok komparatív előnyeinek szinergia hatásaként alakulnak ki (SZŰCS – LAZÁNYI 2018).

Az agrárium szereplői a XXI. században új lehetőséget kaptak. Nem csupán a helyi termékek iránt nő fokozatosan a kereslet, de a fogyasztók bizalma is fokozatosan emelkedik, ami nem mondható el a hasonló történelmi örökséggel jellemezhető V4-ek többségéről. Ez lehetőséget kínál arra, hogy a helyi piac kínálta lehetőségek (kereslet) kiaknázására helyi szövetségek, bizalmi kapcsolatokon alapuló hálózatok alakuljanak ki. A keresletorientált hálózatosodás mellett azonban továbbra is igen nagy a tere a kínálat vezérelt piaci jelenlétnek. Különösen igaz ez a mezőgazdasági kistermelőkre, akiknél a lokális adottságok és a korlátos erőforrások a leginkább meghatározóak (SZŰCS – LAZÁNYI 2018).

Ennek az oknak tudható be az, hogy az Európai Unióban a mai napig kiemelkedő szerepet töltenek be a horizontális integrációk társadalmi intézményei (szövetkezetek, termelői értékesítő szövetkezetek (TÉSZ), termelői csoportok) az agrárgazdaság termelőinek hálózatosodásában (LAZÁNYI et al. 2017).

Külföldön már egyre többen felismerik, hogy az ilyen együttműködési modellek alkalmazásával az agrárgazdaság termelői méretbeli hátrányaikat és piaci pozícióikat ellensúlyozandó közös kapacitásokat építhetnek ki, együttműködve közösen menedzselhetik az inputok beszerzését, a kapacitások felhasználását, az értékesítés csatornáit (SZŰCS – LAZÁNYI 2018). Egyre több kutatás erősíti meg, hogy ha magasabb a társadalmi tőke, a bizalom szintje, akkor gyorsabb a gazdaság növekedése. A XXI. század egyik legnagyobb kihívása a bizalom és a társadalmi tőke újjáépítése a magyar társadalom boldogulása szempontjából és a gazdaság versenyképessége érdekében. Az agrárgazdaságra ható erőket és a versenyképesség kritériumait az ágazati láncolat felépítésnek sajátosságai határozzák meg. Ennek legfőbb jellemzői a tőkekoncentráció, méretgazdaságosság, a technológiai változás üteme (LAZÁNYI 2015).

A vállalatvezetők, tanácsadók és kutatók még mindig úgy tekintenek a vállalatra, mintha egy olyan világban létezne, ahol önállóan, másoktól függetlenül tevékenykedhet (HA°KANSSON 2010). Az eredményes szervezeti működéshez szükséges innováció szinte minden esetben a szervezeti tagok közötti közös gondolkodás és kooperáció, vagyis együtt alkotás során jön létre. Tudáshálózatnak a hálózati szereplők olyan kapcsolódási rendszerét nevezik, amelynek elsődleges célja a szereplők által birtokolt tudás megosztása és ezen keresztül új tudás létrehozása (BAKSA - BÄDER 2020). A célszerűen működő személyközi tudásmegosztás biztosítja, hogy a szervezetekben jelenlévő sokféle tudás a megfelelő helyen és a megfelelő időben rendelkezésre álljon (ERGÜN ÉS AVCI 2018); (PARK - KIM 2018) – elsősorban azon tudáselemek esetében, amelyek jellegükből adódóan kevésbé kodifikálhatók.

Nemzetközi és hazai viszonylatban egyaránt kiemelten fontos annak hangsúlyozása, hogy miért éri meg egy térség vállalatainak egymással együttműködni, és a versengő magatartás helyett a kooperációt választani. A helyi vállalkozók előnyhöz juthatnak, erőforrásaik egyesítésével versenyképesebbek lesznek, könnyebben tudnak fellépni a külső piacok felé, másrészt kapacitásaikat együttesen felhasználva olyan tevékenységeket is el tudnak látni, amelyekre egyedül nem nyílna lehetőségük.

Külföldön már egyre többen felismerik, hogy az ilyen együttműködési modellek alkalmazásával az agrárgazdaság termelői méretbeli hátrányaikat és piaci pozícióikat ellensúlyozandó közös kapacitásokat építhetnek ki, együttműködve közösen menedzselhetik az inputok beszerzését, a kapacitások felhasználását, az értékesítés csatornáit (SZÚCS – LAZÁNYI 2018).

Hollandia élenjár a mezőgazdasági hálózatok tekintetében, amelyek kialakulásának korai szakaszában, az egyetemek vagy a kormányok látják el a vezető szerepet, amely idővel, amikor több piaci lehetőség alakul ki és kevésbé kockázatos a működés a vezető szerep egy másik szereplőre válthat át (DEDEHAYIR et al. 2016).

A holland mezőgazdaság és a ráépülő, vertikális integrációs modellt követő, többnyire termelői szövetkezeti tulajdonban lévő élelmiszeripar, valamint a szövetkezeti értékesítési hálózat nagy tradíciókkal rendelkezik és rendkívül hatékony. A termelői összefogás magas szintje Európa élmezőnyébe emeli a holland agrárgazdaságot. Csak a nagyságrendek érzékeltetése végett érdemes megemlíteni, hogy a holland mezőgazdaságból származó bruttó termelési érték eléri az egész magyar gazdaság éves teljesítményét. A bemutatott holland mezőgazdaság rendkívül pozitív példaként jelenhet meg olyan országok előtt, amelyek rendelkeznek a termeléshez szükséges földrajzi adottságokkal, azonban még nem vették elég komolyan a fenntartható mezőgazdaságra való törekvés fontosságát (LUKOVICS - SAVANYA 2013).

GINDEL (2018) a hálózatok kialakulására irányuló kutatásában leírja, hogy a hálózati szereplők széles körű együttműködésére van egy hálózatban, a közvetítő tevékenységtől (a hálózatok létrehozása, az érdekek összehangolása, a pénzügyi források kezelése, az emberi erőforrások kezelése stb.) az integrált tevékenységekig. Ezek a szerepek magas szintű vezetői, szakértői és vállalkozói kompetenciát igényelnek, ugyanakkor nagy szükség van arra, hogy a különböző szerepeket betöltő egyének megosszák egymás között tapasztalataikat.

Egy magyar kutatásba (SZABÓ G. - BARANYAI 2017) bevont magyar gazdálkodói kör fele semmilyen együttműködéshez nem hajlandó csatlakozni, illetve azokban részt venni. A gazdálkodók távolmaradásainak okaiként említik a kutatók az önállóság megtartását, nincs elég információjuk az együttműködési formákról, úgy vélik, nincs rá szükségük, nincs olyan együttműködés, amihez csatlakozhatnának vagy korábbi rossz tapasztalat tartja vissza őket. A magyarországi termelői kezdeményezések túlnyomórészt gyengék és erőtlenek, alig néhány erősebb szervezet szolgálja a termelők érdekeit. Ennek hátterében az összefogási hajlam és a bizalom hiánya áll. Nagyon fontos lépés lenne, a minél korábbi iskolai nevelés segítségével, a termelők mentális attitűdjének a megváltoztatása és a pszichológiai korlátok lebontása.

4. ANYAG ÉS MÓDSZER

A harmadik fejezet a kutatási módszertan leírása, amelynek első fejezete az adatgyűjtés módszertanát és a kérdőíves felmérés alapján készített adatbázis demográfiai jellemzőit tartalmazza. Második fejezete a megfogalmazott kutatási hipotéziseket végül a harmadik része a statisztikai módszertant tartalmazza.

4.1. Adatforrások lehatárolása

A legjobban úgy határozhatjuk meg a kutatási tervet, ha a legmegfelelőbb módszert adja a problémára, a célkitűzések meghatározására, megfelelő módot ad a kutatási hipotézisek tesztelésére, illetve a tudományos módszer betartásával érvényes és megbízható válaszokat ad (SCIPIONE 1994). Elengedhetetlen annyit olvasni, hogy a kutató alaposan tájékozott legyen a téma történetében és összefüggésrendszerében, hogy ismerje a témáról elérhető szakirodalmat (SEIDMAN 2002). A szakirodalmak olvasása vagy a nyitott szemmel járás során a kutató ötletszerűen több kérdést is felvethet, amelyek közül aztán kiválasztja a legjobbakat (HORVÁTH - MITEV 2015) (HORVÁTH és MITEV 2015).

CRESWELL (2018) szerint az adatok interpretálása történhet annak alapján, amit a kutató magával hoz, vagyis saját kultúrája, története és tapasztalatai alapján, de a megértés lehet egy összehasonlítási folyamat eredménye, amikor a kutató saját eredményeit az irodalomban található más eredményekkel vagy elméletekkel veti össze.

2017-ben, a kutatásom elején a feltáró és leíró jellegű jegyeket ötvöztem. Feltáró jellegű kutatásaim során a deduktív logikát követtem, hiszen nem volt kellő mennyiségű ismeretem a témában. A vizsgálat célja nem végleges eredmények, hanem a további kutatásokhoz szükséges támpontok megszerzése volt, amely jelentős részét az agrár- és szervezeti magatartás témájú szakirodalom feldolgozás jelentette. A leíró vizsgálatok egyben egy későbbi magyarázó jellegű kutatás stratégiájának kialakítását szolgálják. Az ilyen kutatásokban fontos szerepe van annak, hogy adatgyűjtésünk során milyen eszközök segítségével, hogyan ragadjuk meg a valóságot (HÉRA - LIGETI 2006).

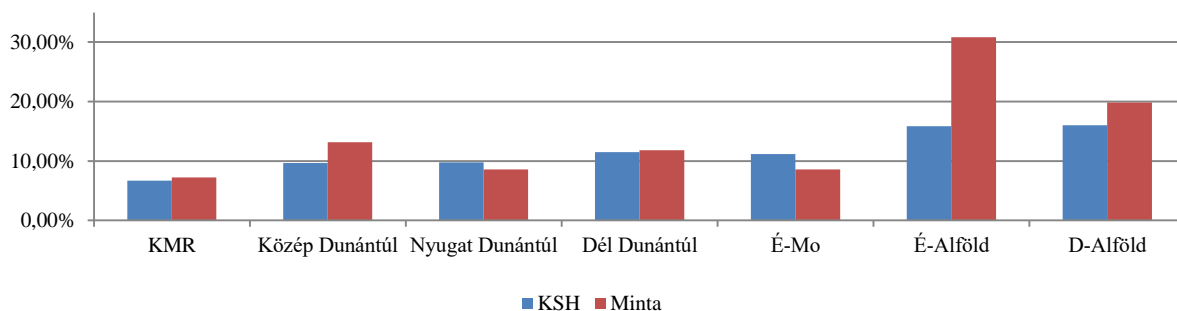
Az általam relevánsnak talált információk alátámasztásaként a nyilvánosan elérhető statisztikai adatok elemzését választottam, amelyek vagy alátámasztották, vagy megcáfolták felvetéseimet. Minél előrébb haladtam kutatásomban, annál inkább megfogalmazódott az igény, hogy ne csupán a nyilvánosan elérhető statisztikai adatok elemzésével foglalkozzak, hanem primer kutatásaimat is elkezdtem egy saját kérdőív készítésével és annak válaszainak feldolgozásával. 2018-ban, az almatermelőket érintő kihívások azt mutatták, hogy együttműködés nélkül a gazdálkodók nem tudnak hatékony gazdálkodást folytatni. A kezdetekben a kutatás elsősorban a szabolcsi almatermelőkre irányult, azonban 2019-ben a kutatást kiterjesztettem más ágazatokra és országos szintűvé terjesztettem ki.

Primer kutatásomat egy nagymintás kérdőív kidolgozásával kívántam megvalósítani. A kutatásom során a rendelkezésre álló hazai és nemzetközi szakirodalom feldolgozásával és primer kutatásommal olyan lehetséges fejlődési irányokat kívántam feltárni, amelyek megoldást kínálnak a szétaprózódott tulajdonszerkezetből fakadó méretgazdaságossági problémákra. Esetemben az előkészítés egy részét az agrár-specifikus irodalom, a másik túlnyomó részét pedig a társadalmi tőke és a hálózatosodással kapcsolatos szakirodalom feldolgozása jelentette.

A kutatásra egy átfogó kutatás keretében került sor, amely a magyar agrárvállalatok működését, a vállalkozók jellemzőit és együttműködési hajlandóságát vizsgálta. A kutatás első fázisa célzott mintavétel volt, ahol az ország minden részéről, a teljes munkaidőben, a mezőgazdaságban dolgozó gazdák kerültek megkeresésre.

Ezt követően a kutatás második fázisában (2019 után) a hólabda módszer került alkalmazásra: az első szakasz válaszadóinak segítségével a kérdőív online változata több mint 400 gazdához jutott el országszerte. Az adattisztítást követően 435 kérdőív tekinthető elfogadhatónak. A kérdőívet három részre lehet tagolni. Az első rész a demográfiai adatokat és a mezőgazdasági vállalkozás néhány alapvető tulajdonságát kívánta feltárni, a második rész a vállalkozás működését vizsgálta, a harmadik rész pedig a válaszadók az esetleges együttműködés iránti hozzáállását, annak előnyeit és hátrányait, illetve az esetleges vezetőktől elvárt kompetenciákat taglalta.

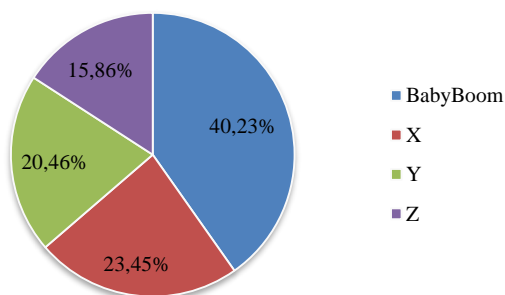
A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint a mezőgazdaságban foglalkoztatottak 72%-a férfi, a válaszadók nemét tekintve a minta reprezentatívnak tekinthető. Kísérletünk, miszerint az ország valamennyi régióját elérjük, szintén sikeresnek bizonyult, amelyet a következő grafikonnal szemléltetünk. Az Észak-Alföldi régió kissé túlreprezentált, a többi hat régió bevonása szintén reprezentatívnak tekinthető (25. ábra); (KSH 2019).

25. ábra: A válaszadók régiók szerinti megoszlása

Forrás: (KSH 2019) és saját forrás, saját szerkesztés

A válaszadók legnagyobb hányada a baby boom generációból került ki, amely a KSH összeírását tekintve szintén reprezentatívnak tekinthető. Az X és Y generáció közel azonos mértékben képviselte magát a kérdőív-kitöltésben, míg a Z generáció kissé túlreprezentált a 2016-os agrárcenzus alapján (26. ábra).

26. ábra: A válaszadók generációk szerinti megoszlása

Forrás: saját forrás

Annak ellenére, hogy egy mezőgazdasági vállalkozás méretét igen nehéz meghatározni a felmérés elemzésének első lépése az volt, hogy kialakításra kerüljön egy jól alkalmazható méretarány.

A kutatás során alkalmazott kérdőívet az 4. számú melléklet tartalmazza.

4.2. Kutatási hipotézisek

Primer kutatásaimat a magyar gazdák eltérő attitűdjeinek és különböző kockázatkezelési stratégiáinak, illetve eltérő képzettségének elemzésével kezdtem. A hipotézisem alapja az volt, hogy bármennyire is lehetőségük van a magyar gazdáknak különböző EU-s vagy hazai támogatásokhoz hozzájutnia, a felaprózódott földterületekből és az eltérő fejlettségű gépparkból adódóan egyedül nehezebb a boldogulás, mint ha összefognának, csoportként gondolkoznának, és aszerint működnének. Egy jól működő együttműködés megköveteli egy karizmatikus vezető és az eltérő attitűddel rendelkező csoporttagok jelenlétét (BARABÁSI 2018), így ezt szem előtt tartva kívántam rámutatni a magyar mezőgazdaságban, a csoportban történő együttműködés hiányára, illetve az együttműködés pozitív vagy (a hipotézis elvetése esetén) negatív hatásaira.

A szakirodalom szerint a Baby Boom generáció tagjai nagyrészt nyugdíjba vonultak, vagy nyugdíjazásuk folyamatban van. Az X és Y generáció igen képzett generáció. Az X generáció számára nagyon fontos szerepet játszik a bizonytalansági tényezők kiiktatása, az Y generáció pedig mivel az információs forradalom korában születtek, rendkívül jól kezelik a technikai újításokat. A Z generáció gondolkodásmódja nagyban eltér a többi generációtól, így számos kutatásban foglalkoznak velük, hogy például a fogyasztásukban vagy foglalkoztatásukban közelebb kerüljenek hozzájuk. Az első hipotézisem ezek alapján arra irányult, hogy eltérően vélekednek a generációk a csoporttagságról és az együttműködés vezetésével kapcsolatos aktivitásról.

H1: A generációk eltérő arányban képviseltetik magukat valamilyen termelői csoportban és változó hajlandóságot mutatnak egy termelői együttműködés vezetését illetően

Ezt követően második hipotézisemben arra kívántam rámutatni, hogy az eltérő hozzáállás milyen eltérő elvárásokat eredményeznek.

H2: A különböző generációk eltérő elvárásokat támasztanak egy jól működő szervezettel, annak vezetőjével és a fizetendő tagdíjjal kapcsolatban

A szociológiai és szervezeti működésre irányuló tanulmányok arról számolnak be, hogy a társas kapcsolatok hozzásegítik az egyént a jobb eredmények eléréséhez. A családi állapot szintén hatással van az egyének tevékenységére, így a harmadik hipotézisem megfogalmazása során arra törekedtem, hogy a családi állapot és a társas kapcsolatok hatásaira rámutassak a gazdálkodók tevékenységében.

H3: A családi állapot és a társas kapcsolatok más-más tevékenységet eredményeznek és befolyásolják a tevékenységgel töltött időtartamot

A negyedik hipotézis az eltérő családi háttérű gazdálkodók attitűdjeire irányult. A feltételezés az volt, hogy a különböző családi állapotú és eltérő családi háttérrel és rokon kapcsolatrendszerrel rendelkező gazdák szintén eltérő módon vélekednek egy lehetséges együttműködő szervezetről.

H4: A családi állapot más-más hozzáállást eredményez egy együttműködő szervezethez való csatlakozásban

Végül, utolsó hipotézisemhez kapcsolódóan a képzettségbeli különbségekből adódó eltérő attitűdöket kívántam vizsgálni, amely során a feltételezés az volt, hogy eltérően vélekednek a magyar gazdák attól függően, hogy rendelkeznek agrárvégzettséggel vagy sem. A kutatásom során megjelent a 2020. évi agrárcenzus is, amelyben több kérdés is összevethető volt saját kutatásommal.

H5: Eltérő gondolkodásmóddal és hozzáállással rendelkeznek a szakirányú végzettséggel rendelkező gazdák, mint akik nem rendelkeznek végzettséggel

4.3. Statisztikai módszertan

Minden gazdasági-társadalmi jelenség megfigyelésének, elemzésének és az eredmények interpretálásának lényeges pontját jelenti az adatbázis és módszertan. Már a kutatás kezdetén meg kell határozni, hogy milyen változókat vonjunk be a vizsgálatba, illetve, hogy az adatainkat milyen módszerekkel elemezzük (MOLNÁR 2015). Az adott adatbázishoz adekvát módszerek használata szükséges (SAJTOS - MITEV 2007). Mind az agrár-, mind a szervezés gazdaságtan területéről rendkívül fontos volt, hogy minél szélesebb körű információk álljanak rendelkezésre, amelyekhez feltáró kutatás keretében jutottam el. A leíró vizsgálatok során a cél, a vizsgált sokaság jellemzőinek, tulajdonságainak alapos megismerése volt, a magyarázó vizsgálatok segítségével pedig az ok-okozati viszonylatok feltárására törekedtem.

A leíró statisztikai eredmények átlag±szórás vagy átlag ismertetésével kerülnek bemutatásra, a gyakoriságok elemszám (N) és százalék (%) érték megadásával. A SPSS-ben kapott, a leíró statisztikát mutató táblázatokban megtalálható az elemszám (N), az átlag (MEAN), a szórás (STD.DEVIATION) és a standard hiba (STD. ERROR MEAN). A hipotézisvizsgálatokhoz többnyire t-próbák kerültek alkalmazásra (SZTE 2019).

A hipotézisvizsgálatok általános célja, hogy a populációból szerzett minták tulajdonságai között különbséget keressenek. Ezek az összehasonlítások alapvetően azt feltételezik, hogy a minták között nincs számottevő (szignifikáns) eltérés (H_0). A különbségek keresésére leggyakrabban a hipotézisvizsgálatok közé tartozó t-próbákat használjuk.

A paraméteres módszerek feltételezik, hogy adataink normális eloszlású sokaságból származnak. Két normális eloszlás összehasonlítása az átlagaik és a szórásaik összehasonlítását jelentik, azonos szórások esetén csupán az átlagokat kell összehasonlítani. A két csoportot összehasonlító paraméteres próbák (t-próbák) az átlagos változást vizsgálják, nullhipotézisük az, hogy a két vizsgált sokaság átlaga azonos ($\mu_1 = \mu_2$).

A legtöbb statisztikai program esetében nem a t-érték, hanem a vele párhuzamosan kalkulációra kerülő p-érték alapján hozunk döntést. Ettől függetlenül mindkét értéket figyelembe vehetjük a számításaink során, ezek általában megegyező konklúziót mutatnak.

A p-érték alapján történő döntés pedig megmutatja, hogy mekkora a valószínűsége annak, hogy a kapott eltérést a véletlen okozza. Egy 0,05-ös p-érték esetében ez pontosan 5%-ot jelent. A kézi számítások leírásában bővebben foglalkozunk ennek meghatározásával.

A konfidencia intervallum minden esetben 95%-os szinten meghatározott, a p érték 0.05 alatt tekintendő szignifikánsnak. Minden elemzéshez SPSS 22.0 szoftvert került alkalmazásra, amelyben a t-próba eredményeként kapott táblázatban (Independents Samples Test) először a „Levene's Test for Equality of Variances” táblázatot vizsgáljuk meg. Az első sor azt mutatja, hogy a varianciák megegyeznek, a második sor azt, hogy a varianciák eltérnek. Az eltérő varianciák esetében az első sor [Sig. értéke] szignifikánsnak fog mutatkozni, innen tudjuk, hogy a varianciák eltérnek. Ha sikerült megállapítani, hogy a varianciák eltérők, vagy megegyeznek, akkor a megfelelő soron végighaladva tekintsük meg a szabadságfokot és a szignifikancia értékét.

Azonos varianciák esetén kétmintás t-próbáról (felső sor), eltérő varianciák esetén: Welch-féle kétmintás t-próbáról (alsó sor) beszélünk, amelyek eredményét értelmezzük a táblázaton belül.

A többváltozós elemzéseket megelőzően egyváltozós elemzéseket végeztem, amelyek azt a célt szolgálták, hogy az adatstruktúrába való elsődleges betekintése váljon lehetővé az adatbázisban lévő változók egyenkénti elemzése által, normalitás, kiugró és hiányzó értékek vizsgálatával (SAJTOS - MITEV 2007).

A módszerek helyes megválasztását nagyban befolyásolja a függő és független változók mérési szintje (nominális, ordinális, intervallum és arányskála).

Az alkalmazható módszerek, eljárások körét a 3. táblázat foglalja össze:

3. táblázat: a struktúravizsgáló módszerek összefoglalása

Forrás: SAJTOS - MITEV (2007), p.139

		<i>Független változó</i>	
		<i>Nem metrikus</i>	<i>Metrikus</i>
<i>Függő változó</i>	<i>Nem metrikus</i>	Keresztábla-elemzés	Diszkriminancia-elemzés
	<i>Metrikus</i>	Variancia-elemzés	Korreláció, regresszióelemzés

A keresztábla-elemzés széles körben elterjedt, amely két vagy több változó közötti összefüggést vizsgál, illetve ezek kombinált gyakorisági eloszlását mutatja. A keresztábla elemzéstől a varianciaelemzés két fontos ponton tér el, egyrészt a varianciaelemzésnél meg kell adnunk a kapcsolat irányát, azaz, hogy melyik változó befolyásolja a másikat, illetve másrészt a változók mérési skálája eltérő. A változók közötti összefüggés szorosságát, a kapcsolat erősségét, intenzitását korreláció-, míg az összefüggés jellegét regressziószámítással határozhatjuk meg. A diszkriminancia-elemzés pedig olyan többváltozós módszer, amelynek segítségével esetek kategorizálását végezhetjük el a függő változó kategóriája szerint.

A klaszterelemzés a diszkriminancia-elemzéshez hasonlóan csoportosításokkal foglalkozik, azonban a legnagyobb előnye, hogy a csoportokba tartozás előzetes ismerete nélkül van lehetőség azoknak a változóknak a megtalálására, amelyek a csoportok közötti különbséget okozzák. A modellek közül kiemelten fontosnak bizonyult a klaszteranalízis szerepe, ugyanis ennek a módszernek a segítségével vált lehetővé a felmérésben részt vevő gazdálkodók csoportokba sorolása úgy, hogy a tagok attitűdje, tapasztalatai, preferenciái és/vagy magatartása homogének legyenek.

A módszertani kérdésekben több statisztikai szakirodalom felhasználására volt szükség, amelyek közül a legfontosabbak a következők voltak: (Seidman 2002); (Scipione 1994); (SAJTOS - MITEV 2007); (SZÉKELY - BARNA 2008); (MOLNÁR 2015); (HORVÁTH - MITEV 2015); (DUSEK - KOTOSZ 2016).

5. KUTATÁSI EREDMÉNYEK

5.1. Generációs különbségek

A különböző generációk eltérően vélekednek a hálózatosodásról: a Z generáció leginkább, a Baby Boom legkevésbé nyitott egy termelői csoporthoz való csatlakozás tekintetében.

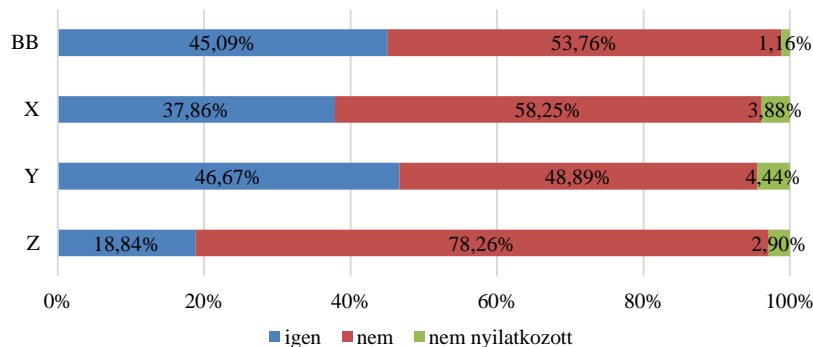
A témában 2 hipotézis került megfogalmazásra:

H1: A generációk eltérő arányban és indítékkal képviseltetik magukat valamilyen termelői csoportban és változó hajlandóságot mutatnak egy termelői együttműködés vezetését illetően

H2: A különböző generációk eltérő elvárásokat támasztanak egy jól működő szervezettel, annak vezetőjével és a fizetendő tagdíjjal kapcsolatban

A **H1 hipotézis**hez kapcsolódóan elsőként azt vizsgáltam, hogy a gazdálkodók csatlakoztak-e már termelői hálózathoz, és ha igen, miért, majd arra a kérdésre kerestem a választ, hogy miként viszonyulnak a különböző generációk egy esetleges termelői együttműködés vezetéséhez.

Az eloszlási táblán az látható, hogy a legfiatalabb generáció tagjainak kevesebb, mint egyötöde csatlakozott eddig termelői csoporthoz, míg a többi generáció kétötöd körüli arányban tette meg ezt a lépést (27. ábra).

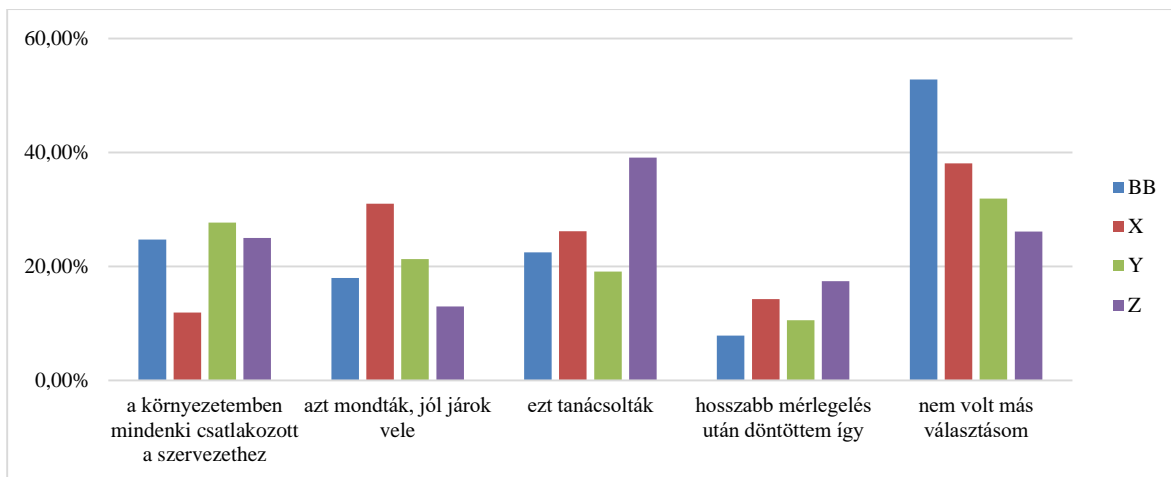

27. ábra: termelői csoporttagság generációnként

Forrás: saját forrás

A csatlakozás okaként a válaszadóknak nominális skálán kellett értékelniük a „nem volt más választásom”, „hosszas mérlegelés után döntöttem így”, „ezt tanácsolták”, „a környezetemben mindenki csatlakozott a szervezethez” és „azt mondták jól járok vele” állításokat. Az állítások generációnkénti átlagértékeit a 28. ábra foglalja össze. A generációk között nagyobb eltérés egy ok kapcsán - kötelező csatlakozás - mutatkozott, amelyre vonatkozóan az eloszlási grafikonon a „nem volt más választásom” válasz esetében voltak kiugróan magas értékek.

Megfigyelhető továbbá az X generáció vonatkozásában, hogy a környezet kevésbé volt hatással rá, a jövőbeni haszon reménye azonban sokkal inkább motiválta a generáció csoporthoz való csatlakozását. A Z generáció esetében pedig az figyelhető meg, hogy mások befolyása jelentősen, a külső kényszer viszont kevésbé volt hatással a csatlakozási hajlandóságára.

28. ábra: a csoporthoz való csatlakozás oka generációnként

Forrás: saját forrás

A hipotézis első részének vizsgálatát két kérdéskörkörben végeztem el. Az első esetben azt vizsgáltam, hogy a válaszadók nyilatkozata szerint csatlakoztak-e már valamilyen termelői csoporthoz. Az SPSS-ben végzett t-próbával a generációk páronkénti összehasonlítása nem mutatott szignifikáns különbséget. A csatlakozás okát vizsgálta során a generációkat páronként hasonlítottam össze t-próba segítségével. A Baby Boom (továbbiakban BB) és az X generáció között még nem, azonban a BB és az Y generáció összehasonlítása során, egy esetben – „nem volt más választásom” - már szignifikáns különbség volt igazolható, amely különbség a Z generációra is igaz volt (4. táblázat).

4. táblázat: a szervezethez való csatlakozás okának t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben

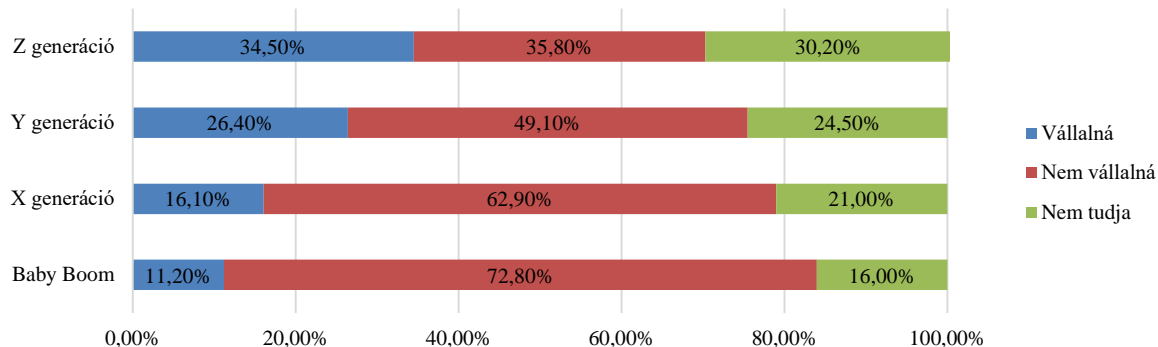
Mi jellemezné a szervezethez való csatlakozását?	Levene-teszt		t-próba					
	F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba	
Nem volt más választásom (BB, Y)	*	11,944	0,001	2,357	134	0,02	0,209	0,089
Nem volt más választásom (BB, Z)	*	19,769	0	2,562	240	0,01	-19,919	7,774

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

A termelői együttműködés vezetésére vonatkozó hajlandóság elemzését szintén egy megoszlás vizsgálattal kezdtem (29. ábra). Az elemzett kérdés a generációk tekintetében a következőképpen alakult: a termelői együttműködés vezetését a BB generációban, a legkevesebb arányban (11,2%), az X generációban majdnem 5%-kal magasabb arányban (16,1%), az Y generációban több mint egy negyedük (26,4%), míg a Z generációban érkezett a legmagasabb arány - több mint egyharmaduk vállalná (34,5%). A „nem tudom” válaszok tekintetében szintén növekvő mértékű tendencia figyelhető meg a generációk között, amely sorrendben a következő képen alakult: 16%, 21%, 24,5% és 30,2%. Azoknak az aránya, akik nem vállalnának vezető szerepet egy termelő szervezetben viszont fordított arányt mutat a generációknál: a BB generációnál a legmagasabb, közel kétharmaduk (72,8%), az X generációnál több mint háromötödük (62,9%), az Y generáció közel fele (49,1%), a Z generációt tekintve pedig közel 36%-ban nyilatkozták, hogy nem vállalnák a szervezet vezetését.

Az egyes generációk válaszainak különbözőségének oka épp a korukból fakadó tapasztalat megléte, illetve hiánya lehet. A BB generáció feltehetően korábbi tapasztalataira alapozva sem kíván vezetést vállalni, ők már látják, hogy ennek megvalósítása nem egyszerű, míg a Z generáció tagjai kevés tapasztalattal rendelkeznek, azonban ők úgy vélik, hogy képesek arra, hogy az együttműködés vezetését vállalják.

29. ábra: a különböző generációk termelői együttműködés vezetésére vonatkozó hajlandóságának megoszlása

Forrás: saját forrás

A t-próba elvégzését követően szignifikáns különbség először a BB és ész Y generáció összehasonlítása során volt kimutatható, amely a BB és a Z generáció összehasonlítása során is megmaradt. Az X és Y generációk összehasonlításakor lényeges eltérést nem mutatkozott, azonban az X és a Z generáció összehasonlításakor ismét szignifikáns különbséget mutatott a t-próba értéke a termelői együttműködés vezetését illetően. A 5. táblázat ebben az esetben is, már csak a szignifikáns különbségeket adó változók értékeit tartalmazza:

5. táblázat: a különböző generációk termelői együttműködés vezetésére vonatkozó hajlandóságának t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben

Vállalná egy termelői együttműködés vezetését?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
BB és Y	*	2,911	0,090	-2,53	176	0,012	-0,323	0,127
BB és Z	*	0,463	0,500	-4,03	176	0,000	-0,511	0,127
X és Z	*	0,508	0,480	-2,37	113	0,020	-0,363	0,153

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

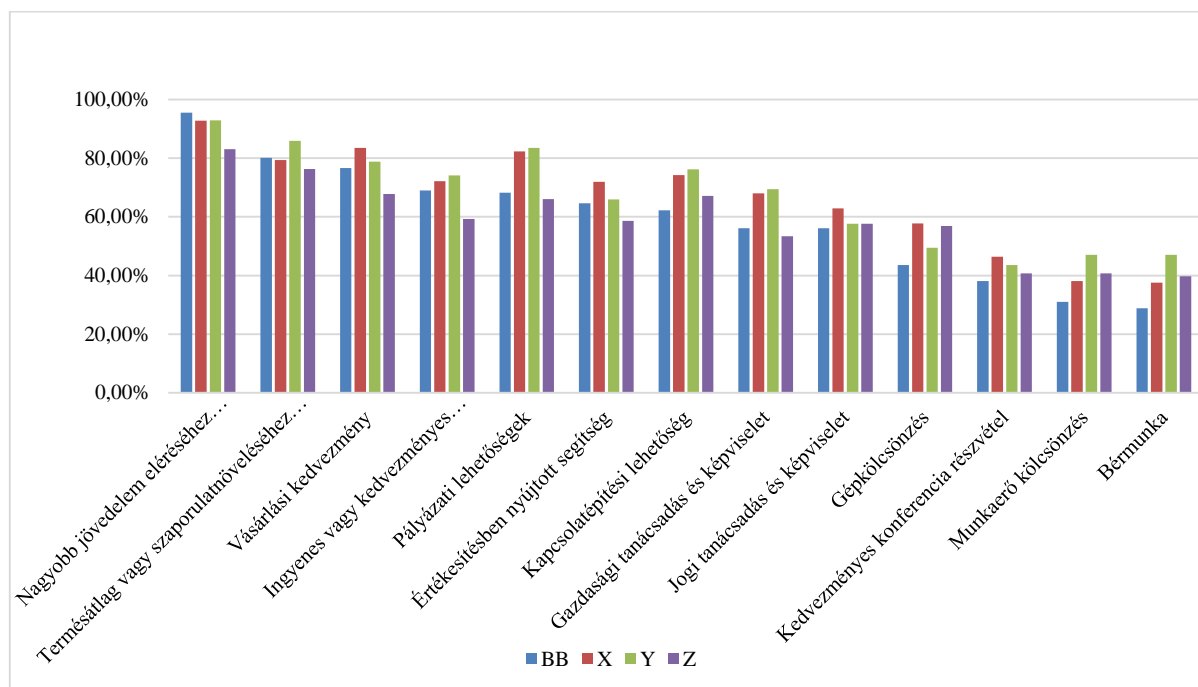
A hipotézisvizsgálat első részében a gazdák csoportokban valós részvétele valóban eltérő képet mutat, azonban továbbra is aggasztó, hogy a fiatal generáció alacsony arányban képviselteti magát valamilyen termelői együttműködésben, így a szakirodalom által sokat említett generációs váltás még várat magára. Az indítékok tekintetében szignifikáns különbség csak egyetlen válasz esetében volt, így a generációk közti eltérő attitűd a csatlakozás tekintetében csak részben volt kimutatható. Végül a hipotézis vezetői ambíciókra vonatkozó része a generációk páronkénti összehasonlítása során mutatott szignifikáns különbséget a generációk között. A Z generáció szakirodalomban is fellelhető vezetői ambíciói a vizsgálat eredményei alapján is tükröződnek.

Összességében vizsgálat eredményei a hipotézist részben támasztották alá.

A **H2 hipotézis** vizsgálata során három kérdésre tértem ki: egyrészt a generációk egy jól működő szervezettel, annak vezetőjével szemben támasztott elvárások illetve a generációnkénti eltérő tagdíjfizetési hajlandóságára.

A jól működő szervezettel kapcsolatos elvárások tekintetében 13 téma került megjelölésre (1. nagyobb jövedelem, 2. termésátlag vagy szaporulat növelés, 3. ingyenes vagy kedvezményes szaktanácsadás, 4. konferencia, 5. vásárlási kedvezmény, 6. az értékesítésben nyújtott segítség, 7. pályázati lehetőségek, 8. gazdasági tanácsadás és képviselet, 9. munkaerő kölcsönzés, 10. bér munka, 11. gépkölcsönzés, 12. jogi tanácsadás és képviselet, 13. kapcsolatépítési lehetőség. A válaszadók a témákat egy 5 fokú Likert skálán értékelték: „egyáltalán nem fontos”, „nem túl lényeges”, „semleges”, „lényeges” és „nagyon fontos” megnevezésű kategóriákban.

A különböző generációk témával kapcsolatos válaszainak egyszerű eloszlását a 30. ábra szemlélteti, amely szerint a BB és a Z generáció között túlzottan kiugró eltérések nem látszanak, egyes esetekben az X és az Y generáció által fontosnak véleményezett kérdések eltérnek a másik két generáció válaszaitól, mint például a pályázati lehetőségek kapcsolatépítés vagy a különböző tanácsadási, illetve munkaerővel kapcsolatos szolgáltatásokkal kapcsolatos témákban.

30. ábra: a különböző generációk lényegesnek és fontosnak minősített témáinak megoszlása
 Forrás: saját forrás

A t-próba segítségével a generációk páronként összehasonlításra kerültek, amely során hét megjelölt téma esetében volt szignifikáns különbség kimutatható (6. táblázat). A pályázati lehetőségek esetében egyrészt a BB generáció X generációval, másrészt az Y generációval, t-próba segítségével történő összehasonlítása mutatott szignifikáns különbséget. A munkaerőkölcsönzést vizsgálva elsőként a BB és az X generáció összehasonlítása során mutatkozott szignifikáns különbség, amely különbség az Y generációval való összehasonlítás során is megmaradt, a legfiatalabb, Z generációval viszont már nem. A bér munka tekintetében szintén ugyanebben az összehasonlításban mutatott szignifikáns különbséget a t-próba. A BB és a Z generáció összehasonlítása során, további két esetben mutatkozott szignifikáns különbség: a nagyobb jövedelemhez szükséges ismeretek megszerzésére, valamint az ingyenes vagy kedvezményes szaktanácsadásra (SZÚCS-LAZÁNYI 2022).

Ez utóbbi témában a Z és X generáció t-próbája is lényeges eltérést mutatott. Végül az X és Z generáció összehasonlítása során a vásárlási kedvezmények és a gazdasági tanácsadás és képviselő tekintetében volt kimutatható szignifikáns különbség (6. táblázat).

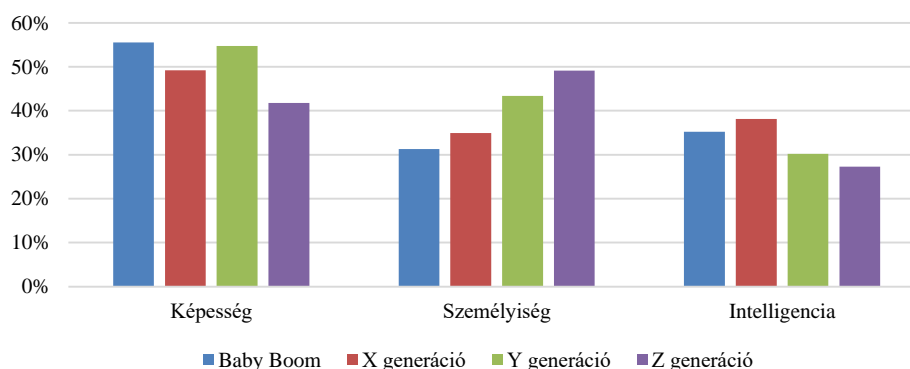
6. táblázat: egy jól működő szervezettől való elvárás t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben

Mit vár?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
pályázati lehetőségek	BB és X *	13,454	0	-2,169	251	0,031	-0,18312	0,08441
	Y és Z *	18,362	0	2,492	142	0,014	0,24068	0,09659
munkaerő kölcsönzés	BB és X *	0,319	0,573	-2,09	250	0,038	-0,21137	0,10113
	BB és Y *	0,882	0,349	-2,516	238	0,013	-0,27287	0,10847
bérmunka	BB és X *	0,224	0,637	-2,279	247	0,024	-0,22937	0,10064
	BB és Y *	0,854	0,356	-2,905	236	0,004	-0,31111	0,10709
nagyobb jövedelemhez tanács	BB és Z *	44,173	0	3,281	215	0,001	0,24608	0,07501
ingyenes vagy kedvezményes szaktanácsadás	BB és Z *	12,573	0	2,075	215	0,039	0,21776	0,10494
	X és Z *	10,053	0,002	2,026	154	0,045	0,23904	0,11801
vásárlási kedvezmény	X és Z *	25,831	0	2,73	154	0,007	0,26175	0,09587
gazdasági tanácsadás és képviselő	X és Z *	7,765	0,006	2,19	153	0,03	0,26004	0,11873

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

Azzal kapcsolatban, hogy miként vélekednek, mit várnak egy jól működő mezőgazdasági együttműködéstől a gazdák. A kérdés-csoportban szereplő állítások esetén szintén ötfokú Likert skála került alkalmazásra, „egyáltalán nem fontos”, „nem túl lényeges”, „semleges”, „lényeges” és „nagyon fontos” válasz-megjelölési lehetőségek álltak rendelkezésre. A vezetői attitűdök vizsgálatára vonatkozóan nyitott kérdés került megfogalmazásra. A szabadszavas válaszokat CUCKNEY (2005) elmélete mentén három csoportba kategorizáltam. A képességek, személyiség és intelligenciát vettem a generációk szerinti megoszlással (31. ábra).

31. ábra: egy jól működő termelői együttműködés vezetőjének attitűdjei a különböző generációk szerint

Forrás: saját forrás

A személyiségre vonatkozóan a BB generáció olyan tulajdonságokat jelölt meg, mint például a becsületesség, szorgalmas, korrekt, sőt esetükben a „nem lop” is megjelölésre került. Az X generáció demokratikus, lojális, tisztességes, magabiztos vezető, az Y generáció kitartó, előrelátó, céltudatos vezetőt szeretne. A Z generáció személyiségre vonatkozóan érzelmentes, keménykezű, határozott vezetést fogalmazott meg.

A képesség és az intelligencia vonatkozásában valamennyi generáció a szakmai tudást és a tapasztalatot jelölte meg elsődlegesen, a válaszokban csupán árnyalt különbségek voltak.

Az intelligenciát szem előtt tartva a BB generációból megfogalmazták, hogy számukra fontos, hogy egy vezető szoros kapcsolatot tartson a tagokkal, segítse a termelőket, politikamentesen végezze munkáját. Az X generáció azt fogalmazta meg, hogy számukra mindegy hogyan, de objektíven és igazságosan álljon a tagokhoz, a köz érdekeit képviselje. Az Y generáció felveti a közös problémamegoldást, számukra fontos, hogy a tagok véleményét kikérve, közösen oldják meg az esetleges problémákat. A Z generáció az érzelmentes személyiségű vezető gondolata mellett azt is megfogalmazta, hogy nem feltétlenül vezetőre lenne szükség, hanem akár felügyelő bizottságra, ami biztosítja a függetlenséget és valóban a termelők érdekeit képviseli (SZÜCS 2020).

A vezetői kompetenciák 3 főcsoportba történő besorolását követően (képesség, személyiség, intelligencia), a független mintás t-próba segítségével szignifikáns különbséget a BB és a Z generáció összehasonlítása során lehetett kimutatni (7. táblázat).

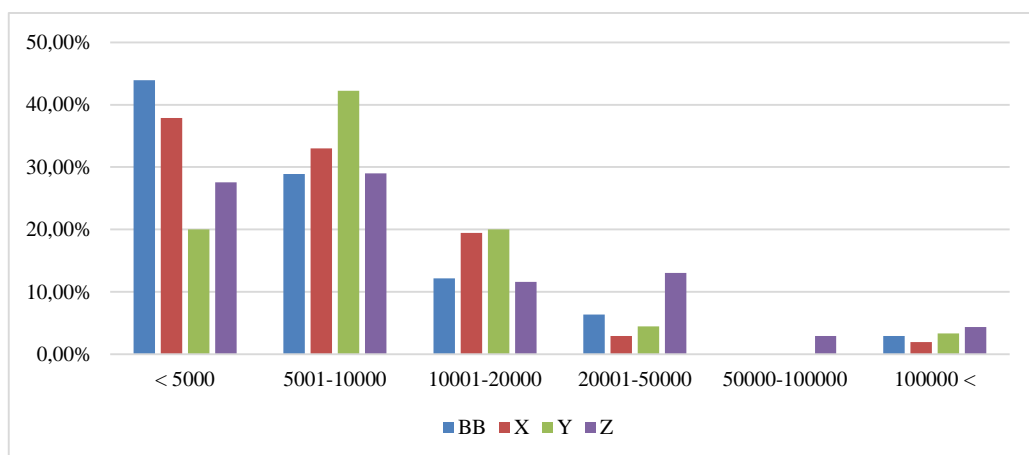
7. táblázat: egy jól működő termelői együttműködéssel szembeni elvárásainak t-próbájának szignifikáns eredményeket adó eredményei az SPSS-ben

Mekkora tagdíjat lenne hajlandó fizetni?	Levene-teszt	t-próba						
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Személyiség	*	8,849	0,000	-2,32	181	0,022	-0,178	0,077

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

A tagdíjfizetési hajlandóságra irányuló elemzést szintén eloszlásvizsgálattal kezdtem (32. ábra), amely alapján megfigyelhető, hogy a Baby Boom és az X generáció tagdíjfizetési hajlandósága csökkenő tendenciát mutat, azonban a fiatalabb Y és Z generáció esetében nem fedezhető fel egyenes arányú csökkenés a tagdíj mértékének emelkedésével. A válaszadók a kérdést egy ordinális skálán értékelték.

32. ábra: tagdíjfizetési hajlandóság generációnként

Forrás: saját forrás

A t-próba elvégzését követően megállapítható, hogy a szignifikáns különbség először a BB és az Y generáció összehasonlítása során volt kimutatható, amely a BB és a Z generáció összehasonlítása során is megmaradt.

Az X és Y generációk összehasonlítása során nem, azonban az X és Z generációk t-próbáját követően, ismét szignifikáns különbség volt kimutatható a generációk tagdíjfizetési hajlandóságát tekintve.

8. táblázat: tagdíjfizetési hajlandóságra vonatkozó t-próbájának szignifikáns értéket adó eredményei az SPSS-ben

Mekkora tagdíjat lenne hajlandó fizetni?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
BB és Y	*	0,472	0,493	-2,106	242	0,036	-0,327	0,155
BB és Z	*	5,94	0,016	-2,641	222	0,009	-0,490	0,185
X és Z	*	10,612	0,001	-2,379	157	0,019	-0,461	0,194
*megegyező variancia								

Forrás: saját forrás

Az elvégzett elemzések és a szakirodalomban ismertetett eltérő attitűdök tükrében a második hipotézis elfogadásra került. A különböző generációk eltérő elvárásokat támasztanak egy jól működő szervezet irányába. A hipotézisvizsgálat első részének statisztikai adatai rendkívül szemléletesen mutatja, hogy a Z generáció elvárásai szignifikánsan eltérnek az idősebb korosztályú gazdáktól, ahogyan azt a korábbi kutatások a szakirodalomban bemutatták.

A jól működő együttműködés tekintetében az elvégzett elemzések statisztikai adatai azt tükrözik, hogy a generációk tekintetében egyetértés van a tekintetben, hogy mind a képesség mind az intelligencia rendkívül fontos vezetői tulajdonság, a szignifikáns különbség a személyiség tekintetében mutatkozott. Az eddigi generációs kutatások is jól mutatják, hogy a munkaerőpiacon jelen lévő generációk milyen vezetői tulajdonságokat preferálnak, amelyet jelen kutatás eredményei is alátámasztottak.

A második hipotézis a szakirodalom és a statisztikai adatok tükrében elfogadásra került.

5.2. A családi állapot és a rokoni kapcsolatok

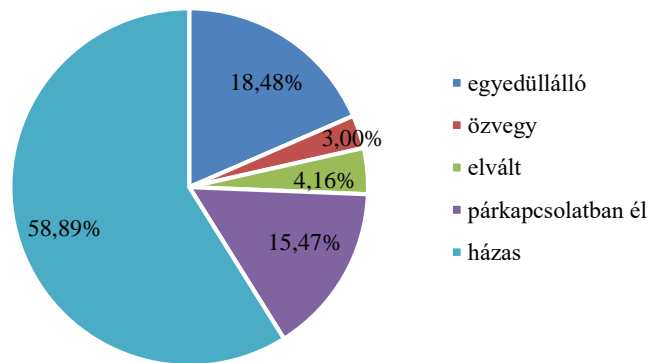
A szociológiai és szervezeti működésre irányuló tanulmányok arról számolnak be, hogy a társas kapcsolatok hozzásegítik az egyént a jobb eredmények eléréséhez. Egykorábbi kutatás szerint a családi állapot tekintetében elmondható, hogy a legkisebb észlelt támaszra és a legkevesebb támogatóra az egyedülállók és elváltak, legmagasabb észlelt támaszra és a legtöbb támogatóra a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élők számíthatnak (FERWAGNER 2020). A témában 2 hipotézis került megfogalmazásra:

H3: A családi állapot és a társas kapcsolatok más-más tevékenységet eredményeznek és befolyásolják a tevékenységgel töltött időtartamot

H4: A családi állapot más-más hozzáállást eredményez egy együttműködő szervezethez való csatlakozásban(3a,b)

A **H3 hipotézis** vizsgálatakor, a jobb eredmények elemzéseként elsőként a tevékenységre fordított időtartamot vizsgáltam. A kérdést két irányból közelítettem meg: elsőként arra irányultan végeztem elemzést, hogy a családi állapot miként befolyásolja a mezőgazdasági tevékenységgel töltött időtartamot, majd azt is megvizsgáltam, hogy a társas kapcsolatok milyen hatással vannak erre. A hipotézis vizsgálat második részében arra tértem ki, hogy a családi háttér és a társas kapcsolatok milyen módon befolyásolják a választott tevékenységet.

A családi állapotra irányuló elemzéseket egy eloszlásvizsgálattal kezdtem: a válaszadó gazdák közel 60%-a házas, majdnem egyötöde egyedülálló, több mint 15%-uk párkapcsolatban él és alig több mint 7% nyilatkozott úgy, hogy elvált vagy özvegy (33. ábra).

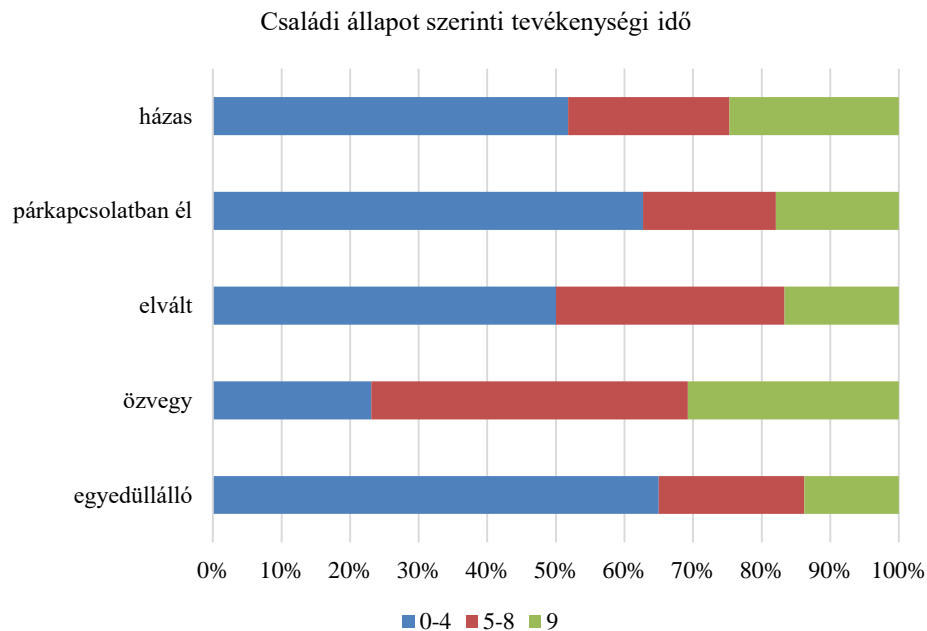

33. ábra: A gazdák családi állapota

Forrás: saját forrás

A mezőgazdasági termeléssel töltött idő, családi állapot szerinti eloszlásának vizsgálata során az látható, hogy az egyedülállók 65%-a legfeljebb 4 órát és kicsit több mint egyötödük legfeljebb 8 órát és kevesebb, mint 14%-uk több mint 8 órát tölt agrártevékenységgel. A statisztikai adatok szerint az özvegyek töltenek legtöbb időt a tevékenységgel, majdnem egyharmaduk több mint 8 órát. A második legtöbb időt a tevékenységgel folytatók a házasok, akiknek közel a fele csupán, akik legfeljebb 4 órát tölt mezőgazdasági termeléssel.

A párkapcsolatban élők adatai az egyedülállókhöz, az elváltak adatai pedig az özvegyekéhez közelít (34. ábra).

34. ábra: a gazdálkodók mezőgazdasági tevékenységgel töltött idejük családi állapot szerinti megoszlásban

Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próbával a termelői tevékenységgel töltött idő páronkénti összehasonlításával az volt tapasztalható (9. táblázat), hogy az egyedülállók szignifikánsan eltérő időtartamot fordítanak a termelésre, mint az özvegyek, az elváltak és a házasok. Az özvegy családi állapotú gazdálkodók termelésre fordított idejük szignifikánsan eltérő a párkapcsolatban élőkétől, illetve a párkapcsolatban élőké a házasokétól.

9. táblázat: a gazdálkodók mezőgazdasági tevékenységgel töltött idejük családi állapot szerinti t-próbája az SPSS-ben

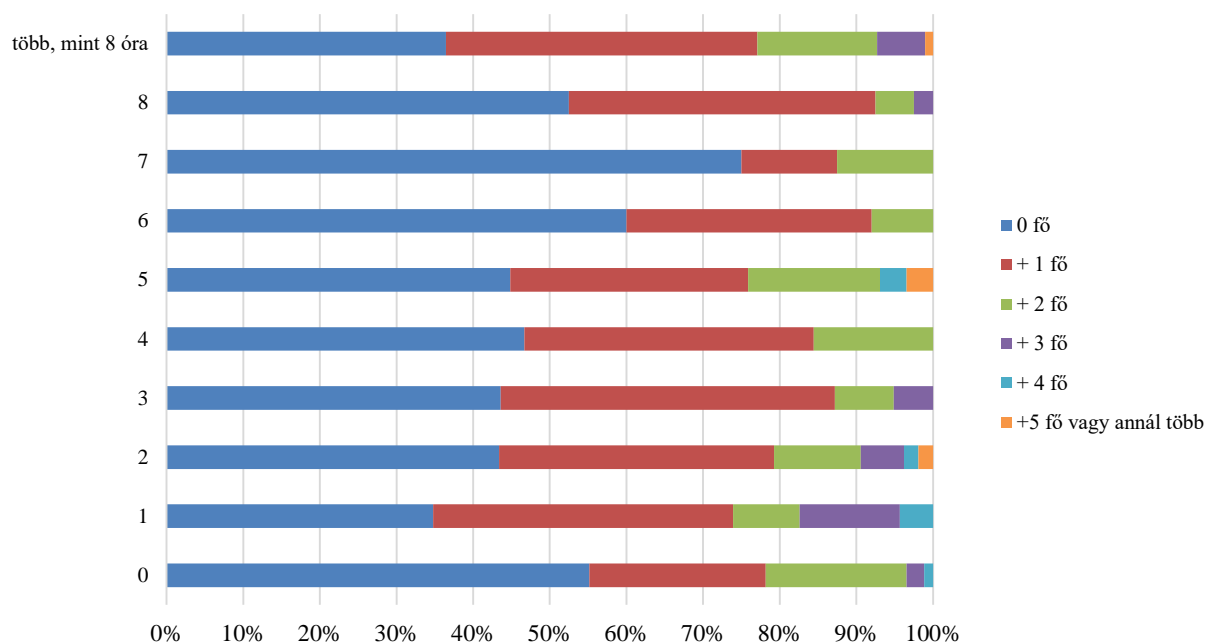
Napi szinten hány órát fordít mezőgazdasági termelésre és azzal kapcsolatos feladatokra? / Családi állapot		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
egyedülálló-özvegy	*	1,652	0,202	-2,991	91	0,004	-2,954	0,988
egyedülálló-elvált	**			-2,056	25	0,050	-1,682	0,818
egyedülálló-házás	*	0,435	0,51	-4,21	333	0,000	-1,733	0,412
özvegy-párkapcsolatban él	*	3,306	0,073	2,231	78	0,029	2,348	1,052
párkapcsolatban él-házás	*	3,418	0,065	-2,525	320	0,012	-1,127	0,446

*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás: saját forrás

A társas kapcsolatok elemzésére irányuló vizsgálatához kapcsolódó egyszerű eloszlásokat a 35. ábra mutatja.

35. ábra: Mezőgazdasági termeléssel töltött órák száma a gazdálkodóval egy háztartásban élők számának függvényében

Forrás: saját forrás

A társas kapcsolatok vonatkozásában azt vizsgáltam, hogy hány fő él a gazdálkodókkal egy háztartásban. Az SPSS-ben végzett t-próbával a termelői tevékenységgel töltött idő páronkénti összehasonlítása nem hozott eredményt, azonban a napi 1 órát meg nem haladó tevékenységű gazdálkodók többi gazdálkodóval történő összehasonlítása szignifikáns különbséget mutatott. A későbbiekben a szignifikáns különbség csak a 7 órás tevékenységet el nem érő és a 7 órát meghaladó mértékű tevékenység esetében és a 8 órás tevékenységet el nem érő illetve a 8 órát meghaladó időtartamú tevékenység összehasonlítása során jelent meg. A statisztikai elemzés ezekben az esetekben is összefüggéseket mutatott. Az alábbi, 10. táblázat már csak a releváns változók értékeit tartalmazza.

10. táblázat: a termelő tevékenységgel töltött időtartam t-próbája az SPSS-ben

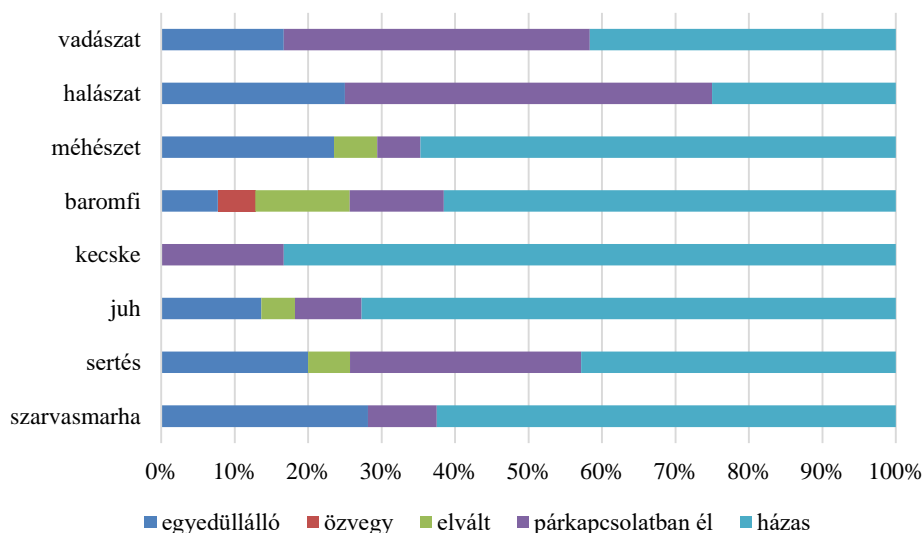
Napi szinten hány óra?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	F	Sig.	F	Sig.	F
Hány fő? (≥ 1)	*	0,487	0,485	2,435	422	0,015	0,313	0,129
Hány fő? (≥ 8)	*	0,000	0,998	2,053	422	0,041	0,224	0,109
Hány fő? (≥ 9)	*	1,922	0,166	3,092	422	0,002	0,374	0,121

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

A mezőgazdasági tevékenységet külön állattenyésztési és növénytermesztési ágazatokban illetve a mezőgazdasági termelő tevékenységen kívüli munkát elemeztem. Az állattenyésztési ágazatban tevékenykedő gazdák válaszai alapján az látható (36. ábra), hogy az egyedülállók legmagasabb arányban (több mint 28%) a szarvasmarha tenyésztésben vesznek részt, amit a halászlati tevékenység követ 25%-kal, majd a méhészet (közel 24%).

Az özvegy családi állapotú gazdálkodók kizárólag a baromfitenyésztést jelölték meg az állattenyésztési ágazatok közül. Az elvált gazdák szintén a baromfitenyésztésből (majdnem 13%-ban) veszik ki leginkább részüket, amit a méhészet (majdnem 6%) és a sertésenyésztés (5,71%) követ. A párkapcsolatban élők legmagasabb arányban a halászatban (50%) és a vadászatban (közel 42%) töltenek be szerepet, amit a sertésenyésztés követ majdnem 31,5%-kal. A kecsketenyésztéssel a válaszadók közül kizárólag párkapcsolatban élő és házas gazdák foglalkoznak 17-83% arányban. A házas válaszadók láthatóan kiemelkedően nagy szerepet töltenek be valamennyi állattenyésztési ágazatban. A halászat kivételével (25%) valamennyi ágazatban több, mint 40% arányban vesznek részt a mezőgazdasági termelésben.

36. ábra: Az állattenyésztésben végzett tevékenységek megoszlása a családi állapot alapján
 Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próba alapján a páronkénti összehasonlítás során az látható, hogy

- a *szarvasmarha tenyésztéssel* foglalkozó gazdák esetében az egyedülállók özvegyekkel és elváltakal történő összehasonlítása, az özvegyek házasokkal és az elváltak házasokkal történő összehasonlítása során,
- a *sertésenyésztők* esetében az özvegyek párkapcsolatban élőkkel és a házasokkal illetve a párkapcsolatban élők házasokkal történő összehasonlításakor,
- a *baromfitenyésztéssel* foglalkozóknál az egyedülállók elváltakal és az elváltak kapcsolatban élőkkel valamint házasokkal történő összehasonlítása során,
- a *kecsketenyésztő* gazdák esetében az egyedülállók házasokkal és az elváltak házasokkal való összehasonlításakor,
- a *juhtenyésztéssel* foglalkozóknál az özvegyek házasokkal történő összehasonlítása során,
- a *méhekkel* foglalkozó gazdák esetében az egyedülállók özvegyekkel és az özvegyek házasokkal történő összehasonlításakor
- a *halászati tevékenységet* megjelölő gazdálkodóknál a párkapcsolatban élők házasokkal való összehasonlítása során
- A *vadászattal* foglalkozó válaszadók esetében az özvegyek párkapcsolatban élőkkel és házasokkal, az elváltak kapcsolatban lévőikkel és házasokkal valamint a párkapcsolatban élők házasokkal történő összehasonlítása során

volt kimutatható szignifikáns különbség.

11. táblázat: az állattenyésztési ágazatban tevékenykedők t-próbájának releváns adatai családi állapot szerint az SPSS-ben

Mi az Ön által végzett jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységének legfőbb bevételi forrása? / Családi állapot		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Szarvasmarha (egyedülálló-özvegy)	**			3,182	72	0,002	0,123	0,039
Szarvasmarha (egyedülálló-elvált)	**			3,182	72	0,002	0,123	0,039
Szarvasmarha (özvegy-házás)	**			-4,649	254	0,000	-0,078	0,017
Szarvasmarha (elvált-házás)	**			-4,649	254	0,000	-0,078	0,017
Sertés (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-3,611	64	0,001	-0,169	0,047
Sertés (özvegy-házás)	**			-3,984	254	0,000	-0,059	0,015
Sertés (párkapcsolatban él-házás)	*	31,926	0,000	2,938	318	0,004	0,110	0,038
Baromfi (egyedülálló-elvált)	*	45,447	0,000	-3,482	88	0,001	-0,253	0,073
Baromfi (elvált-kapcsolatban él)	*	20,618	0,000	2,499	80	0,015	0,217	0,087
Baromfi (elvált-házás)	*	17,265	0,000	2,610	270	0,010	0,200	0,077
Kecske (egyedülálló-házás)	**			-2,254	254	0,025	-0,020	0,009
Kecske (elvált-házás)	**			-2,254	254	0,025	-0,020	0,009
Juh (özvegy-házás)	**			-4,124	254	0,000	-0,063	0,015
Egyéb állat (méhészet) (egyedülálló-özvegy)	**			2,043	72	0,045	0,055	0,027
Egyéb állat (méhészet) (özvegy-házás)	**			-3,384	254	0,001	-0,043	0,013
Halászat (párkapcsolatban él-házás)	*	16,465	0,000	2,011	318	0,045	0,027	0,013
Vadászat (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-2,309	64	0,024	-0,077	0,033
Vadászat (özvegy-házás)	**			-2,254	254	0,025	-0,020	0,009
Vadászat (elvált-kapcsolatban él)	**			-2,309	64	0,024	-0,077	0,033
Vadászat (elvált-házás)	**			-2,254	254	0,025	-0,020	0,009
Vadászat (párkapcsolatban él-házás)	*	22,564	0,000	2,384	318	0,018	0,057	0,024

*megegyező variancia

**eltérő variancia

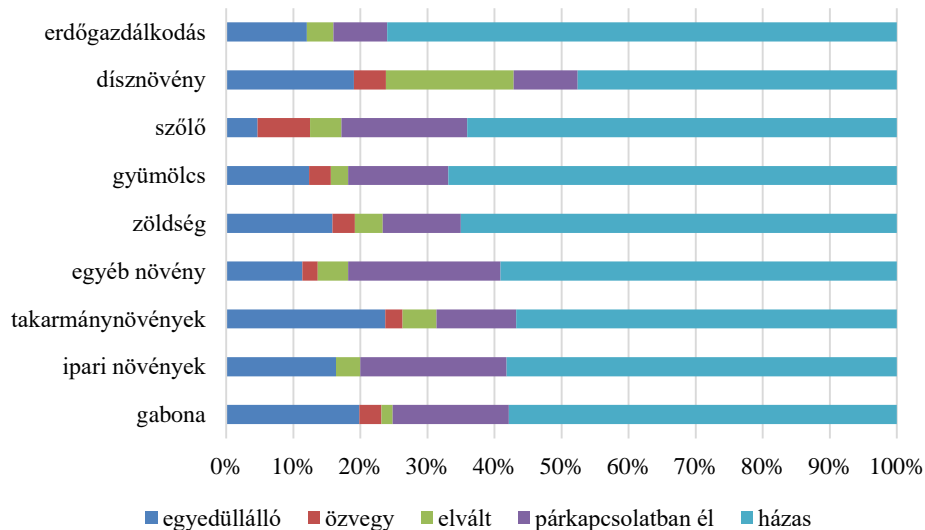
Forrás: saját forrás

Az növénytermesztési ágazatban tevékenykedő gazdák válaszai alapján az látható (37. ábra), hogy az egyedülállók legmagasabb arányban (közel 24%-ban) a takarmánynövény termesztésében, közel 20%-ban a gabonatermesztésben, több mint 19%-ban dísznövénytermesztésben, több mint 16%-ban ipari növénytermesztésben 12%-ban az erdőgazdálkodásban illetve nagyjából 5-12-16% arányban szőlő-gyümölcs és zöldségtermesztésben vesznek részt.

Az özvegyek legmagasabb arányban a szőlőtermesztésben (majdnem 8%), közel 5%-ban dísznövénytermesztésben illetve megközelítőleg 3-3%-ban gabona, zöldség, gyümölcs, takarmány és egyéb növény termesztésében vállalnak részt.

Az elváltak 19%-ban a dísznövénytermesztésben, 5%-ban takarmánynövénytermesztésben, közel 5%-ban szőlő és egyéb növénytermesztésben, az erdőgazdálkodásban 4% erejéig illetve 4%-ot meg nem haladó mértékben ipari növény, gyümölcs és gabonatermesztésben vesznek részt.

A párkapcsolatban élők több mint 20%-os arányban ipari és egyéb növénytermesztésben 19-15-12% arányban szőlő-gyümölcs-zöldségtermesztésben, több mint 17%-ban gabonatermesztésben, közel 12%-ban takarmánynövény termesztésben, több mint 9,5%-ban dísznövénytermesztésben és 8% vállalnak szerepet. A házasok esetében a növénytermesztés területén is elmondható, hogy jelentős szerepet töltenek be. A dísznövénytermesztésben nem érik el az 50%-os arányt, azonban az összes többi növénytermesztési ágazatban a 60%-os arányt megközelítő mértékben veszik ki a részüket a termelő tevékenységből.

37. ábra: A növénytermesztésben végzett tevékenységek megoszlása a családi állapot alapján

Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próba alapján a páronkénti összehasonlítás során az látható, hogy

- a *gabonatermesztésben* az egyedülállók elváltakkal és az elváltak kapcsolatban élőkkel történt összehasonlításban,
- a *takarmánynövénytermesztés* tekintetében az egyedülállók párkapcsolatban élőkkel és házasokkal történő összehasonlításakor,
- az *ipari növénytermesztéssel* foglalkozók körében az egyedülállók özvegyekkel és az özvegyek párkapcsolatban élőkkel illetve házasokkal történő összehasonlítása során,
- a *gyümölcsstermesztők* esetében az egyedülállók házasokkal történő összehasonlításakor,
- a *szőlőt termeszto* gazdáknál az egyedülállók bármilyen más családi állapotú gazdálkodóval, illetve az özvegyeket a házasokkal való összehasonlítása során,
- a *dísznövénytermesztéssel* foglalkozók tekintetében az egyedülállók elváltakkal, az elváltak kapcsolatban élőkkel és házasokkal történt összehasonlításakor,
- végül az *erdőgazdálkodásban* tevékenykedőknél az özvegyek házasokkal történő összehasonlításakor

volt kimutatható szignifikáns különbség.

12. táblázat: a növénytenyésztési ágazatban tevékenykedők t-próbájának releváns adatai, családi állapot szerint az SPSS-ben

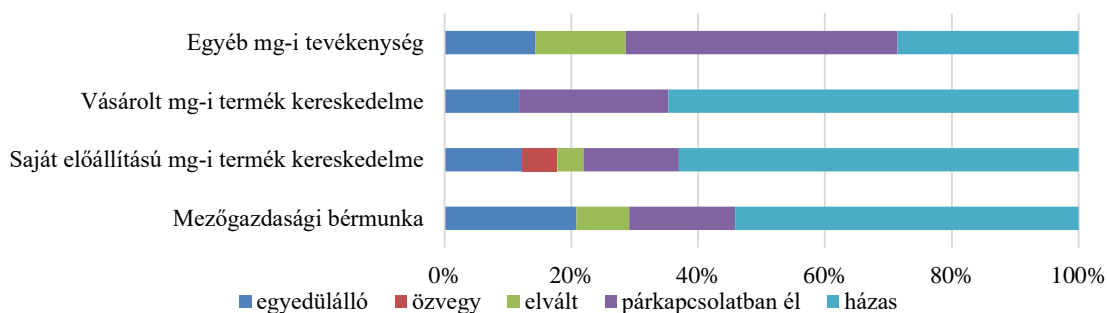
Mi az Ön által végzett jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységének legfőbb bevételi forrása? / Családi állapot		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Gabona (egyedülálló-elvált)	**			2,160	33,049	0,038	0,211	0,098
Gabona (elvált-kapcsolatban él)	**			-2,064	34,874	0,047	-0,205	0,100
Takarmánynövények (egyedülálló-párkapcsolatban él)	*	18,929	0,000	2,164	136,000	0,032	0,168	0,078
Takarmánynövények (egyedülálló-házás)	*	11,207	0,001	2,013	326,000	0,045	0,121	0,060
Ipari növények (egyedülálló-özvegy)	**			3,182	72,000	0,002	0,123	0,039
Ipari növények (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-3,807	64,000	0,000	-0,185	0,048
Ipari növények (özvegy-házás)	**			-6,037	254,000	0,000	-0,125	0,021
Gyümölcs (egyedülálló-házás)	*	31,322	0,000	-2,249	326,000	0,025	-0,144	0,064
Szőlő (egyedülálló-özvegy)	*	55,777	0,000	-4,286	84,000	0,000	-0,344	0,080
Szőlő (egyedülálló-elvált)	*	15,749	0,000	-2,039	88,000	0,044	-0,135	0,066
Szőlő (egyedülálló-párkapcsolatban él)	*	36,570	0,000	-2,758	136,000	0,007	-0,144	0,052
Szőlő (egyedülálló-házás)	*	36,983	0,000	-2,666	326,000	0,008	-0,120	0,045
Szőlő (özvegy-házás)	*	8,516	0,004	2,097	266,000	0,037	0,224	0,107
Dísznövény (egyedülálló-elvált)	*	20,674	0,000	-2,404	88,000	0,018	-0,180	0,075
Dísznövény (elvált-kapcsolatban él)	*	37,888	0,000	3,004	80,000	0,004	0,205	0,068
Dísznövény (elvált-házás)	*	38,628	0,000	3,614	270,000	0,000	0,196	0,054
Erdőgazdálkodás (özvegy-házás)	**			-4,522	254,000	0,000	-0,075	0,016

*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás saját forrás

A termelő tevékenységen kívüli mezőgazdasági munka tekintetében, az eloszlás alapján az látszik (38. ábra), hogy az özvegy családi állapotú nyilatkozó gazdák csak a saját előállítású termékek kereskedelmét jelölte meg a felsorolt jövedelemszerző tevékenységek közül. Az egyéb mezőgazdasági tevékenység kivételével a házas termelők minden esetben több mint 50%-ban képviselik csoportjukat, míg a párkapcsolatban élők épp ebben a kategóriában vállalnak leginkább szerepet (majdnem 43%-ban). Az egyedülálló mezőgazdasági termelők esetében a válaszaik alapján az tapasztalható, hogy több mint egyötöd arányban a bér munka területén, 13,33%-ban a saját előállítású mezőgazdasági termékek tekintetében, közel 12%-ban vásárolt termékek kereskedelmében és több mint 14%-ban egyéb mezőgazdasági munkákban veszik ki részüket.

38. ábra: A termelő tevékenységen kívüli mezőgazdasági munka megoszlása a családi állapot alapján

Forrás: saját forrás

Az SPSS rendszerben végzett t-próba alapján, a páronkénti összehasonlítás során az tapasztalható, hogy

- a mezőgazdasági bérmunkánál, az egyedülállók özvegyekkel történő és az özvegyek párokapsolatban élőkkel illetve házasokkal való összehasonlításakor,
- a vásárolt mezőgazdasági termékek esetében az özvegy családi állapotúak párokapsolatban élőkkel illetve házasokkal, valamint az elváltak párokapsolatban élőkkel és házasokkal történő összehasonlításakor,
- az egyéb tevékenység esetében pedig a párokapsolatban élők házasokkal való összehasonlítása során

volt kimutatható szignifikáns különbség.

13. táblázat: A növény- és állattenyésztésen kívüli jövedelemszerző tevékenység t-próbájának releváns adatai, családi állapot szerint az SPSS-ben

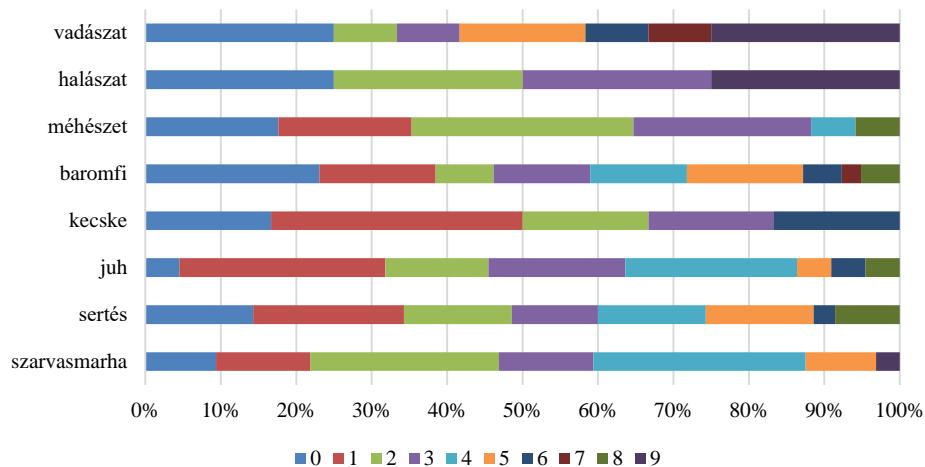
Mi az Ön által végzett jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységének legfőbb bevételi forrása? / Családi állapot		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Mg-i bérmunka (egyedülálló-özvegy)	**			2,301	72,000	0,024	0,068	0,030
Mg-i bérmunka (özvegy-párokapsolatban él)	**			-2,049	64,000	0,045	-0,062	0,030
Mg-i bérmunka (özvegy-házas)	**			-3,694	254,000	0,000	-0,051	0,014
Vásárolt mg-i termék kereskedelme (özvegy-párokapsolatban él)	**			-2,049	64,000	0,045	-0,062	0,030
Vásárolt mg-i termék kereskedelme (özvegy-házas)	**			-3,384	254,000	0,001	-0,043	0,013
Vásárolt mg-i termék kereskedelme (elvált-kapcsolatban él)	**			-2,049	64,000	0,045	-0,062	0,030
Vásárolt mg-i termék kereskedelme (elvált-házas)	**			-3,384	254,000	0,001	-0,043	0,013
Egyéb tevékenység (párokapsolatban él-házas)	*	20,219	0,000	2,234	318,000	0,026	0,038	0,017

*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás: saját forrás

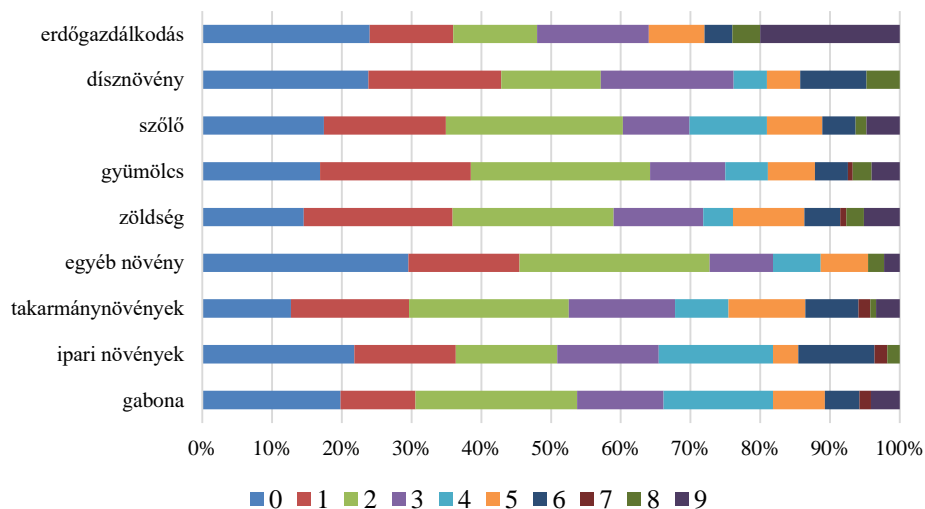
A tevékenység társas kapcsolatok függvényében végzett vizsgálatokat szintén két részre bontottam: állattenyésztési és növénytermesztési tevékenységekre. A 39. ábra szemlélteti, hogy a juh- (4,55%) és szarvasmarha tenyésztés (9,38%) esetén figyelhető meg legkisebb arányban azoknak a gazdálkodóknak az aránya, akik esetében családjukban, illetve rokonságukban egyáltalán nem foglalkozik ezzel a tevékenységgel más rajtuk kívül. Ebben a vonatkozásban a legmagasabb arányú a baromfityénység (23%) és a méhészet (közel 18%) tevékenység volt.

39. ábra: Az állattenyésztésben végzett tevékenységek megoszlása a családban, illetve a rokonságban ezzel foglalkozók száma alapján

Forrás: saját forrás

Az eloszlások (40. ábra) azt mutatják, hogy a takarmánynövény- (közel 13%), zöldség- (több, mint 14,5%), gyümölcs- (majdnem 17%) valamint a szőlőtermesztés (közel 17,5%) esetén figyelhető meg legkisebb arányban azoknak a gazdálkodóknak az aránya, akik esetében családjukban, illetve rokonságukban egyáltalán nem foglalkozik ezzel a tevékenységgel más rajtuk kívül. Ebben a vonatkozásban a legmagasabb arányú a dísznövény- (majdnem 24%) és az egyéb növénytermesztés – mint a vetőmag, palánta, faiskola- (közel 30%) esetében volt.

40. ábra: A növénytermesztésben végzett tevékenységek megoszlása a családban, illetve a rokonságban ezzel foglalkozók száma alapján

Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próba által végzett páronkénti összehasonlítás nem hozott eredményt.

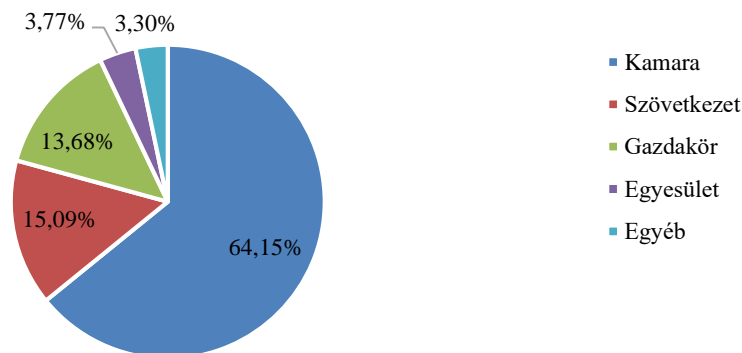
A szervezeti működésre irányuló tanulmányok rendszerint beszámolnak a csoportban való együttműködés pozitív és negatív hatásairól. Családi állapotra irányuló korábbi kutatásokban beszámoltak arról, hogy a legkisebb észlelt támaszról és a legkevesebb támogatóról az egyedülállók és elváltak, legmagasabb észlelt támaszról és a legtöbb támogatóról a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élők nyilatkoztak.

A mezőgazdasági termelésre fordított időtartam elemzése során az volt tapasztalható, hogy valóban befolyásolja a családi állapot és a társas kapcsolatok, hogy ki mennyi időt fordít a tevékenységre, amely az együttműködés jelenlétére vagy épp annak hiányára utal. A tevékenységre irányuló elemzéseknél a családi állapot esetében szignifikáns különbség volt kimutatható, hogy a gazdálkodók milyen mezőgazdasági tevékenységet választanak, azonban az, hogy az egyes gazdáknak milyen kiterjedt rokonsága vagy hányan végeznek mezőgazdasági tevékenységet a családból, nem. A H3 hipotézis így részben alátámasztásra került.

Az együttműködés vonatkozásában a gazdák jelenlegi tevékenységén túl azt is vizsgálni kívántam, hogy miként viszonyulnak egy termelői együttműködéshez. Jelenleg milyen szervezethez tartoznak, miért csatlakoztak ehhez a szervezethez? Környezetével hogyan tartják a kapcsolatot illetve miként viszonyulnak egy esetleges vezetői szerepvállaláshoz?

A **H4 hipotézis** vizsgálatát szintén két irányból közelítettem meg: egyrészt a családi állapot másrészt a társas kapcsolatok oldaláról, hogy ezek a tényezők miként befolyásolják az együttműködő szervezethez való csatlakozást.

A válaszadók által megjelölt szervezeti formák eloszlását megvizsgálva az látható (41. ábra), hogy legmagasabb arányban (több mint 64%-ban) kamarához, több mint 15%-ban szövetkezethez, majdnem 14%-ban gazdakörhöz és 4-4% alatti mértékben egyesülethez vagy egyéb együttműködő szervezethez csatlakoztak a termelők.

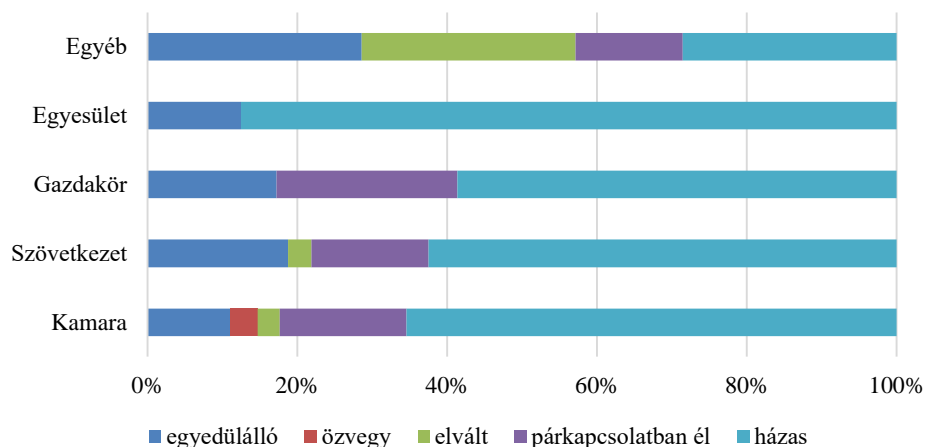

41. ábra: a válaszadók által megjelölt együttműködési formák

Forrás: saját forrás

A válaszadók szervezeti tagságának családi állapot szerinti megoszlását vizsgálva (42. ábra), az volt tapasztalható, hogy a kamarához való csatlakozásnál valamennyi családi állapotú termelő megtalálható. Legmagasabb arányban a házasok (több mint 65%), közel 17%-ban a párkapcsolatban élők, több mint 11%-ban egyedülállók és kevesebb, mint 5-5%-ban özvegyek és elváltak csatlakoztak ilyen szervezethez. Az özvegyek kizárólag kamarai tagságot jelöltek meg. A szövetkezeti tagságot megjelölő válaszadók közül majdnem 63%-ban házasok, közel egyötödük egyedülálló, majdnem 17%-uk párkapcsolatban élő és valamivel több, mint 3%-uk elvált volt.

A gazdakört megjelölő válaszadók közel 60%-a házas, majdnem egynegyede párkapcsolatban élő és több mint 17%-a egyedülálló volt. Az egyesületi tagságot megjelölők 87,5%-a házas és 12,5%-a egyedülálló volt. Az egyéb szervezeti tagságot megjelölő válaszadók 28,5-28,5-28,5%-a egyedülálló, elvált és házas és valamivel több mint 14%-a párkapcsolatban élő volt.

42. ábra: a szervezethez való csatlakozási hajlandóság családi állapot szerinti megoszlás

Forrás: saját forrás

Az SPSS rendszerben, t-próba segítségével, a családi állapot szerinti páronkénti összehasonlítás több esetben is szignifikáns különbséget mutatott:

- a kamarai tagság esetében az egyedülállók özvegyekkel és házasokkal valamint az özvegyek párkapcsolatban élőkkel és házasokkal való összehasonlítása során;
- a gazdakör, gazdaklub vizsgálatokor az egyedülállók elváltakkal, az özvegyek a párkapcsolatban élőkkel és házasokkal, az elváltak a kapcsolatban élőkkel és házasokkal történő összehasonlításakor;
- a szövetkezeti tagságot megjelölőknél az egyedülállók özvegyekkel és az özvegyek párkapcsolatban élőkkel és házasokkal való összehasonlításakor;
- az egyesületek esetében az özvegyek és elváltak házasokkal illetve a párkapcsolatban élők házasokkal történő összehasonlítása során;
- az egyéb szervezeti típust megjelölő válaszadók esetében az elváltak kapcsolatban élőkkel és az elváltak házasokkal való összehasonlításakor.

14. táblázat: a szervezeti típusokhoz történő csatlakozás és a családi állapot t-próbájának releváns adatai az SPSS rendszerben

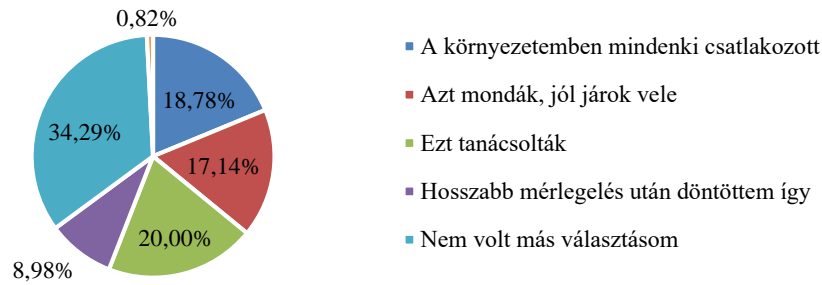
Kérem, jelölje meg, milyen típusú ez a csoport! / Családi állapot		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Kamara (egyedülálló-özvegy)	**			-4,561	26	0,000	-0,444	0,097
Kamara (egyedülálló-házás)	*	10,354	0,002	-2,334	140	0,021	-0,218	0,094
Kamara (özvegy-párkapcsolatban él)	**			3,483	31	0,002	0,281	0,081
Kamara (özvegy-házás)	**			5,771	114	0,000	0,226	0,039
Gazdakör, gazdaklub (egyedülálló-elvált)	**			2,431	26	0,022	0,185	0,076
Gazdakör, gazdaklub (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-2,946	31	0,006	-0,219	0,074
Gazdakör, gazdaklub (özvegy-házás)	**			-4,447	114	0,000	-0,148	0,033
Gazdakör, gazdaklub (elvált-kapcsolatban él)	**			-2,946	31	0,006	-0,219	0,074
Gazdakör, gazdaklub (elvált-házás)	**			-4,447	114	0,000	-0,148	0,033
Szövetkezet (egyedülálló-özvegy)	**			2,726	26	0,011	0,222	0,082
Szövetkezet (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-2,396	31	0,023	-0,156	0,065
Szövetkezet (özvegy-házás)	**			-4,899	114	0,000	-0,174	0,035
Egyesület (özvegy-házás)	**			-2,718	114	0,008	-0,061	0,022
Egyesület (elvált-házás)	**			-2,718	114	0,008	-0,061	0,022
Egyesület (párkapcsolatban él-házás)	**			-2,718	114	0,008	-0,061	0,022
Egyéb (hegyközség, facebook csoport, KTT, terméktanács, falugazdász) (elvált-kapcsolatban él)	*	26,818	0	2,685	36	0,011	0,302	0,112
Egyéb (hegyközség, facebook csoport, KTT, terméktanács, falugazdász) (elvált-házás)	*	57,715	0	4,532	119	0,000	0,316	0,07

*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás: saját forrás

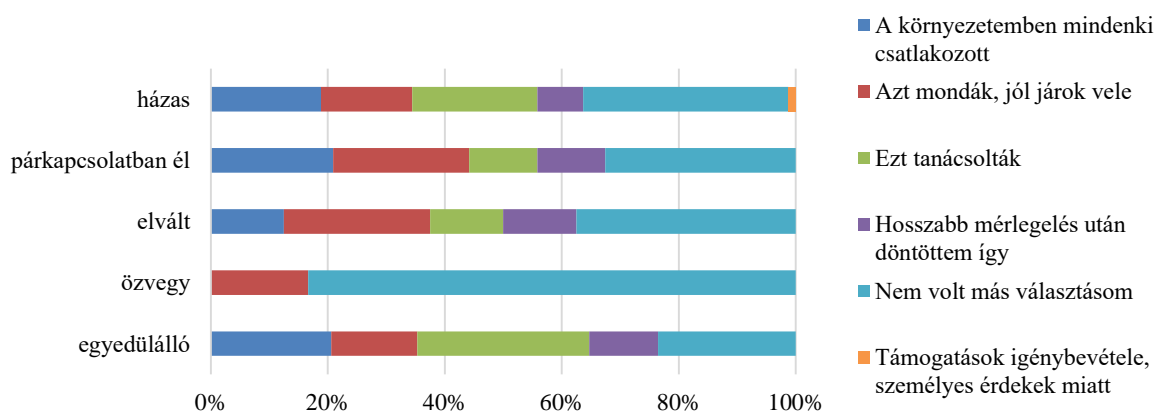
A szervezetekhez való csatlakozás mögötti indítékok közül a válaszadók több mint 34%-a azt jelölte meg, hogy nem volt más választása, egyötöde azt nyilatkozta, hogy ezt tanácsolták neki, majdnem 19%-ára hatással volt az, hogy a környezetében mindenki csatlakozott. A kérdőívet kitöltők kicsit több mint 17%-nak azt mondták, hogy jól jár vele, megközelítőleg 9% hosszabb mérlegelés után döntött így és nem éri el az 1%-ot azoknak a gazdáknak a száma, aki azt jelölte meg, hogy támogatások igénybevétele és személyes érdekek miatt csatlakozott a szervezethez (43. ábra).

43. ábra: a szervezetekhez való csatlakozás indítékainak megoszlása a kérdőívet kitöltő gazdák nyilatkozat alapján

Forrás: saját forrás

A csatlakozás indítékainak családi állapot szerinti megoszlását vizsgálva (44. ábra) az látható, hogy kizárólag a házasok jelölték meg olyan választ, hogy támogatások igénybe vétele és a személyes érdekek szerepet játszottak a szervezethez való csatlakozásban. Esetükben legnagyobb hatása annak volt, hogy nem volt más választásuk, megközelítőleg egyötöd-egyötöd arányban azért csatlakoztak, mert ezt tanácsolták illetve a környezetükben mindenki csatlakozott. A válaszadó, házas termelők majdnem 16%-át befolyásolta a csatlakozásában, hogy azt mondták neki, jól jár vele és megközelítőleg 8% nyilatkozta azt, hogy hosszabb mérlegelés után döntött a csatlakozás mellett. Az egyedülállók legmagasabb arányban (29,41%) azt jelölték meg, hogy ezt tanácsolták nekik, nagyjából egyötöd-egyötöd arányban azt mondták, nem volt más választásuk és a környezetükben mindenki csatlakozott. Az özvegyek majdnem 17%-a azért csatlakozott a szervezethez, mert azt mondták jól jár vele és alig több mint 83%-uk azt nyilatkozta, hogy nem volt más választása. Az elváltak legnagyobb arányban (37,5%) szintén azt nyilatkozták, hogy nem volt más választásuk, egynegyedüknek azt mondták, hogy jól jár vele, 12-5-12,-5% arányban voltak azok, akik azt jelölték meg, hogy ezt tanácsolták, a környezetükben mindenki csatlakozott illetve hosszabb mérlegelés után csatlakozott a szervezethez. A párkapcsolatban élők is legmagasabb arányban azt jelölték meg, hogy nem volt más választásuk, megközelítőleg egyötöd-egyötöd arányban azért csatlakoztak, mert azt mondták nekik, hogy jól járnak vele illetve mindenki csatlakozott a környezetükben, végül nagyjából 12-12%-ban voltak azok, akiknek ezt tanácsolták és hosszabb mérlegelés után csatlakoztak.

44. ábra: a szervezethez való csatlakozás indítékainak megoszlása családi állapot szerint

Forrás: saját forrás

Az SPSS-ban végzett t-próba az eloszlásvizsgálatot támasztja alá, ugyanis a páronkénti összehasonlítás szignifikáns különbségei jól mutatják, hogy az özvegy családi állapotú gazdák válaszai mennyire eltértek a más családi állapotú társaiktól. Ezen kívül a „nem volt más választásom” válaszok tekintetében további szignifikáns különbség volt tapasztalható az egyedülállók és a házások összehasonlításakor (15. táblázat).

15. táblázat: A szervezethez való csatlakozás indítékainak t-próbája az SPSS rendszerben (a szignifikáns eredményt adó releváns adatok)

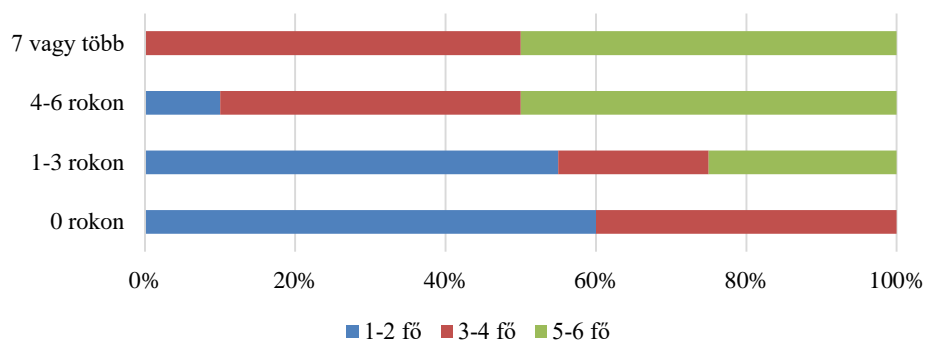
Mi jellemezné a szervezethez való csatlakozását? / Családi állapot		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
A környezetben mindenki csatlakozott a szervezethez (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-3,431	34,000	0,002	-0,257	0,075
A környezetben mindenki csatlakozott a szervezethez (özvegy-házás)	**			-6,135	122,000	0,000	-0,236	0,038
Ezt tanácsolták (egyedülálló-özvegy)	**			3,730	32,000	0,001	0,303	0,081
Ezt tanácsolták (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-2,385	33,000	0,023	-0,147	0,062
Ezt tanácsolták (özvegy-házás)	**			-6,688	122,000	0,000	-0,268	0,040
Hosszabb mérlegelés után döntöttem így (egyedülálló-özvegy)	**			2,101	32,000	0,044	0,121	0,058
Hosszabb mérlegelés után döntöttem így (özvegy-párkapcsolatban él)	**			-2,385	33,000	0,023	-0,147	0,062
Hosszabb mérlegelés után döntöttem így (özvegy-házás)	**			-3,632	122,000	0,000	-0,098	0,027
Nem volt más választásom (egyedülálló-özvegy)	*	0,761	0,389	-3,085	37,000	0,004	-0,591	0,192
Nem volt más választásom (egyedülálló-házás)	*	30,533	0,000	-2,064	154,000	0,041	-0,197	0,095

*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás: saját forrás

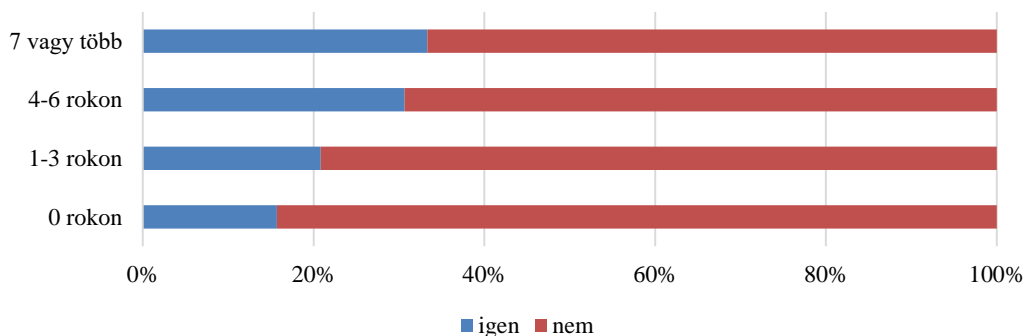
Az alapján, hogy hány családtag vagy rokon foglalkozik termelő tevékenységgel és hány fő gazdálkodóval vitat meg kérdéseket a témában, az eloszlásvizsgálat során az volt tapasztalható, hogy minél inkább növekszik a tevékenységgel foglalkozó családtagok vagy rokonok száma, a témában való kapcsolattartásban is növekvő tendencia figyelhető meg (32. ábra).

45. ábra: A családban és rokonságban a termelők száma és a termelőkkel való kapcsolattartás eloszlása

Forrás: saját forrás

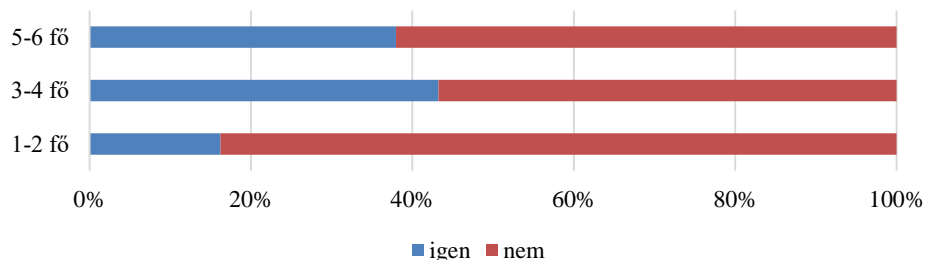
A tevékenységben részt vevő családtagok és rokonok számát is figyelembe véve, a 46. ábra alapján látható, hogy ahogy növekszik a családi és rokoni körben a termelők száma, a termelői szervezet vezetésére vonatkozó hajlandóság is növekvő tendenciát mutat.

46. ábra: A termelői tevékenységben részt vevő családtagok és rokonok számának és az együttműködő termelői szervezet vezetési hajlandóságának eloszlása

Forrás: saját forrás

A termelőkkel történő kapcsolattartás során az eloszlás már nem volt ennyire konzekvens. A legmagasabb hajlandóság a heti 3-4 termelővel kapcsolatban lévő válaszadók esetében tapasztalható (47. ábra).

47. ábra: A termelői tevékenységben részt vevőkkel való kapcsolattartás és az együttműködő termelői szervezet vezetési hajlandóságának eloszlása

Forrás: saját forrás

A hipotézis vizsgálata során két t-próba is szignifikáns különbséget mutatott. Az első esetben azt, hogy a gazdálkodó környezetében hány rokon vagy családtag foglalkozik termelő tevékenységgel vettem össze azzal, hogy a gazdálkodó hány fővel szokott mezőgazdasági témában kapcsolatba kerülni.

16. táblázat: A családi/rokon kapcsolat és a heti szintű termeléssel összefüggő kapcsolatok t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben

Hány rokona, családtagja foglalkozik jövedelemszerző mezőgazdasági termeléssel?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Hány fővel szokott mezőgazdasági témában legalább heti szinten kapcsolatba kerülni?	*	11,624	0,001	2,507	160	0,013	0,670	0,267

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

Ezt követően annak a t-próbáját végeztem el, hogy mennyire befolyásolja a gazda termelői együttműködésben való vezetői hajlandóságát az, hogy hány családtag vagy rokon foglalkozik a tevékenységgel, illetve, hogy hány fővel szokott heti szinten mezőgazdasági kérdéseket megvitatni. Ez esetben is szignifikáns különbséget mutatott a t-próba, a 17. táblázat már csak a releváns változók értékeit tartalmazza.

17. táblázat: A termelői együttműködés és a családi/rokon kapcsolat, valamint a heti szintű termeléssel összefüggő kapcsolatok t-próbája az SPSS-ben

Ön vállalna egy termelői együttműködés vezetését?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Hány rokona, családtagja foglalkozik jövedelemszerző mezőgazdasági termeléssel?	*	0,493	0,483	-2,420	326	0,016	-0,700	0,289
Hány fővel szokott mezőgazdasági témában legalább heti szinten kapcsolatba kerülni?	*	7,534	0,006	-3,508	309	0,001	-0,856	0,244

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

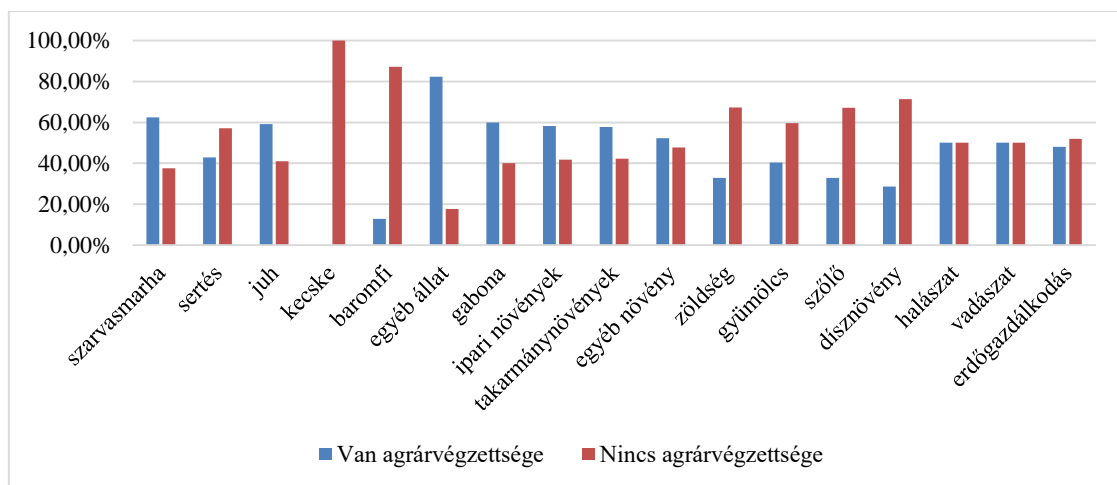
5.3. A szakirányú végzettség

A szakirányú végzettség eltérő attitűdöket eredményez a mezőgazdasági termelésben és az együttműködéshez történő hozzáállásban. A hipotézis vizsgálatát azzal kezdtem, hogy szignifikáns különbség tapasztalható-e a különböző ágazatokban, mennyire járul hozzá a szakirányú végzettség a megfontolt gazdálkodáshoz. Ezt követően azt vizsgáltam, hogy a szakirányú végzettség hogyan érinti az együttműködéshez való hozzáállást, amelyet szintén több szempontból közelítettem meg.

A témában 1 hipotézis került megfogalmazásra:

H5: Eltérő gondolkodásmóddal és hozzáállással rendelkeznek a szakirányú végzettséggel rendelkező gazdák, mint akik nem rendelkeznek végzettséggel

A H5 hipotézis vizsgálatát a válaszadók képzettségének ágazatonkénti eloszlásával kezdtem, amely azt mutatja (48. ábra), hogy a legnagyobb arányú a kecske- (100%) és baromfitermesztésben (több mint 87%) az agrárvégzettséggel nem rendelkezők aránya. A növénytermesztésben inkább a kertészeti ágazatokban figyelhető meg az agrárvégzettséggel nem rendelkezők magas aránya: a zöldség- és szőlőtermesztés esetén több mint 67%, a gyümölcsstermesztésben megközelítőleg 60% és a dísznövénytermesztésben több mint 71%. A szakirányú végzettségük aránya kiemelkedően magas (több mint 82%) az egyéb állattenyésztés (mint a méhészet) területén a válaszadók között és 60% körüli arányban vannak képzettek a szarvasmarha-, sertés- és juhtenyésztők illetve a gabona, ipari növény és takarmánynövény termesztők között.

48. ábra: A válaszadó gazdák képzettségének ágazatonkénti megoszlása

Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próba eredményei azt tükrözik, hogy az állattenyésztés esetében a szarvasmarha, kecske, baromfi és egyéb állattenyésztésben, a növénytermesztés tekintetében pedig a gabona, ipari növények, takarmánynövények, zöldség, szőlő és dísznövénytermesztésben mutatható ki szignifikáns különbség a válaszadó gazdák képzettségét illetően.

18. táblázat: a képzettség ágazonkénti t-próbájának releváns értékei az SPSS-ben

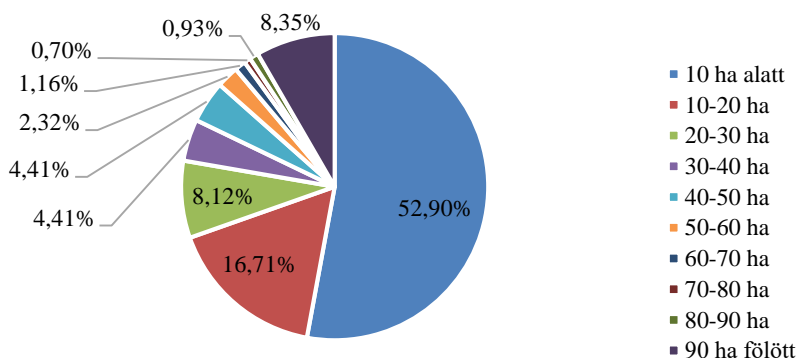
Rendelkezik agrár képzéssel? / Mi az Ön által végzett jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységének legfőbb bevételi forrása?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
szarvasmarha	*	28,176	0,000	-2,563	334	0,011	-0,074	0,029
kecske	*	21,008	0,000	2,223	334	0,027	0,029	0,013
baromfi	*	80,657	0,000	4,068	334	0,000	0,128	0,031
egyéb állat (méhészet)	*	40,229	0,000	-3,008	334	0,003	-0,067	0,022
gabona	*	82,856	0,000	-4,757	334	0,000	-0,231	0,049
ipari növények	*	43,022	0,000	-3,129	334	0,002	-0,112	0,036
takarmánynövények	*	100,131	0,000	-4,927	334	0,000	-0,230	0,047
zöldség	*	41,525	0,000	3,214	334	0,001	0,157	0,049
szőlő	*	26,629	0,000	2,505	334	0,013	0,101	0,040
dísznövény	*	16,479	0,000	1,982	334	0,048	0,046	0,023

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

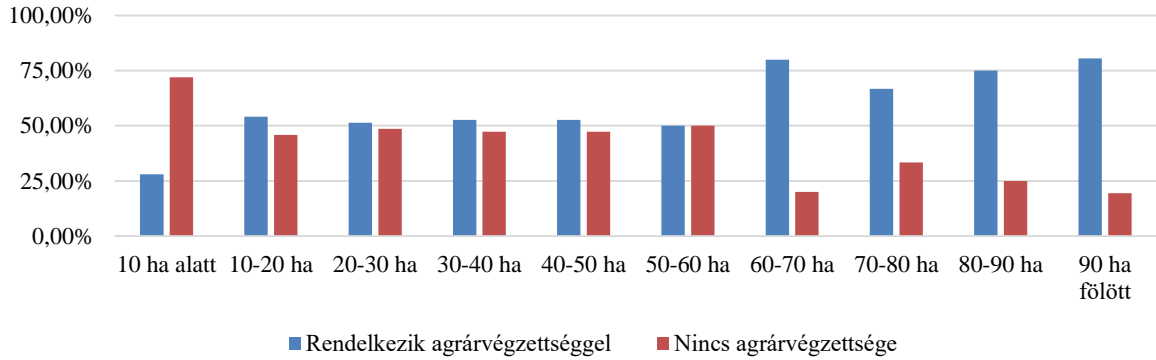
A hatékonyság elemzéséhez a gazdálkodások fölterület és árbevétel szerinti mérete, a kockázatvállalás vizsgálatára pedig a biztosításkötési hajlandóság került elemzésre.

A gazdaságok méretét tekintve az látható (49. ábra), hogy a válaszadók által vezetett gazdaságok több mint fele 10 hektár alatti területű, megközelítőleg egynegyede 10-30 hektár terület közötti. A 90 hektárnál nagyobb területű gazdaságok aránya több mint 8%, a 40-90 hektár közötti fölterület nagysággal rendelkező gazdaságok összesen nem érik el a 10%-ot.

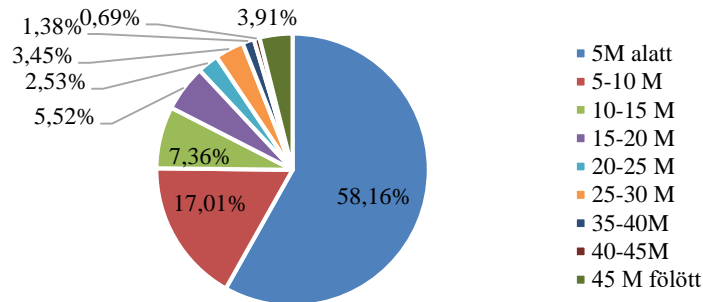
49. ábra: A különböző méretű területeken végzett gazdaságok megoszlása a válaszadók között
saját forrás

A gazdálkodások méret szerinti eloszlását vizsgálva, az látható (50. ábra), hogy minél nagyobb a terület nagysága, annál inkább jellemző, hogy nagyobb arányban vannak azok a gazdák, akik rendelkeznek agrárvégzettséggel, mint akik nem.

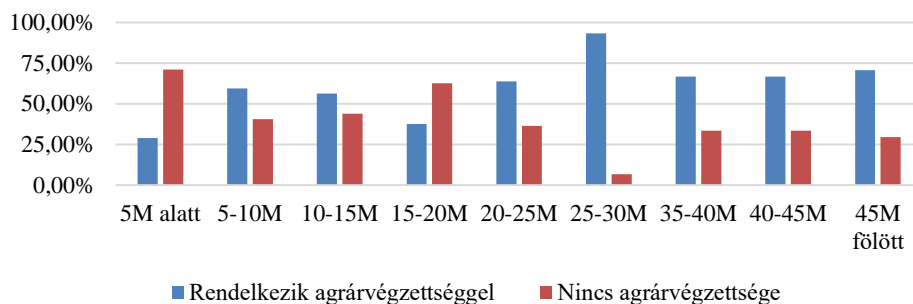
50. ábra: A különböző méretű területeken végzett gazdálkodások megoszlása a képzettség szerint
 Forrás: saját forrás

A válaszadók majdnem 60%-a 5MFt alatti árbevételt képes realizálni, kicsit több, mint 17%-uk 5-10MFt közötti, 7,36%-uk 10-15MFt és majdnem 6%-uk 15-20MFt árbevételt érték el 2019-ben (51. ábra). A magasabb árbevétellel rendelkező gazdaságok mindegyikében 5% alatti az arányuk.

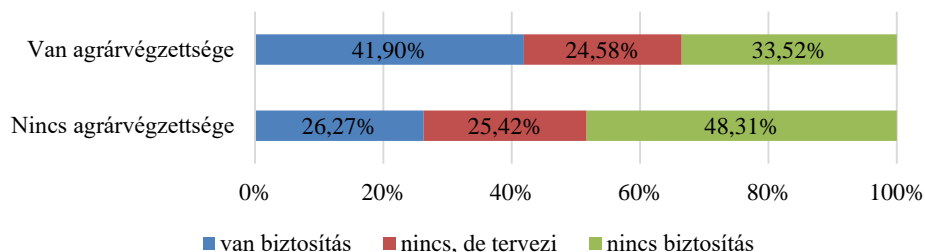
51. ábra: A gazdaságok realizált árbevétel szerinti megoszlása a válaszadók között
 Forrás: saját forrás

Az árbevétel megoszlásának vizsgálata (52. ábra), azt tükrözi, hogy a képzettséggel nem rendelkezők legnagyobb arányban (több mint 71%) az 5MFt alatti árbevétellel rendelkező gazdaságokban tevékenykednek. A szakirányú képzettséggel rendelkezők legmagasabb arányban a 25-30MFt közötti árbevétel kategóriában vannak jelen (több mint 93%) illetve az látható, hogy a 20MFt fölötti árbevételt realizált gazdaságokban minden esetben több mint 60%-ban azok tevékenykednek, akik rendelkeznek szakirányú végzettséggel.

52. ábra: A realizált árbevétel képzettség szerinti megoszlása
 Forrás: saját forrás

A megfontolt gazdálkodás tekintetében a biztosításkötési hajlandóság vizsgálatára került sor (53. ábra). A megoszlás azt mutatja, hogy az agrárvégzettséggel rendelkezők nagyobb arányban vannak, akik rendelkeznek jelenleg is biztosítással (közel 42%), míg ez az arány a képzettség nélküli gazdák esetében alig 26%. Azok aránya, akik nem rendelkeznek biztosítással, de tervezik, nagyjából a gazdák egynegyedét teszi ki mind a két csoport esetében.

53. ábra: Biztosításkötési hajlandóság képzettség szerinti megoszlása

Forrás: saját forrás

Az SPSS rendszerben végzett t-próba mindhárom paraméter esetében szignifikáns különbséget mutatott ki, amelynek releváns értékeit a következő, 19. táblázat tartalmazza:

19. táblázat: A mezőgazdasági terület nagysága, a realizált árbevétel és a biztosításkötési hajlandóság képzettség szerinti t-próbája az SPSS-ben

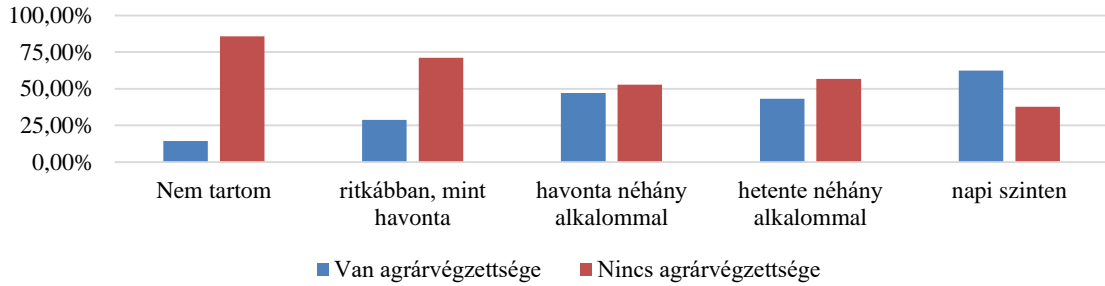
Rendelkezik agrárképesítéssel?	Levene-teszt		t-próba				
	F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Mekkora területen végzi a jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységét a növénytermesztést illetően?	81,474	0,000	-6,673	343	0,000	-1,872	0,281
Mekkora forgalmat értek el az elmúlt évben a mezőgazdasági tevékenységükből?	31,676	0,000	-5,308	343	0,000	-1,262	0,238
Rendelkezik Ön mezőgazdasági biztosítással?	4,566	0,033	-3,925	329	0,000	-0,187	0,048

*megegyező variancia

Forrás: saját forrás

Az együttműködéshez való viszonyulásra irányultan több kérdés válaszainak eloszlása is azt mutatja, hogy a szakirányú végzettséggel rendelkezők és azzal nem rendelkezők eltérően állnak a témához.

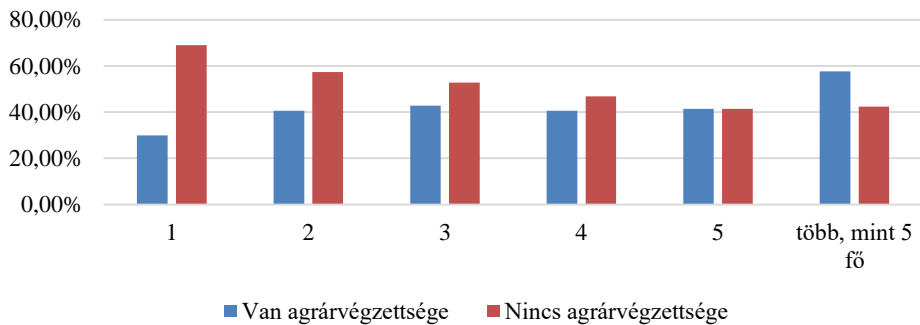
A kapcsolattartás rendszerességét illetően (54. ábra), az látható, hogy az agrárvégzettséggel rendelkezők aránya a napi szintű kapcsolatok terén a legmagasabb (több mint 62%), míg az agrárvégzettséggel nem rendelkezők esetében pedig a legalacsonyabb (közel 38%). Azoknak a termelőknek az aránya, akik nem tartják a kapcsolatot más gazdákkal viszont az arányok épp ellenkezőleg alakulnak, ugyanis az agrárvégzettséggel nem rendelkezők aránya közel 86%, míg a végzettséggel rendelkezők csupán 14%-ban vannak közöttük.

54. ábra: A kapcsolattartás rendszeressége a válaszadók körében

Forrás: saját forrás

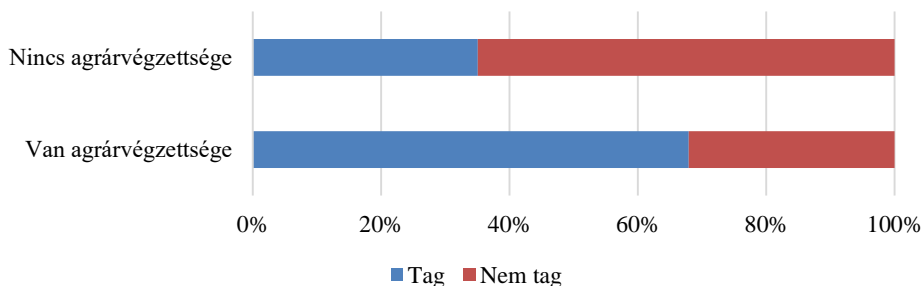
Arra vonatkozóan, hogy heti szinten hány fővel tartják a termelők a kapcsolatot mezőgazdasági témában, hasonló kép rajzolódik ki az eloszlásokat illetően (55. ábra): az agrárvégzettséggel rendelkezők legmagasabb arányban a több mint 5 fővel kapcsolattartók között vannak (majdnem 58%), míg a végzettség nélküliek az 1 fővel való kapcsolattartók között vannak legnagyobb arányban (majdnem 70%-ban).

55. ábra: A heti szintű kapcsolatok létszáma a válaszadó gazdák körében

Forrás: saját forrás

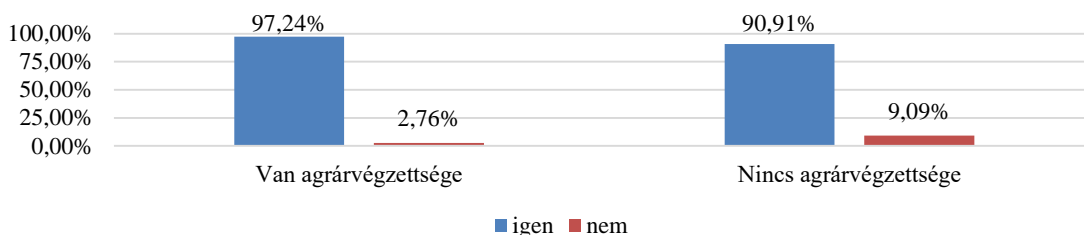
A csoporttagság eloszlásának vizsgálata azt mutatja (56. ábra), hogy az agrárvégzettséggel rendelkezők nagyobb hajlandóságot mutatnak e tekintetben, hiszen közel 62%-uk csatlakozott valamely termelőket tömörítő csoporthoz, míg a végzettséggel nem rendelkezők több, mint 70%-a nem csatlakozott ilyen szervezethez.

56. ábra: Csoporttagság képzettség szerint

Forrás: saját forrás

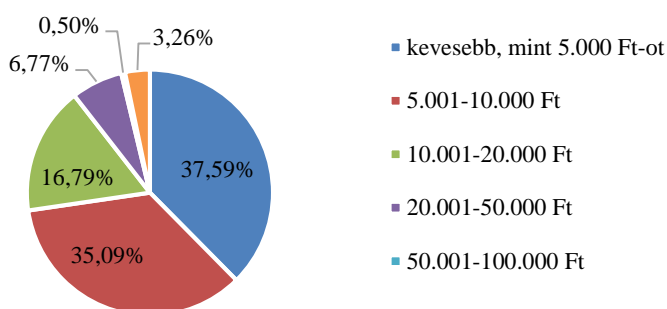
Arra vonatkozóan, hogy szükség van-e egy jól működő szervezetnek vezetőre, mindkét csoport egyetértett (57. ábra), azonban az agrárvégzettséggel rendelkezők elenyésző számban (2,76%) voltak, úgy gondolták, nincs szükség vezetőre, a végzettség nélküliek közül majdnem 10% volt, aki így vélekedett.

57. ábra: A vezető személyének szükségessége egy jól működő szervezetben

Forrás: saját forrás

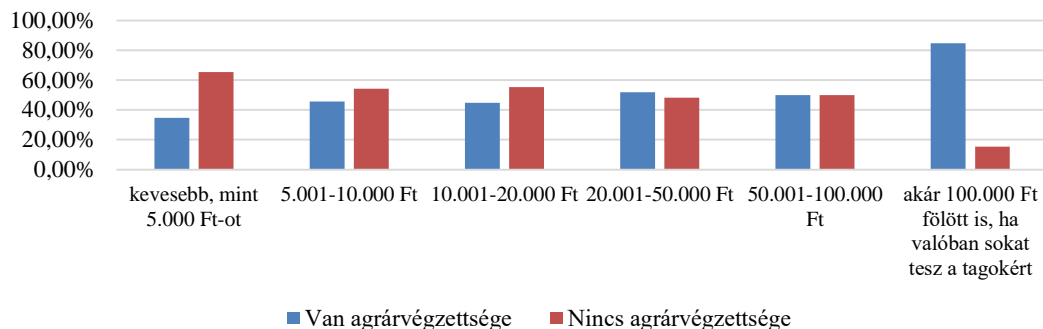
A tagdíjfizetési hajlandóság tekintetében kicsit több mint egyharmad-egyharmad volt azoknak a válaszadóknak az aránya, akik úgy vélik kevesebb, mint 5.000 Ft-ot vagy 5-10.000 Ft-ot lennének hajlandók fizetni egy együttműködő szervezet tagdíjaként, azonban figyelemre méltó a tény, hogy több mint 3%-uk azt jelölte meg, hogy akár 100.000 Ft-ot is hajlandó lenne fizetni, amennyiben a szervezet valóban sokat tesz a tagokért (58. ábra).

58. ábra: a tagdíjfizetési hajlandóság megoszlása a választók körében

Forrás: saját forrás

A válaszadók képzettségét vizsgálva az látható (59. ábra), hogy a minimum összeg megfizetésére hajlandók körében nagyobb arányban (több mint 65%) vannak az agrárvégzettséggel nem rendelkezők, míg az akár 100.000 Ft tagdíjat is fizetni hajlandó termelők körében az végzettséggel rendelkezők vannak magasabb arányban (majdnem 85%).

59. ábra: A tagdíjfizetési hajlandóság a képzettség függvényében

Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próba eredményei az eloszlásvizsgálatokat teljes mértékben alátámasztották, minden elemzett kérdés esetében szignifikáns különbség mutatkozott a képzettség tekintetében. A 20. táblázat már csak a releváns adatokat tartalmazza.

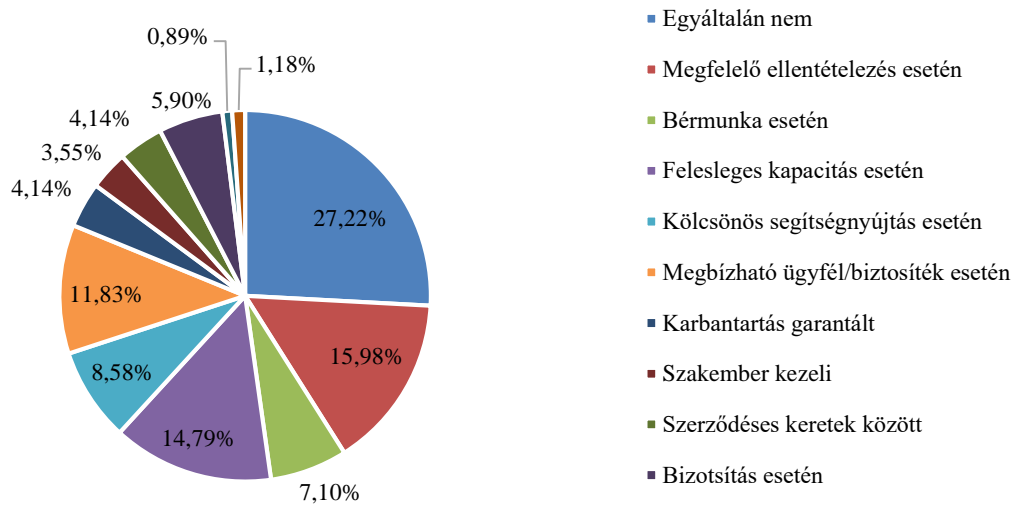
20. táblázat: Az együttműködéshez való hozzáállás kérdéseinek t-próbája az SPSS rendszerben

Rendelkezik agrárképesítéssel?	Levene-teszt		t-próba					
	F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba	
Milyen rendszerességgel tartja Ön a kapcsolatot más termelőkkel mezőgazdasági témában?	*	42,832	0,000	-6,137	332	0,000	-0,2033	0,0331
Hány fővel szokott mezőgazdasági témában legalább heti szinten kapcsolatba kerülni?	*	6,248	0,013	-3,980	314	0,000	-0,823	0,207
Tagja Ön valamely mezőgazdasági termelőket tömörítő csoportnak?	*	13,781	0,000	-5,896	334	0,000	-0,305	0,052
Mit gondol? Egy jól működő szervezet esetében szükség van-e vezetőre?	*	32,452	0,000	-2,723	329	0,007	-0,066	0,024
Mekkora tagdíjat lenne hajlandó fizetni?	*	12,281	0,001	-4,186	318	0,000	-0,553	0,132

*megegyező variancia

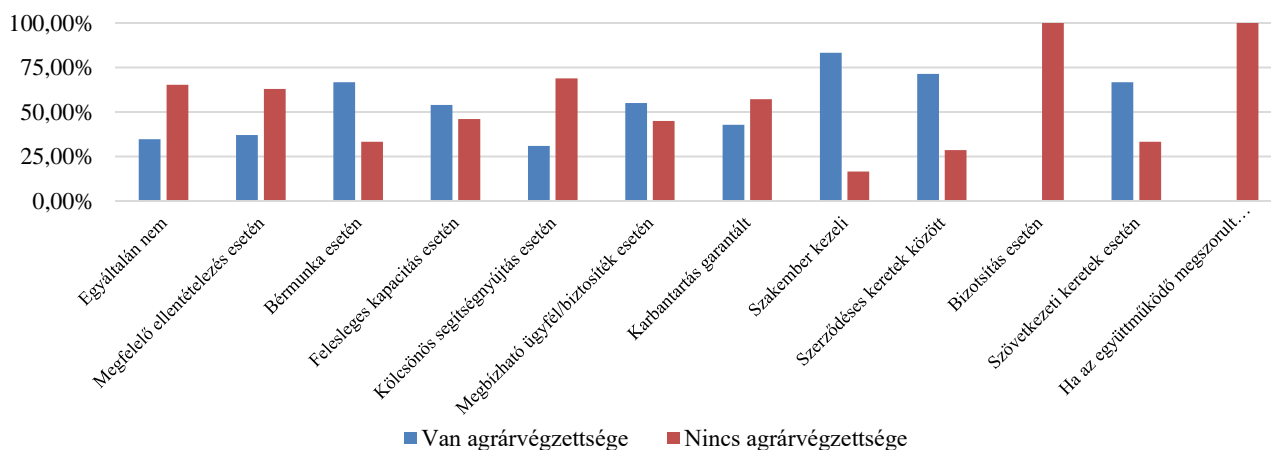
Forrás: saját forrás

Az együttműködésre irányultan a következő téma a közös géphasználat volt, amely feltételeinek eloszlásvizsgálatát tekintve az volt tapasztalható (60. ábra), hogy legnagyobb arányban (27,22%) azt jelölték meg, hogy egyáltalán nem adnák kölcsön gépeiket. 10% fölött arányban jelölték meg azt a feltételt, hogy megfelelő ellentételezés, felesleges kapacitás esetén vagy megbízható ügyfél/biztosíték esetén hajlandóak lennének az együttműködésre. A többi feltétel esetén 7% alatti arányban adtak választ a termelők.

60. ábra: A közös géphasználat feltételeinek megoszlása a válaszadók között
 Forrás: saját forrás

A válaszadók képzettségét is figyelembe véve kicsit árnyaltabbá vált a kép (61. ábra). Az agrárvégzettséggel nem rendelkezők esetében az emocionális válaszok mellett, mint például „kölsönös segítségnyújtás esetén”, „ha az együttműködő megszorult helyzetben lenne” racionális érvek is magas arányban jelentek meg, mint például megfelelő ellentételezés vagy biztosítás esetén illetve ők magasabb arányban (65,22%) választották azt, hogy egyáltalán nem adnák kölcsön gépeiket. A végzettséggel rendelkezők között már megjelentek olyan válaszok is magas arányban, amelyek valóban némi előképzettséget igényelnek, mint például a bér munka esetén illetve olyan válaszok is magas arányban voltak, amelyek csökkentik a kockázatukat, mint például „szakember kezeli”, „szerződéses keretek között” vagy „szövetkezeti keretek között”.

61. ábra: A közös géphasználat feltételei a képzettség függvényében
 Forrás: saját forrás

A SPSS-ben végzett t-próba négy válasz esetében mutatott szignifikáns különbséget: „egyáltalán nem”, „felesleges kapacitás”, „szakember kezeli” és „szerződéses keretek között”.

Az 21. táblázat már csak a releváns adatokat tartalmazza.

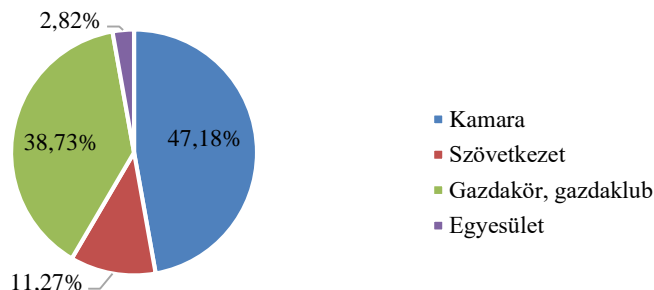
21. táblázat: A közös géphasználat t-próbája az SPSS rendszerben

Rendelkezik agrárképesítéssel? / Milyen körülmények között lenne hajlandó bér munkát szolgáltatni vagy a mezőgépeit bérbe adni?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Egyáltalán nem	*	33,644	0,000	3,682	213	0,000	0,235	0,064
Felesleges kapacitás esetén	*	18,621	0,000	-2,082	213	0,039	-0,107	0,051
Szakember kezeli	*	22,938	0,000	-2,274	213	0,024	-0,062	0,027
Szerződéses keretek között	*	33,113	0,000	-2,677	213	0,008	-0,080	0,030

*megegyező variancia

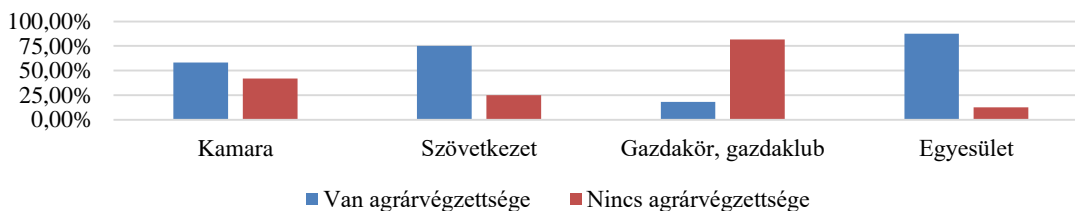
Forrás: saját forrás

Az együttműködés tekintetében a vizsgálat a termelők jelenlegi együttműködő szervezetére irányultan folytatódott, ezen belül a szervezet típusára, a csoporttagok viszonyára, a csatlakozás és az együttműködéseire egyaránt. A válaszadók több, mint 47%-a a kamarai tagságot, közel 40%-ban gazdaköri vagy gazdaklub tagságot jelölte meg. Kicsit több mint 11%-uk azt nyilatkozta, hogy szövetkezethez tartozik és kevesebb, mint 3%-uk valamilyen egyesület tagja.

62. ábra: A termelők jelenlegi együttműködéseinek típusai
saját forrás

Már az együttműködő szervezet típusának eloszlását tekintve is eltérések mutatkoztak a végzettséggel rendelkezők és nem rendelkezők között (63. ábra). A két legnagyobb létszámú termelőt összefogó szervezet közül a kamarához többen az agrárvégzettséggel rendelkezők (58,21%-ban), a gazdakörhöz pedig a végzettséggel nem rendelkezők csatlakoztak (majdnem 82%-ban). A két kisebb létszámú együttműködési típus esetében azonban, több mint kétharmad arányban a végzettséggel rendelkezők vannak jelen.

63. ábra: A termelők jelenlegi együttműködéseinek típusai képzettség szerint
Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben elvégzett t-próba (22. táblázat) az egyesület kivételével minden együttműködési formánál szignifikáns különbséget mutatott a képzettség függvényében.

22. táblázat: A jelenlegi szervezet típusának t-próbája az SPSS rendszerben

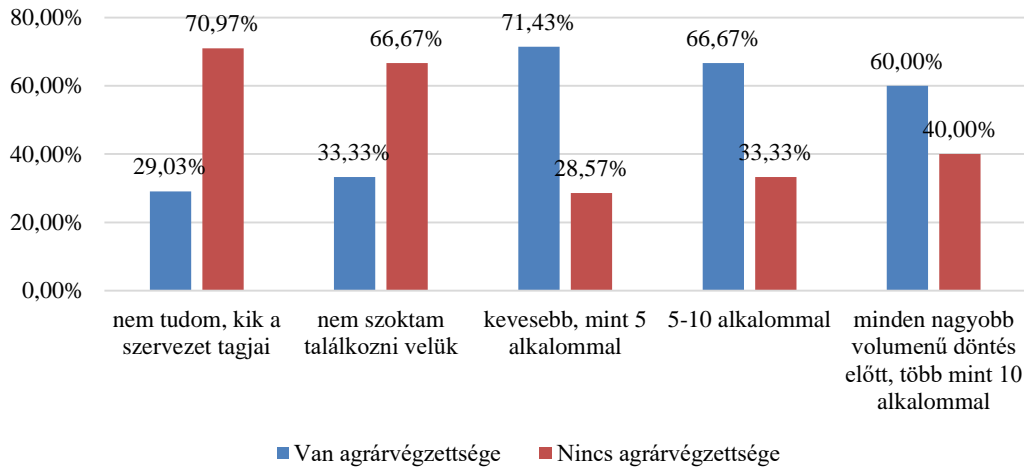
Rendelkezik agrárképzéssel? / Kérem, jelölje meg, milyen típusú ez a csoport!	Levene-teszt		t-próba				
	F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Kamara		**	2,083	138,026	0,039	0,139	0,067
Szövetkezet	34,706	*	-2,563	156,000	0,011	-0,158	0,061
Gazdakör, gazdaklub		**	-2,107	151,347	0,037	-0,108	0,051

*megegyező variancia

**eltérő variancia

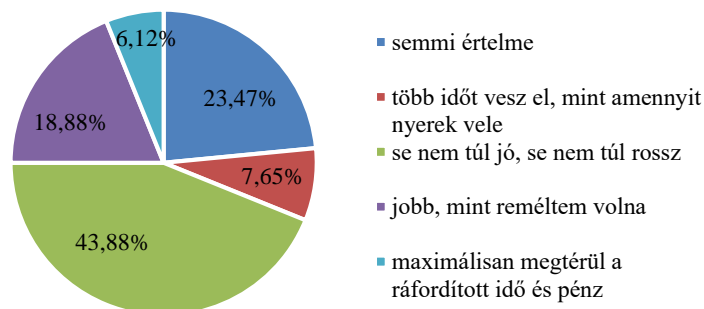
Forrás: saját forrás

Arra vonatkozóan, hogy évente milyen gyakran találkoznak a szervezet tagjai, a válaszok eloszlásában az látható, hogy a „nem tudom, kik a szervezet tagjai” és a „nem szoktam találkozni velük” válaszok tekintetében az agrárvégzettség nélküli gazdák több mint kétharmad arányban fedezhetők fel. Az évi 5 alkalmat meghaladóan együttműködő gazdák túlnyomó többsége pedig a végzettséggel rendelkezők közül került ki (64. ábra).

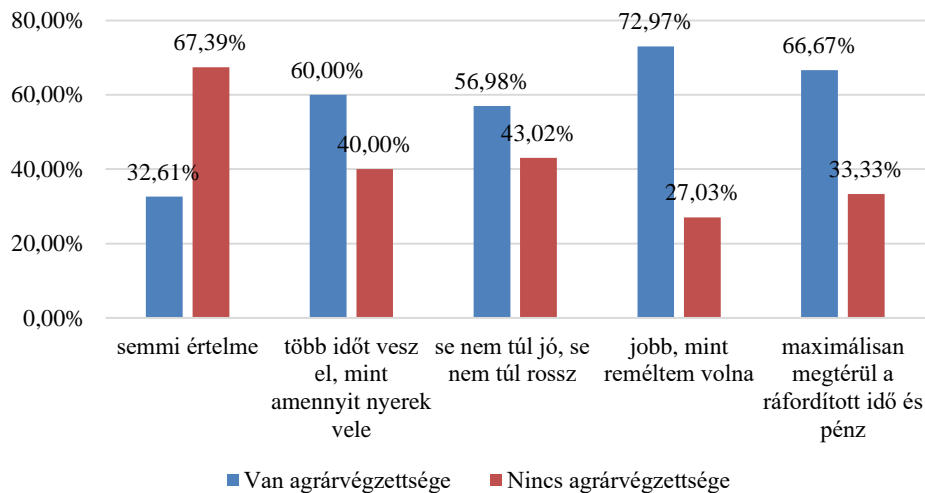
64. ábra: A csoporttagok közti együttműködés gyakoriságának eloszlása a képzettség függvényében
 Forrás: saját forrás

Arra vonatkozóan, hogy mit gondolnak a csoporttagságról az figyelhető meg, hogy a válaszadók közel 44%-a semleges választ jelölt meg, közel egyharmaduk negatívan értékelte („semmi értelme” és „több időt vesz el, mint amennyit nyerek vele”), egynegyedük viszont pozitívan értékelte a csoporttagságát jelenlegi szervezetében (65. ábra).

65. ábra: A termelők, csoporttagsággal kapcsolatos véleményének eloszlása
 Forrás: saját forrás

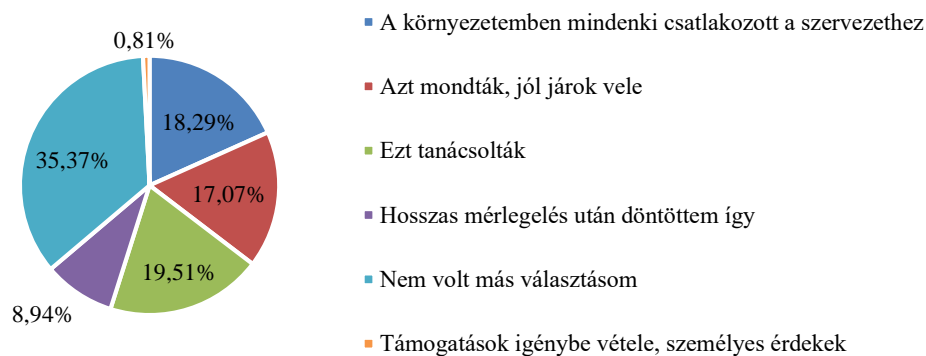
A képzettségüket is figyelembe véve az volt tapasztalható, hogy az agrárvégzettség nélküli termelők közül több mint kétharmad arányban voltak azok, akik úgy gondolják semmi értelme a csatlakozásnak. A végzettséggel rendelkezők már sokkal árnyaltabban nyilatkoztak: nagyobb arányban (majdnem 73%-ban) voltak azok között, akik azt nyilatkozták, hogy „jobb, mint reméltem volna” és kétharmados arányt képviseltek azok között, akik szerint maximálisan megtérült az ráfordított idő és pénz (66. ábra).

66. ábra: A termelők, csoporttagsággal kapcsolatos véleményének eloszlása a képzettség függvényében

Forrás: saját forrás

A szervezethez való csatlakozás körüli körülményekre vonatkozó válaszok eloszlása azt mutatja, hogy a legnagyobb arányban (több mint egyharmaduk) azt nyilatkozták a termelők, hogy nem volt más választásuk. Több mint a válaszadók fele valamilyen külső ráhatás miatt döntött a csatlakozás mellett („a környezetemben mindenki csatlakozott”, „azt mondták jól járok vele”, „ezt tanácsolták”). Majdnem 9% volt, aki hosszabb mérlegelés után és csupán 1%, aki személyes érdekek és támogatások igénybe vétele miatt döntött a szervezethez való csatlakozás mellett (67. ábra).

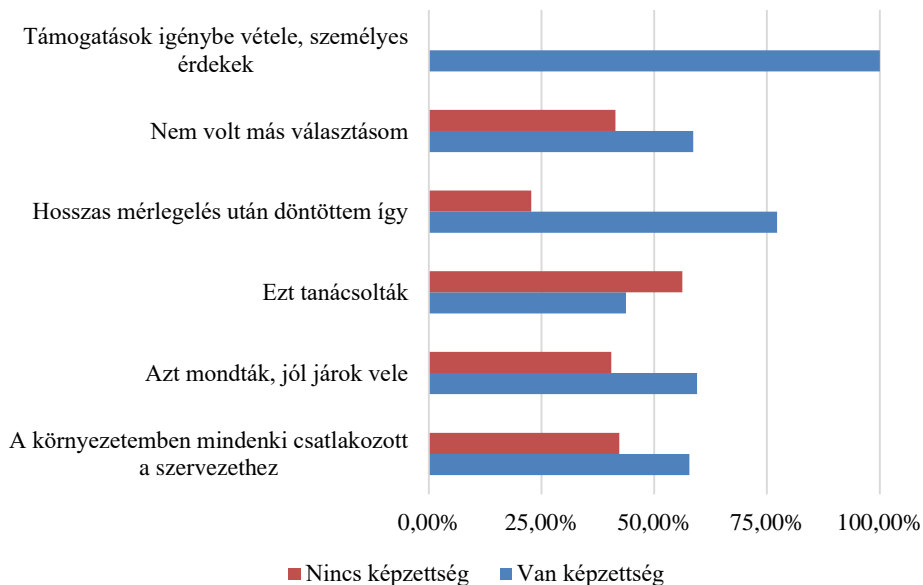

67. ábra: A szervezethez való csatlakozás körüli körülményekre vonatkozó válaszok eloszlása

Forrás: saját forrás

A képzettséget is figyelembe véve, az látható, hogy azok között, akik a „nem volt más választásom” illetve „a környezetemben mindenki csatlakozott”, „azt mondták jól járok vele” válaszokat jelölték meg, az agrárvégzettséggel rendelkezők nagyobb arányban voltak (majdnem 60%). A külső ráhatást jelentő válaszok közül az „ezt tanácsolták” válaszok esetében az agrárvégzettséggel nem rendelkezők voltak nagyobb arányban, megközelítőleg 60%-ban.

A hosszabb mérlegelés utáni döntés, majdnem 80-ban az végzettséggel rendelkezőkre volt jellemző, a támogatások igénybe vétele és személyes érdekek pedig kizárólag csak esetükben jelentett alternatívát a válaszadók körében (68. ábra).

68. ábra: A szervezethez való csatlakozás körüli körülményekre vonatkozó válaszok eloszlása
Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próbák a kapcsolattartás rendszerességét és a csoporttagság minősítését tekintve mutatott szignifikáns különbséget. A szervezethez való csatlakozás tekintetében pedig egy alternatíva esetében („hosszabb mérlegelés után”) mutatott a t-próba szignifikáns különbséget a termelők válaszaiban.

A 23. táblázat adatai már csak a releváns értékeket tartalmazzák.

23. táblázat: A jelenlegi együttműködések jellemzőinek t-próbája az SPSS rendszerben

Rendelkezik agrárképesítéssel?		Levene-teszt		t-próba				
		F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba
Évente milyen rendszerességgel találkoznak a szervezet tagjai?	*	9,080	0,003	-6,067	175,000	0,000	-0,2729	0,0450
Hogyan értékeli a csoporttagságot ebben a szervezetben?	*	13,010	0,000	-3,863	162,000	0,000	-0,1650	0,0427
Mi jellemezné a szervezethez való csatlakozását? Hosszabb mérlegelés után döntöttem így	**			-2,059	165,941	0,041	-0,096	0,047

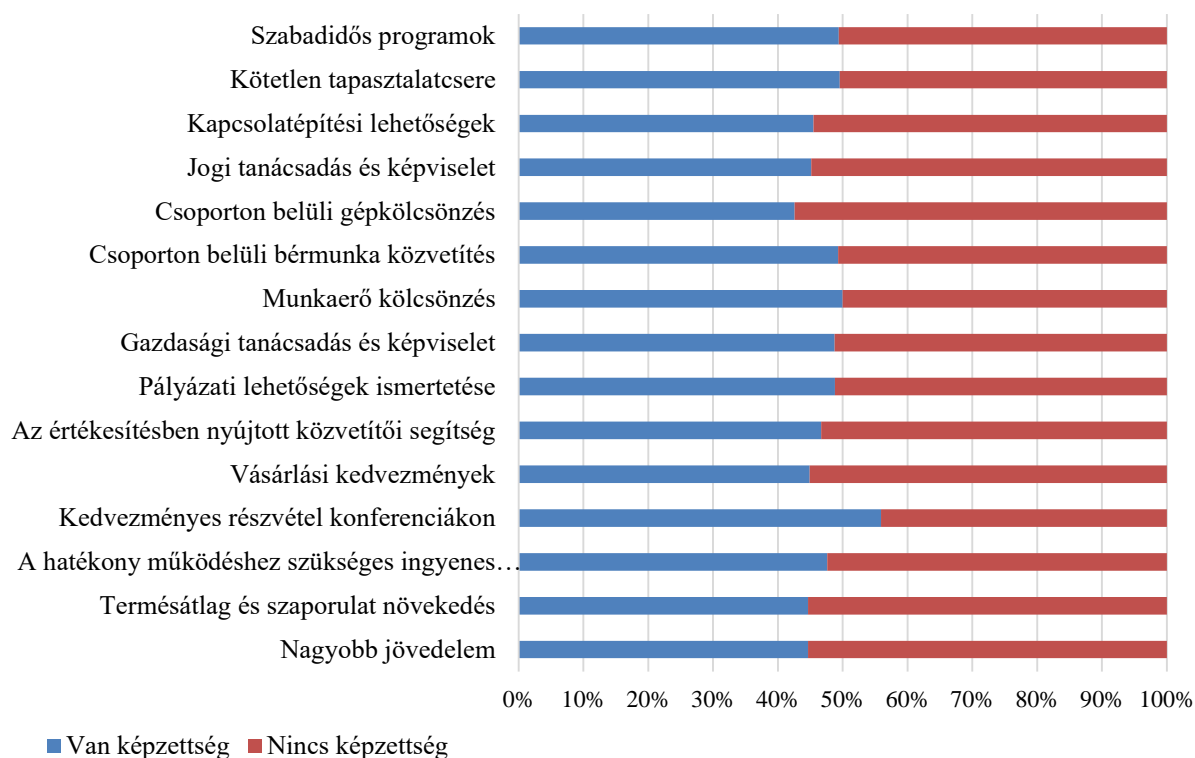
*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás: saját forrás

Végül a hipotézisre irányultan az utolsó elemzés arra irányult, hogy a gazdáknak milyen elvárásai vannak egy jól működő szervezettel kapcsolatban.

A válaszadó termelők az elvárásokra vonatkozó válaszokat egy ötfokú Likert-skálán értékelték, amelyek közül fontos és nagyon fontos válaszokat igen hasonló arányban jelölték meg (nagyjából 50-50%). Két válaszban volt kisebb eltérés: a csoporton belüli gépkölcsönzés esetében, ahol az agrárvégzettséggel nem rendelkezők választották nagyobb arányban (57,44%), a kedvezményes konferencia részvétel esetében azonban a végzettséggel rendelkezők tartották a lehetőséget nagyobb arányban (55,9%) fontosnak (69. ábra).

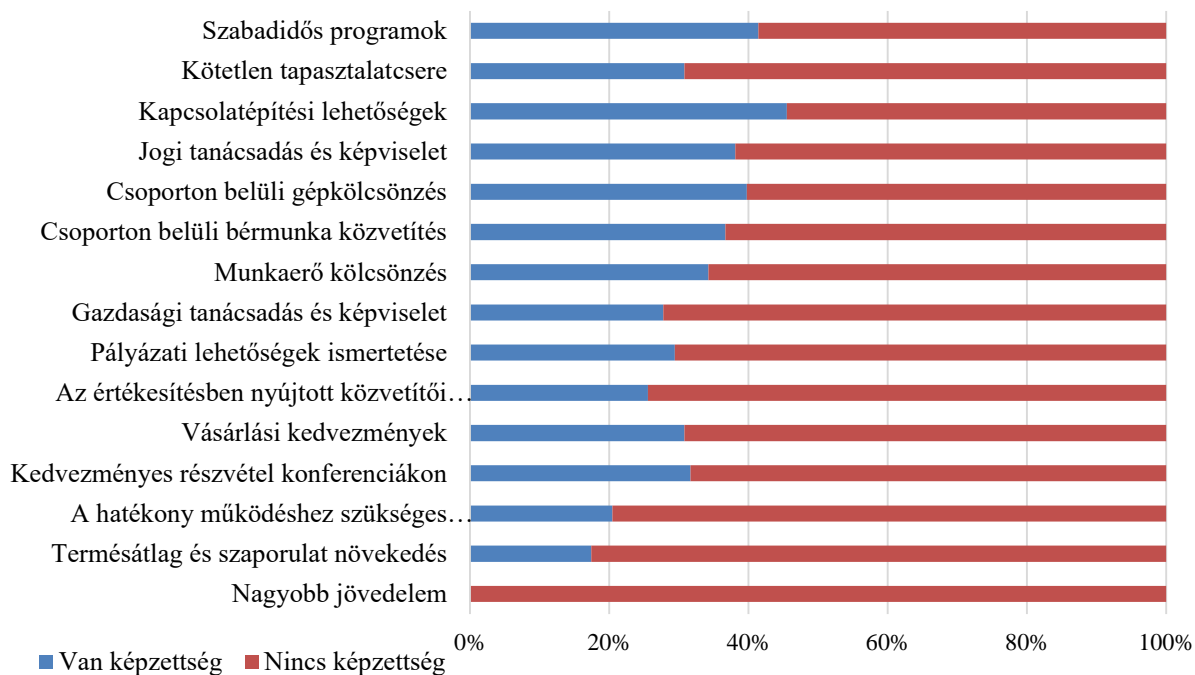

69. ábra: Egy jól működő szervezettel szembeni elvárások – fontos, nagyon fontos

Forrás: saját forrás

A nem túl lényeges és egyáltalán nem fontos válaszok esetében jobban megmutatkoznak a gazdák eltérő véleménye az elvárások tekintetében.

A válaszok eloszlásában az figyelhető meg, hogy az agrárvégzettséggel nem rendelkezők szinte kivétel nélkül 60%-ot meghaladó arányban a felsorolt paramétereket nem tartották fontosnak. A két kivételt pedig a szabadidős programok és a kapcsolatépítési lehetőségek jelentették, azonban ezekben az esetekben is 50%-ot meghaladó arányban nyilvánították ki a termelők negatív véleményüket. A nagyobb jövedelem tekintetében pedig csak a végzettség nélküli gazdák jelölték be, hogy nem fontos számukra (70. ábra).

70. ábra: Egy jól működő szervezettel szembeni elvárások – nem túl lényeges, egyáltalán nem fontos
 Forrás: saját forrás

Az SPSS-ben végzett t-próba a 15 értékelendő szempontból 11 esetben mutatott szignifikáns különbséget. A 24. táblázat már csak a releváns adatokat tartalmazza.

24. táblázat: Egy jól működő szervezettel szembeni elvárások t-próbája az SPSS rendszerben a válaszadók körében az a végzettség függvényében

Rendelkezik agrárképzéssel? / Ideális esetben mit várna egy jól működő szervezettől?	Levene-teszt		t-próba					
	F	Sig.	t	df	Sig.	átlag	standard hiba	
Nagyobb jövedelemhez tanács	*	33,038	0,000	-2,768	315,000	0,006	-0,15015	0,05424
Termésátlag vagy szaporulatnöveléshez tanács	*	36,303	0,000	-2,862	313,000	0,004	-0,17611	0,06153
Ingyenes vagy kedvezményes szaktanácsadás	*	26,497	0,000	-2,699	315,000	0,007	-0,20437	0,07572
Konferencia részvétel	*	0,555	0,457	-4,586	312,000	0,000	-0,40917	0,08922
Értékesítésben nyújtott segítség	*	24,561	0,000	-3,450	313,000	0,001	-0,27015	0,07830
Pályázati lehetőségek	*	47,388	0,000	-4,116	315,000	0,000	-0,27953	0,06792
Gazdasági tanácsadás és képviselet	*	19,497	0,000	-4,131	312,000	0,000	-0,32952	0,07976
Munkaerő kölcsönzés	*	0,234	0,629	-3,073	312,000	0,002	-0,27747	0,09029
Bér munka	*	0,345	0,558	-3,052	310,000	0,002	-0,27056	0,08865
Kapcsolatépítési lehetőség	**			-1,985	305,850	0,048	-0,15091	0,07603
Kötetlen tapasztalatcsere	*	5,600	0,019	-2,869	315,000	0,004	-0,22679	0,07905

*megegyező variancia

**eltérő variancia

Forrás: saját forrás

A szakirodalom által hangsúlyozott változások, miszerint a hatékony termeléshez mindenképpen szükséges az oktatás, a hipotézisben érintett kérdésekben is látható. A szakképzettség megfontoltságot eredményez, eredményesebb gazdálkodást folytatnak a szakképzettséggel rendelkezők, mint gazdatársaik. A tanulmányok az együttműködés szükségességét sürgetik, amely a hipotézis vizsgálatban érintett kérdésekben is megjelenik. A géphasználat feltételeinél, a társas kapcsolatok ápolásában és egy jól működő szervezettel szemben támasztott elvárások tekintetében is az látható, hogy olyan kérdésekben fedezhető fel statisztikailag is alátámasztott szignifikáns különbség, amely elősegítheti a jövőben az együttműködést a magyar gazdák között. A H5-ös hipotézis a szakirodalom és a statisztikai adatok tükrében elfogadásra került.

6. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Kutatásaimat az agrárium sajátosságainak összegyűjtésével kezdtem, amely alapján meghatároztam primer kutatásaim mérföldköveit. A kutatásaim kezdetén az almatermelők kihívásaira fókuszáltam, azonban a primer kutatásomat országos szintűvé terjesztettem ki, amely során a magyar gazdák eltérő attitűdjeit kívántam feltárni, amelyhez három fő irányt határoztam meg: a generációs különbségek, az eltérő családi háttér/társas kapcsolatok és az eltérő képzettség attitűdökre gyakorolt hatását.

A három irány meghatározására, véleményem szerint azért volt szükség, mert a kutatási eredmények rámutattak, hogy milyen tényezők járulhatnak hozzá egy jövőbeli termelői együttműködés megalakulásához és sikeres működéséhez.

Az ötödik fejezetben tételesen ismertetésre kerültek a hipotézisvizsgálatok eredményei. A vizsgált hipotézis helytállóságát vagy elvetését minden esetben, a negyedik fejezetben, részletesen bemutatott kutatási eredmények indokolják. A fejezet első részében tartalmazza a fontosabb következtetések összefoglalását, a fejezet második részében pedig olyan javaslatok kerülnek megfogalmazásra, amely támpont lehet az agrárium hálózatosodásának jövőbeli megvalósulásához.

6.1. A hipotézisvizsgálat eredménye

1. KÉRDÉSCSOPORT: GENERÁCIÓS KÜLÖNBSÉGEK

H1. HIPOTÉZIS: A GENERÁCIÓK ELTÉRŐ ARÁNYBAN ÉS INDÍTÉKKAL KÉPVISELTETIK MAGUKAT VALAMILYEN TERMELŐI CSOPORTBAN ÉS VÁLTOZÓ HAJLANDÓSÁGOT MUTATNAK EGY TERMELŐI EGYÜTTMŰKÖDÉS VEZETÉSÉT ILLETOÉN

A **H1 hipotézis**hez kapcsolódóan elsőként azt vizsgáltam, hogy a gazdálkodók csatlakoztak-e már termelői hálózathoz, és ha igen, miért, majd arra a kérdésre kerestem a választ, hogy miként viszonyulnak a különböző generációk egy esetleges termelői együttműködés vezetéséhez.

A hipotézisvizsgálat első részében a gazdák csoportokban valós részvétele valóban eltérő képet mutat, azonban továbbra is aggasztó, hogy a fiatal generáció alacsony arányban képviselteti magát valamilyen termelői együttműködésben, így a szakirodalom által sokat említett generációs váltás még várat magára. Az indítékok tekintetében szignifikáns különbség csak egyetlen válasz esetében volt, így a generációk közti eltérő attitűd a csatlakozás tekintetében csak részben volt kimutatható. Végül a hipotézis vezetői ambíciókra vonatkozó része a generációk páronkénti összehasonlítása során mutatott szignifikáns különbséget a generációk között. A Z generáció szakirodalomban is fellelhető vezetői ambíciói a vizsgálat eredményei alapján is tükröződnek.

EREDMÉNY: IGAZOLT / **RÉSZBEN IGAZOLT** / NEM IGAZOLT

H2. HIPOTÉZIS: A KÜLÖNBÖZŐ GENERÁCIÓK ELTÉRŐ ELVÁRÁSOKAT TÁMASZTANAK EGY JÓL MŰKÖDŐ SZERVEZETTEL, ANNAK VEZETŐJÉVEL ÉS A FIZETENDŐ TAGDÍJJAL KAPCSOLATBAN

A **H2 hipotézis** vizsgálata során három kérdésre tértem ki: egyrészt a generációk egy jól működő szervezettel, annak vezetőjével szemben támasztott elvárások illetve a generációnkénti eltérő tagdíjfizetési hajlandóságra.

A jól működő szervezettel kapcsolatos elvárások tekintetében 13 téma került megjelölésre (1. nagyobb jövedelem, 2. termésátlag vagy szaporulat növelés, 3. ingyenes vagy kedvezményes szaktanácsadás, 4. konferencia, 5. vásárlási kedvezmény, 6. az értékesítésben nyújtott segítség, 7. pályázati lehetőségek, 8. gazdasági tanácsadás és képviselet, 9. munkaerő kölcsönzés, 10. bérmunka, 11. gépkölcsönzés, 12. jogi tanácsadás és képviselet, 13. kapcsolatépítési lehetőség. A válaszadók a témákat egy 5 fokú Likert skálán értékelték: „egyáltalán nem fontos”, „nem túl lényeges”, „semleges”, „lényeges” és „nagyon fontos” megnevezésű kategóriákban.

Az elvégzett elemzések és a szakirodalomban ismertettelt eltérő attitűdök tükrében a második hipotézis elfogadásra került. A különböző generációk eltérő elvárásokat támasztanak egy jól működő szervezet irányába. A hipotézisvizsgálat első részének statisztikai adatai rendkívül szemléletesen mutatja, hogy a Z generáció elvárásai szignifikánsan eltérnek az idősebb korosztályú gazdáktól, ahogyan azt a korábbi kutatások a szakirodalomban bemutatták.

A jól működő együttműködés tekintetében az elvégzett elemzések statisztikai adatai azt tükrözik, hogy a generációk tekintetében egyetértés van a tekintetben, hogy mind a képesség mind az intelligencia rendkívül fontos vezetői tulajdonság, a szignifikáns különbség a személyiség tekintetében mutatkozott. Az eddigi generációs kutatások is jól mutatják, hogy a munkaerőpiacon jelen lévő generációk milyen vezetői tulajdonságokat preferálnak, amelyet jelen kutatás eredményei is alátámasztottak.

EREDMÉNY: **IGAZOLT** / RÉSZBEN IGAZOLT / NEM IGAZOLT

2. KÉRDÉSCSOPORT: A CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS A ROKONI KAPCSOLATOK

H3. HIPOTÉZIS: A CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS A TÁRSAS KAPCSOLATOK MÁS-MÁS TEVÉKENYSÉGET EREDMÉNYEZNEK ÉS BEFOLYÁSOLJÁK A TEVÉKENYSÉGGEL TÖLTÖTT IDŐTARTAMOT

A **H3 hipotézis** vizsgálatakor, a jobb eredmények elemzéseként elsőként a tevékenységre fordított időtartamot vizsgáltam. A kérdést két irányból közelítettem meg: elsőként arra irányultan végeztem elemzést, hogy a családi állapot miként befolyásolja a mezőgazdasági tevékenységgel töltött időtartamot, majd azt is megvizsgáltam, hogy a társas kapcsolatok milyen hatással vannak erre. A hipotézis vizsgálat második részében arra tértem ki, hogy a családi háttér és a társas kapcsolatok milyen módon befolyásolják a választott tevékenységet.

A szervezeti működésre irányuló tanulmányok rendszerint beszámolnak a csoportban való együttműködés pozitív és negatív hatásairól. Családi állapotra irányuló korábbi kutatásokban beszámoltak arról, hogy a legkisebb észlelt támaszról és a legkevesebb támogatóról az egyedülállók és elváltak, legmagasabb észlelt támaszról és a legtöbb támogatóról a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élők nyilatkoztak.

A mezőgazdasági termelésre fordított időtartam elemzése során az volt tapasztalható, hogy valóban befolyásolja a családi állapot és a társas kapcsolatok, hogy ki mennyi időt fordít a tevékenységre, amely az együttműködés jelenlétére vagy épp annak hiányára utal. A tevékenységre irányuló elemzéseknél a családi állapot esetében szignifikáns különbség volt kimutatható, hogy a gazdálkodók milyen mezőgazdasági tevékenységet választanak, azonban az, hogy az egyes gazdáknak milyen kiterjedt rokonsága vagy hányan végeznek mezőgazdasági tevékenységet a családból, nem.

EREDMÉNY: IGAZOLT / **RÉSZBEN IGAZOLT** / NEM IGAZOLT

H4. HIPOTÉZIS: A CSALÁDI ÁLLAPOT MÁSMÁS HOZZÁÁLLÁST EREDMÉNYEZ EGY EGYÜTTMŰKÖDŐ SZERVEZETHEZ VALÓ CSATLAKOZÁSBAN

Az együttműködés vonatkozásában a gazdák jelenlegi tevékenységén túl azt is vizsgálni kívántam, hogy miként viszonyulnak egy termelői együttműködéshez. Jelenleg milyen szervezethez tartoznak, miért csatlakoztak ehhez a szervezethez? Környezetével hogyan tartják a kapcsolatot illetve miként viszonyulnak egy esetleges vezetői szerepvállaláshoz?

A **H4 hipotézis** vizsgálatát szintén két irányból közelítettem meg: egyrészt a családi állapot másrészt a társas kapcsolatok oldaláról, hogy ezek a tényezők miként befolyásolják az együttműködő szervezethez való csatlakozást. A hipotézis vizsgálat során, a jelenlegi szervezet típusánál és a csatlakozás oka esetén az eloszlástábla alapján az özvegyek és egyéb családi állapotú gazdatársaik között szemmel látható különbség mutatkozott. A t-próba eredményei is ezt igazolták. A társas kapcsolatokat tekintve az volt tapasztalható, hogy minél kiterjedtebb kapcsolatrendszerrel rendelkeznek, annál több emberrel is tartja a kapcsolatot a gazdálkodó illetve a szervezet vezetésére irányultan is nagyobb hajlandóságot mutattak.

A statisztikai eredmények azt mutatják, hogy a családi állapot és a társas kapcsolatok befolyásolják a gazdálkodók együttműködéshez való viszonyulásukat.

EREDMÉNY: **IGAZOLT** / RÉSZBEN IGAZOLT / NEM IGAZOLT

3. KÉRDÉSCSOPORT: A CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS A ROKONI KAPCSOLATOK

H5. HIPOTÉZIS: ELTÉRŐ GONDOLKODÁSMÓDDAL ÉS HOZZÁÁLLÁSSAL RENDELKEZNEK A SZAKIRÁNYÚ VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZŐ GAZDÁK, MINT AKIK NEM RENDELKEZNEK VÉGZETTSÉGGEL

A szakirányú végzettség eltérő attitűdöket eredményez a mezőgazdasági termelésben és az együttműködéshez történő hozzáállásban. A hipotézis vizsgálatát azzal kezdtem, hogy szignifikáns különbség tapasztalható-e a különböző ágazatokban, mennyire járul hozzá a szakirányú végzettség a megfontolt gazdálkodáshoz. Ezt követően azt vizsgáltam, hogy a szakirányú végzettség hogyan érinti az együttműködéshez való hozzáállást, amelyet szintén több szempontból közelítettem meg.

A szakirodalom által hangsúlyozott változások, miszerint a hatékony termeléshez mindenképpen szükséges az oktatás, a hipotézisben érintett kérdésekben is látható. A szakképzettség megfontoltságot eredményez, eredményesebb gazdálkodást folytatnak a szakképzettséggel rendelkezők, mint gazdatársaik. A tanulmányok az együttműködés szükségességét sürgetik, amely a hipotézis vizsgálatban érintett kérdésekben is megjelenik. A géphasználat feltételeinél, a társas kapcsolatok ápolásában és egy jól működő szervezettel szemben támasztott elvárások tekintetében is az látható, hogy olyan kérdésekben fedezhető fel statisztikailag is alátámasztott szignifikáns különbség, amely elősegítheti a jövőben az együttműködést a magyar gazdák között. A H5-ös hipotézis a szakirodalom és a statisztikai adatok tükrében elfogadásra került.

EREDMÉNY: **IGAZOLT** / RÉSZBEN IGAZOLT / NEM IGAZOLT

6.2. Javaslatok

J1: A kutatási eredmények összességében rámutatnak arra, hogy a mezőgazdasági termelésben részt vevő gazdák között generációs különbségek figyelhetők meg attitűdjeik tekintetében. A kutatásban részt vevők válaszai alapján az volt tapasztalható, hogy az idősebb generáció nagyobb arányban képviseli korcsoportját jelenleg is valamely szervezetben, viszont a fiatalabbak részéről nagyobb a hajlandóság egy jól működő szervezet vezetésére. A jövőbeli, jól működő szervezet kialakítását megelőzően érdemes lehet kutatói figyelmet fordítani a generációk sajátos attitűdjeire, hogy a megfelelő pozíciókra korcsoporti sajátosságok előnyeit kiaknázva a megfelelő egyének kerüljenek.

J2: A kutatásban résztvevők válaszai alapján a tagdíjfizetési hajlandóságot nem csak a generációk, hanem a szakképzettség megléte is befolyásolja, így tagdíjak mértékének kialakítása során szintén érdemes figyelmet fordítani arra, hogy a megfelelő mértékű tagdíj mellé, a megfelelő minőségű információ és szolgáltatás is társuljon.

J3: A résztvevők válaszai alapján az volt tapasztalható, hogy az eltérő társas kapcsolatokkal (családi háttér és rokonság) rendelkező gazdák eltérő módon viszonyulnak a termelő tevékenységgel töltött időtartamhoz és eltérően vélekednek egy jól működő szervezetről. A termelés tevékenységét tekintve is szignifikáns különbségek voltak kimutathatók az eltérő családi állapotú gazdák között. Ennek megfelelően a társas kapcsolatokkal rendelkező és nem rendelkező gazdálkodók eltérő attitűdökkel bírnak, ami azt eredményezi, hogy egy esetlegesen kialakításra kerülő, jól működő szervezethez való csatlakozásukhoz motivációjának a kutatására is érdemes a jövőben figyelmet fordítani.

J4: Mint ahogyan a legújabb (2020. évi) agrárcenzus adatai is alátámasztják, a különböző ágazatokban eltérő a szakirányú végzettséggel rendelkezők aránya, de reményre ad okot, hogy az elmúlt években a végzettséggel rendelkezők aránya javult. Az eltérő képzettségi szint, a kutatásban részt vevő gazdák válaszai alapján, eltérő hozzáállást is jelent az együttműködő szervezethez való csatlakozás tekintetében is. A szakirányú végzettséggel rendelkezők és azzal nem rendelkező gazda társaik között szignifikáns különbség volt kimutatható abban, miként vélekednek jelenlegi szervezetükről és mit várnak egy jól működő szervezettől. A magyar oktatásban nagy energiákat fordítanak az agráriumban tevékenykedők képzésére, azonban a mezőgazdasági termelők hálózatokba való tömörüléséhez fontos lenne, hogy figyelembe vegyék véleményüket és aszerint ösztönözzék őket, hogy az együttműködés megvalósuljon.

J5: A jelenlegi jogszabályok és támogatások azt a hatást érik el, hogy a gazdálkodók saját maguk teremtsék meg a gazdálkodásukhoz szükséges feltételrendszert, azonban véleményem szerint olyan állami intézkedésekre és állami/eu-s támogatásokra lenne szükség, amely a gazdálkodókat az együttműködés irányába tereli. Állami intézkedés lehet például egy olyan kedvező adózási forma, amely az együttműködésben tevékenykedőket támogatja, mint a már más szektorokban sikeresen működő csoportos adózási forma. A támogatásoknak pedig nem az egyéni célok megvalósulására kellene irányulni (mint például a gépbeszerzések), hanem olyan feladatokra, amelyek az együttműködés létrejöttét szorgalmazzák. A gazdálkodó arra pályázik, amire van pályázat, így ha a támogatások a közösen elvégzendő feladatokra adhatók, akkor a termelők is

törekedhetnek az együttműködésre a közös cél érdekében, különösen, ha esetleg még fenntartási időszakot is megjelölnek a jövőre nézve.

7. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatókat folyamatosan foglalkoztatja a jelenség, hogy egyrészt a globalizációs folyamatok miatt megnövekedett fogyasztói igények kielégítése, másrészt pedig a hatékonyabb gazdálkodást elősegítő precíziós gazdálkodás alkalmazásának érdekében a mezőgazdaságban tevékenykedők mielőbbi együttműködésére van szükség. Más szektorokban nem ritka, hogy a termelésben részt vevők elvárásait, attitűdjeit vizsgálják annak érdekében, hogy a célok megvalósítása érdekében minél jobban megismerjék az egyéneket.

Kutatásomban a magyar gazdálkodók attitűdjeit vizsgáltam, amelynek eredménye képpen:

1. Statisztikai adatokkal alátámasztásra került a generációk közti eltérő elvárás egy jól működő termelői együttműködés vonatkozásában, különös tekintettel a fiatal generációban rejlő együttműködési és vezetési hajlandóságra.
2. Kimutatásra kerültek a családi állapot szerinti eltérő attitűdök a mezőgazdasági tevékenységgel töltött időtartam és a tevékenység jellege illetve az együttműködéshez való viszonyulásuk vonatkozásában.
3. Az agráriumban tevékenykedők szakirányú végzettségének elemzése során alátámasztásra került miként befolyásolja a gazdálkodók hozzáállását mind a felelőségteljes gazdálkodásuk mind az együttműködési hajlandóságuk vonatkozásában.

Úgy gondolom, kutatásom hozzájárulhat egy (vagy több) jól működő mezőgazdasági szervezet kialakításához, amely nem a tevékenység paramétereire, hanem a szervezetben tevékenykedő egyénekre helyezi a hangsúlyt.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

Az Y generáció szülöttjeként, agrármérnök édesapám mellett még személyesen is volt lehetőségem megtapasztalni, hogyan működnek a TSZ-ek. Azt tapasztaltam, hogy a megfelelő szakmai vezetés mellett gördülékenyen zajlanak a munkálatok a dohány palánták nevelésénél, az aratásoknál vagy akár a szarvasmarha telepen. Akkoriban nem láttam mást, csak a mezőgazdaságot, mégis nem ez lett az a terület, amely a továbbtanulásomat befolyásolta.

Közgazdászként végeztem, az élet úgy hozta, hogy az agrárvonalat a testvérem vitte tovább, viszont a doktori tanulmányaimat meghatározta, hogy családom révén érintett vagyok a témában. Mivel agrárirányú végzettséggel nem rendelkezem, az motivált, hogy minél inkább elsajátítsam azokat a szakirányú ismereteket, amelyek az agrárium jelenlegi kihívásaira irányulnak. Célom az volt, hogy olyan kutatást végezzek, amelynek valóban gyakorlati hasznossága is lehet.

Köztudott, hogy Magyarországon a mezőgazdaság tradicionális ágazat, amelyhez az országban a földrajzi adottságok is adottak. Az ágazatban való tevékenység szeretetéhez ugyanolyan elhivatottságra van szükség, mint például az oktatásban vagy az egészségügyben. Általános problémát jelent, hogy az ágazatban kiemelten nagy munkaerőhiány van, ugyanakkor a világszintű folyamatok megkövetelik a fenntartható termelést, hiszen a növekvő népesség miatt nagyobb volumenű termelést igényel változatlan földterületen.

A hatékony termelést a technológia adta lehetőségek kiaknázásával tudnák megvalósítani a gazdálkodók, azonban a magyar agráriumra jellemző felaprózódott fölterületek és a gazdák nagy többségére jellemző tőkehiány miatt a precíziós technológia térhódítása várat magára. További probléma a mezőgazdaságban, hogy az átlag életkor igen magas, ami több szempontból is kritikus: egyrészt kilátástalan, hogy ki fogja tovább vinni a gazdálkodásokat, másrészt a legmodernebb technológia elsajátítására a fiatalabb generáció alkalmasabb lehet. Egy dolog kétségtelen: együttműködés nélkül szinte lehetetlen megvalósítani a hatékony gazdálkodást. Erre irányultan már számos kutatás készült, amelyben pl. közgazdasági összefüggésekkel, vagy a közös géphasználattal bizonyították a termelői szerveződések szükségességét.

Kutatásom kezdetén (2018 őszén) a szabolcsi almatermelők problémájával foglalkoztam, amellyel kapcsolatban, a szakirodalomban is fellelhető információkra támaszkodva tudtam következtetéseket levonni. Kiszolgáltatók helyzetben vannak az almatermelők, ugyanis a feldolgozóüzemek és felvásárlók alakítják a felvásárlási árat, amelynek negatív hatását az időjárásnak és a munkaerőhiánynak való kiszolgáltatósság még inkább felerősít. Együttműködés és a megtermelt áru feldolgozottságának hiányában a helyzet várhatóan a jövőben sem fog változni.

A kutatásom 2019 után új irányt vett, ugyanis azt országos szintűvé terjesztettem ki, amely során már nem csupán az almatermelők problémájával foglalkoztam, hanem célom az volt, hogy a magyar gazdák véleményét és hozzáállását megismerjem.

Kérdőívemmel közel 500 gazdálkodót sikerült elérnem, a minta szám az adattisztítást követően 435 elemszámú lett. Az agrárspecifikus ismeretek elsajátítását követően 3 fő irányvonalat határoztam meg. Egyrészt a generációk eltérő gondolkodásmódja miatt lehetséges különböző attitűdöket elemeztem, amelyet a generációváltás miatt véltem indokoltnak.

A második témakör az eltérő családi háttér és társas támogatás miatti különböző hozzáállásra irányult. Végül a harmadik irány a kutatásomban egy szintén sok kutatót foglalkoztató téma volt: a szakképzettség, amelyre a technológia elsajátítása miatt volt releváns.

Kutatásomban 5 hipotézist fogalmaztam meg, amelyből három statisztikai adatokkal is alátámasztásra került, kettő pedig részben igazolt. Első két hipotézisem a generációs témában került meghatározásra. Elsőként azt vizsgáltam, hogy a gazdálkodók csatlakoztak-e már termelői hálózathoz, és ha igen, miért, majd arra a kérdésre kerestem a választ, hogy miként viszonyulnak a különböző generációk egy esetleges termelői együttműködés vezetéséhez.

A fiatal generáció alacsony arányban képviselteti magát valamilyen termelői együttműködésben, így a szakirodalom által sokat említett generációs váltás várat magára. A hipotézis vizsgálat során a vezetői ambíciókat is elemeztem, amely szerint a legfiatalabb generáció részéről van hajlandóság egy termelői együttműködés vezetésére, így fontos arra kiemelt figyelmet fordítani, hogy ambícióikhoz megfelelő szintű szaktudás is párosuljon.

A generációs téma második hipotézisének vizsgálata során három kérdésre tértem ki: egyrészt a generációk egy jól működő szervezettel, annak vezetőjével szemben támasztott elvárások illetve generációnkénti eltérő tagdíjfizetési hajlandóságra. A különböző generációk eltérő elvárásokat támasztanak egy jól működő szervezettel szemben, a Z generáció elvárásai szignifikánsan eltérnek az idősebb korosztályú gazdáktól, ahogyan azt a korábbi kutatások a szakirodalomban bemutatták.

A jól működő együttműködés tekintetében az elvégzett elemzések statisztikai adatai azt tükrözik, hogy a generációk tekintetében egyetértés van a tekintetben, hogy mind a képesség mind az intelligencia rendkívül fontos vezetői tulajdonság, a szignifikáns különbség a személyiség tekintetében mutatkozott. Az eddigi generációs kutatások is jól mutatják, hogy a munkaerőpiacon jelen lévő generációk milyen vezetői tulajdonságokat preferálnak, amelyet jelen kutatás eredményei is alátámasztottak.

A családi háttér és társas kapcsolatok vizsgálata során szintén két hipotézist fogalmaztam meg, a jobb eredmények elemzéseként elsőként a tevékenységre fordított időtartamot vizsgáltam. Elsőként arra irányultan végeztem elemzést, hogy a családi állapot miként befolyásolja a mezőgazdasági tevékenységgel töltött időtartamot, majd azt is megvizsgáltam, hogy a társas kapcsolatok milyen hatással vannak erre.

A hipotézis vizsgálat második részében arra tértem ki, hogy a családi háttér és a társas kapcsolatok milyen módon befolyásolják a választott tevékenységet. A szervezeti működésre irányuló tanulmányok rendszerint beszámolnak a csoportban való együttműködés pozitív és negatív hatásairól. Családi állapotra irányuló korábbi kutatásokban beszámoltak arról, hogy a legkisebb észlelt támaszról és a legkevesebb támogatóról az egyedülállók és elváltak, legmagasabb észlelt támaszról és a legtöbb támogatóról a házasságban vagy élettársi kapcsolatban élők nyilatkoztak.

A mezőgazdasági termelésre fordított időtartam elemzése során az volt tapasztalható, hogy valóban befolyásolja a családi állapot és a társas kapcsolatok, hogy ki mennyi időt fordít a tevékenységre, amely az együttműködés jelenlétére vagy épp annak hiányára utal. A tevékenységre irányuló elemzéseknél a családi állapot esetében szignifikáns különbség volt kimutatható, hogy a gazdálkodók milyen mezőgazdasági tevékenységet választanak, azonban az, hogy az egyes gazdáknak milyen kiterjedt rokonsága vagy hányan végeznek mezőgazdasági tevékenységet a családból, nem.

Az együttműködés vonatkozásában a gazdák jelenlegi tevékenységén túl azt is vizsgálni kívántam, hogy miként viszonyulnak egy termelői együttműködéshez. Jelenleg milyen szervezethez tartoznak, miért csatlakoztak ehhez a szervezethez? Környezetével hogyan tartják a kapcsolatot illetve miként viszonyulnak egy esetleges vezetői szerepvállaláshoz? A témában megfogalmazott második hipotézis vizsgálatát szintén két irányból közelítettem meg: egyrészt a családi állapot másrészt a társas kapcsolatok oldaláról, hogy ezek a tényezők miként befolyásolják az együttműködő szervezethez való csatlakozást.

A statisztikai eredmények azt mutatják, hogy a családi állapot és a társas kapcsolatok befolyásolják a gazdálkodók együttműködéshez való viszonyulásukat.

Végül a harmadik témában egy hipotézis került megfogalmazásra. A szakirányú végzettség eltérő attitűdöket eredményez a mezőgazdasági termelésben és az együttműködéshez történő hozzáállásban. A hipotézis vizsgálatát azzal kezdtem, hogy szignifikáns különbség tapasztalható-e a különböző ágazatokban, mennyire járul hozzá a szakirányú végzettség a megfontolt gazdálkodáshoz. Ezt követően azt vizsgáltam, hogy a szakirányú végzettség hogyan érinti az együttműködéshez való hozzáállást, amelyet szintén több szempontból közelítettem meg.

A szakirodalom által hangsúlyozott változások, miszerint a hatékony termeléshez mindenképpen szükséges az oktatás, a kutatás adatbázisából kinyert statisztikai adatokkal is alátámasztásra kerültek. A szakképzettség megfontoltságot eredményez, eredményesebb gazdálkodást folytatnak a szakképzettséggel rendelkezők, mint gazdatársaik. A tanulmányok az együttműködés szükségességét sürgetik, amely a kutatásomban is megjelenik. A géphasználat feltételeinél, a társas kapcsolatok ápolásában és egy jól működő szervezettel szemben támasztott elvárások tekintetében is az látható, hogy olyan kérdésekben fedezhető fel statisztikailag is alátámasztott szignifikáns különbség, amely elősegítheti a jövőben az együttműködést a magyar gazdák között.

Az értekezésemben bemutatott kutatási eredményeim alapján úgy gondolom, hogy eredményeimmel hozzájárultam ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a magyar gazdák attitűdjeinek megismeréséhez, amelyet három témában is statisztikai adatokkal alátámasztva mutattam be. Valóban égetően sürgős lenne egy (vagy több) termelői együttműködés létrejötte, azonban úgy vélem, hogy nem elég a szándék megfogalmazása, hanem szükséges figyelembe venni azt, hogy az ágazatban jelenleg egyének végzik a tevékenységet. Az egyének hozzáállása életkori sajátosságaikból, eltérő családi állapotuknak, társas támogatásuknak illetve szakképzettségüknek köszönhetően igen homogén, így nem lehet előkészületek nélkül, „erőszakosan” egy szervezetet létrehozni.

Jelenleg négy generáció van jelen a mezőgazdasági szektorban. Egy dologban feltétlen egyetértés jelent meg: a jövőbeli szervezet vezetőjének attitűdjeiben nélkülözhetetlen a szaktudás és az intelligencia. A vezető személyiség jegyeit tekintve jelentek meg eltérő vélemények az egyes korosztályoknál. Mint ahogyan más szektorban már felismerték, a szervezeti kultúra kialakítása vagy átalakítása során fontos figyelembe venni kik a szervezet tagjai. A vezető kiválasztása során pedig érdemes figyelembe venni, hogy ne csupán egy formálisan kialakított pozíciót ellátó személy legyen, hanem olyan vezető, akiket a csoport tagjai elfogadnak és követnek.

Nem elhanyagolható az állami szerepvállalás jelentősége sem, hiszen fontos annak hangsúlyozása, hogy olyan gazdaságpolitikai döntésekre is szükség van, amelyek az együttműködés létrejöttét szorgalmazzák.

Egy jól megválasztott vezetővel, az egyének szervezettel szembeni elvárásainak figyelembe vételével és megfelelő gazdaságpolitikai intézkedésekkel úgy gondolom, hogy van esély arra, hogy egy olyan termelői együttműködés alakuljon ki a magyar agráriumban, amely a megalakulását követően hosszú távon is működőképes lehet.

SUMMARY

As a native of Generation Y, I had the opportunity to experience next to my agricultural engineer father how collective farms work. I have found that with the right professional management, the work is going smoothly on the cultivation of tobacco seedlings, at harvest or even at the cattle farm. I didn't see anything else at the time, only agriculture, yet this has not been the area that had an impact of my education.

I graduated as an economist; life has brought it that way that the agricultural line was carried on by my brother, however, it defined my doctoral studies - that I am involved in - through my family. Because I do not have a degree in agriculture it motivated me to acquire specialized knowledge as much as possible, which address the current challenges for the agriculture. My goal was to do some research that could really be of practical use.

It is well known that agriculture is a traditional sector in Hungary, to which the country also has geographical features. Loving the sector requires the same commitment as in education or healthcare. A common problem is that there is a particularly high labour shortage in the sector and at the same time, global processes call for sustainable production, as it requires a larger volume of production on the same land due to its growing population.

Efficient production could be achieved by farmers by exploiting the potential of technology, however, due to the fragmented land areas (typical of Hungarian agriculture) and the lack of capital (typical of the vast majority of farmers), the expansion of precision technology still awaits.

Another problem in agriculture is that the average age is very high, which is critical in several ways: on the one hand, it is forlorn who will lead the farms in the future; on the other hand, the younger generation would be better to master the latest technology.

One thing is for sure: it is almost impossible to achieve efficient management without cooperation. To this end, a number of studies have been carried out, in which e.g. the need for producer organizations has been demonstrated by economic contexts or the sharing of machinery.

At the beginning of my research (autumn 2018) I dealt with the problem of apple growers in Szabolcs, about which I was able to draw conclusions based on the information available in the literature. Apple growers are in a vulnerable position, because processing plants and purchasers form the purchase price, the negative effects of which are exacerbated by vulnerability to weather and labour shortages. In the absence of cooperation and processing of the goods produced, the situation is not expected to change in the future.

My research took a new direction after 2019, as I extended it to the national level, in which I no longer dealt only with the problem of apple growers, but my goal was to get to know the opinions and attitudes of Hungarian farmers.

I managed to reach almost 500 farmers with my questionnaire; the sample number became 435 after the data cleaning. After acquiring the agricultural-specific knowledge, I defined 3 main directions. On the one hand, I analysed different possible attitudes due to the different ways of thinking of the generations, which I considered justified by the generational change. The second topic focused on different attitudes due to different family backgrounds and social support. Finally, the third direction in my research was a topic that was also dealt with by many researchers: the qualification for which it was relevant due to the acquisition of technology.

In my research I drew up 5 hypotheses, of which three were supported by statistics and two are partially substantiated. My first two hypotheses were defined in the topic of generation. First, I examined whether farmers have already joined the producer network and if so, why; then I looked for the answer to the question how the different generations relate to leading a possible producer cooperation. The younger generation is under-represented in some form of producer cooperation thus, the much-mentioned generational change in the literature not yet implemented. During the hypothesis test I also analysed the managerial ambitions, that the youngest generation is willing to lead a producer cooperation, so it is important to pay special attention to match their ambitions with the right level of expertise.

In examining the second hypothesis of the generation topic, I addressed three questions: on the one hand, generations with a well-functioning organization, expectation of its leader and the willingness to pay a different membership fee per generation. Different generations have different expectations of a well-functioning organization; Generation Z's expectations significantly differ from older farmers' as shown by previous researches. With regard to a well-functioning cooperation, the statistics of the analyses carried out reflect that there is a consensus among the generations that both ability and intelligence are extremely important leadership qualities; there was a significant difference in terms of personality. Up until now the generation researches have also shown that what leadership qualities are preferred by the generations present in the labour market, which was also supported by the results of the present research.

During the examination of family background and social relations, I also worded two hypotheses; as an analysis of better results, I first examined the time spent on the activity. At first, I conducted an analysis focused on that how marital status affects the length of time spent in farming; then I also looked at how social relationships affect this. In the second part of the hypothesis test I discussed how the family background and social relationships influence the activity chosen. Studies of organizational operations usually report the positive and negative effects of group collaboration. Previous researches on marital status have reported that the least supported are single and divorced and the most supported have been reported those in a marriage or cohabitation. The analysis of the time spent on agricultural production showed that the marital status and social relationships really affect who spends how much time on the activity, which indicates the presence or absence of cooperation. For the purpose of the activity analyses there was a significant difference according to marital status what agricultural activity farmers choose, however the number of relatives or how many persons of the family carry out agricultural activities, was not.

With regard to cooperation, in addition to the current activities of farmers, I also wanted to examine how they relate to a producer co-operation. What organization do they currently belong to, why did they join this organization? How they keep in touch with their social circles and what they think about a possible leadership role? I also approached the examination of the second hypothesis formulated in this topic from two directions: marital status on the one hand and social relations on the other; how these factors affect joining the cooperating organization. The statistical results show that that marital status and social relationships influence farmers' attitudes toward cooperation.

Finally, a hypothesis was drawn up in the third topic. Qualifications lead to different attitudes in agricultural production and attitudes towards cooperation. I started testing the hypothesis whether there is a significant difference between the different sectors, how specialist qualifications contribute to a wise management. I then examined how a professional qualification affects the attitude towards cooperation which I also approached from several perspectives.

Changes highlighted by the literature that education is absolutely necessary for efficient production; they were also supported by statistical data extracted from the research database. Qualification results in consideration: those with qualifications more efficiently manage it than other farmers. Studies urge the need for collaboration, which is also reflected in my research.

Under the conditions of machinery usage, in the nurturing of social relationships and the expectations placed on a well-functioning organization it's evident that a statistically substantiated significant difference can be discovered in issues that may facilitate cooperation between Hungarian farmers in the future.

Based on the research results presented in my dissertation, I believe that with my results I contributed to getting closer to know the attitudes of Hungarian farmers, which I presented in three topics, supported by statistical data. It would be really urgent to have one (or more) producer cooperation, but I do not think it is enough to state the intention, but it is necessary to take into account the fact that the sector is currently operated by individuals. The attitudes of individuals are very homogeneous due to their age characteristics, different marital status, social support and professional qualifications, so it is not possible to force-creating an organization without preparation.

There are currently four generations in the agricultural sector. There is an unconditional consensus on one thing: expertise and intelligence are essential in the attitudes of the leader of a future organization. Regarding the characteristics of the leading personality, different opinions appeared in each age group. As has already been recognized in other sectors, it is important to consider who the members of an organization are when developing or transforming an organizational culture. When choosing a leader, it is worth considering that it is not just a person who holds a formal position, but a leader who is accepted and followed by the members of the group.

The importance of state involvement cannot be neglected either, as it is important to emphasize the need for economic policy decisions that call for cooperation. With a well-elected leader, taking into account the expectations of individuals towards the organization and taking appropriate economic policy measures, I believe that there is a chance that a producer cooperation will develop in Hungarian agriculture that can be operational in the long run after its establishment.

9. MELLÉKLETEK

M1. Irodalomjegyzék

1. ALI, B, és P SZIKORA. „Információbiztonság az Y generáció körében.” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században VII*, 24-40. Budapest: Óbudai Egyetem, 2017.
2. ALSHAABANI, A, és A BENEDEK. „Trust climate and distributive justice as mediators between diversity management practices and employees’ behaviors.” *Carolus Robertus*, 8(1064-2018-3003), 2018: 5-16.
3. ANTALKA, ÁGOTA. *Modern világunk betegsége – a kiégés*. Budapest: Mentor Kiadó, 2020.
4. ATKINSON, R,C, és E HILGARD. *Pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2005.
5. BAARSCH, F, J.R GRANDILLOS, W HARE, M KNAUS, és M, SCHAEFFER,M, LOTZE-CAMPEN,H KRAPP. „The impact of climate change on incomes and convergence in Africa.” *World Development, Volume 126, February 2020, 104699*, 2020.
6. BAKACSI, GYULA. *A szervezeti magatartás alapjai*. Budapest: Aula Kiadó, 2010.
7. BAKSA, M, és N BÁDER. „A tudáskérés és tudásmegosztás feltételei egy szervezeti tudáshálózat elemzése, Prerequisites of advice-seeking and knowledge sharing analysis of an organizational knowledge network.” *Vezetéstudomány, Budapest Management review LI.évf. 2020. 01. szám, ISSN 0133-0179, DOI: 10.14267/VEZTUD*, 2020.
8. BALATON, KÁROLY. „Újszerű megközelítések a vállalatok stratégiai vezetésében.” *Vezetéstudomány/Budapest Management Review, 50(12).*, 2019.
9. BÁLDI, A, B BOZÓ, és J JÓZSA. „Víz tudományi kutatási program.” *Magyar Tudomány 178(2017)10, DOI: 10.1556/2065.178.2017.10.1*, , 2017: 1181-1183.
10. BARABÁSI, ALBERT-LÁSZLÓ. *A hálózatok tudománya*. Budapest: Libri Kiadó, 2016.
11. BARABÁSI, ALBERT-LÁSZLÓ. *Behálózza*. Budapest: Libri Kiadó, 2003.
12. BARABÁSI, ALBERT-LÁSZLÓ. „Kicsit ismerős, kicsit újszerű, kicsit szomorkás.” In *A képlet*, 181-182. Budapest: Libri Kiadó, 2018.
13. BARANYAI, ZS, és G SZABÓ G. „A termelői szövetkezés–együtműködés gazdasági-társadalmi feltételei és akadályai a magyar mezőgazdaságban.” In *Az nkfi alap (otka) K105730. sz. kutatási téma legfőbb empirikus eredményei és következtetései, A szövetkezés–együtműködés akadályai, feltételei és fejlesztési lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban*. Budapest: Agroiinform Kiadó, 2017.
14. BARANYAI, ZS, NAÁRNÁ-TÓTH, ZS, SZ VINOGRADOV, Z KOVÁCS, és M VÁSÁRY. „Van-e létjogosultsága a géphasználati együtműködéseknek a magyar mezőgazdaságban? – Üzemek géphasználati jellemzőinek elemzése.” *Károly Róbert Főiskola Gyöngyös - XIV. Nemzetközi Tudományos Napok*, 2014.
15. BARANYAI, ZSOLT. „Az együtműködés elméleti és gyakorlati kérdései a magyar mezőgazdasági géphasználatban, Doktori (PhD) értekezés.” Gödöllő: Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, DOI: 10.14751/SZIE.2010.001, 2010.

16. BARANYAI, ZSOLT, ZSOLT KIRÁLY, ÁGNES ELAM, SHYHRETE MURIQI, és ÁRPÁD PAPP-VÁRY. „Drivers of cooperation activity in Hungarian agriculture.” *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe SERIA*, 2018, XX (3) doi: 10.5604/01.3001.0012.1476 (2018): 9-15.
17. BENCSIK, A, G HORVATH-CSIKOS, T JUHASZ, és A CSANADI. „Healthy lifestyle and behavior of Z Generation.” *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 6(2), 2019: 297-308.
18. BENCSIK, A, M JAKUBIK, és T JUHASZ. „The Economic Consequences of Trust and Distrust in Knowledge-Intensive Organizations.” *Journal of Competitiveness*, 12(3), 2020: 28-46.
19. BENCSIK, A, Z GODANY, és A MATHE. „Knowledge Acquisition–Sharing Based on Interim Manager Experiences.” *International Journal of Business and Administrative Studies*, 5(5), 2019: 282-293.
20. BENEDEK, A, és K TAKÁCSNÉ GYÖRGY. „A felelős vállalatirányítás személyi tényezői: A CSR-központ felelős vállalatvezetők attitűdjének vizsgálata a kis-és középvállalatok körében.” *Vezetéstudomány-Budapest Management Review*, 47(1), 2016: 58-67.
21. BENEDEK, A, és K. TAKÁCSNÉ GYÖRGY. „Employees’ Expectations Against the Workplace in Public Schools.” *International Journal of Contemporary Management*, 13(1), 2015.
22. BENKŐ, J, és mtsai. „Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról.” *Kutatási jelentés, Állami Számvevőszék*, https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kutat%C3%A1s/2013/t3_53.pdf?download=true, 2013.
23. BERNARDI, A, C REUTER, W SCHNEIDER, S LINSNER, és M.A. KAUFHOLD. „Hybride Dienstleistungen in digitalisierten Kooperationen in der Landwirtschaft – eine Forschungsagenda.” 25-30. Bonn: Gesellschaft für Informatik e.V, 2019.
24. BERNDT, FRANK. *Kiegész – hasznos tudás mindenkinek 30 percben*. Budapest: Kossuth Kiadó, 2017.
25. BESSELL, I, B DICKS, A WYSOCKI, K KEPNER, D FARNSWORTH, és J.L CLARK. „Understanding motivation: an effective tool of managers.” <http://edis.ifas.ufl.edu/pdf/HR/HR01700.pdf>, pp. 1-3, 2017.
26. BESSENYEI, LAJOS. „A generáció váltás forradalma.” *Ous et Educatio*, 3 (4), 2016: 371-378.
27. BLOK, V, és B GREMMEN. „Agricultural technologies as living machines: toward a biomimetic conceptualization of smart farming technologies.” *Ethics Policy Environ.* 21, 2018: 246-263.
28. BOGÁTH, ÁGNES. „Utódlástervezés családi vállalkozásoknál.” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században tanulmánykötet*, szerkesztette: Ágnes Csizárik-Kocsir, 21-28. Budapest: Óbudai Egyetem, 2016.
29. BÖGEL, GYÖRGY. „Digitális transzformáció a mezőgazdaságban, Digital transformation in agriculture.” *Magyar Tudomány* 179 (2018), DOI: 10.1556/2065.179.2018.5 12, 2018: 693-701.

30. BRACCI, ENRICO, és EMIDIA VAGNONI. „(2011): Understanding Small Family Business - Succession in a Knowledge Management Perspective.” *The IUP Journal of Knowledge Management*, 9(1), 2011: 7-36.
31. CARLISLE, L, és mtsai. „Securing the future of US agriculture: The case for investing in new entry sustainable farmers.” *Elem Sci Anth*, 7(1), DOI: <http://doi.org/10.1525/elementa.356>, 2019: 17.
32. CHANDIO, A,A, Y JIANG, A REHMAN, és A RAUF. „Short and long-run impacts of climate change on agriculture: an empirical evidence from China.” *International Journal of Climate Change Strategies and Management*, ISSN: 1756-8692, 2020.
33. CRESWELL, J.W. *Research design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*, ISBN: 1506386709. Thousand Oaks, USA: Sage Pubn, 2018.
34. CUCKNEY. „Being a leader of change.” In *The British Journal of Administrative Management*, Dec 2004/Jan 2005, szerkesztette: A Lendale, 18-22. Wiley: The British Journal of Management, 2005.
35. CZAKÓ, E, M KOZMA, F LESTÁR, P PALKÓ, és L SZŰCS. „Képez magad?!? A vállalati igények és a képzési lehetőségek perspektívái Beszámoló az Ipar- és Vállalkozási Szakosztály szekciójáról.” In *Köz-Gazdaság-Review og Economic Theory and Policy* 14(1), 223-227. Debrecen: 56. Közgazdász-vándorgyűlés, 2019.
36. CSATH, MAGDOLNA. „A nemzeti versenyképesség puha tényezői (The soft factors of national competitiveness).” *Köz-Gazdaság - Review of Economic Theory and Policy*, 14(1), 2019: 116-132.
37. CSETE, LÁSZLÓ. „Oktatás, képzés: új a jövő mezőgazdasága felé.” *Gazdálkodás*, 62. évfolyam, 2. szám, 2018: 178-187.
38. CSÍK-MÁCSAI, É. „Közvetlen értékesítés a zöldség-gyümölcs termelők körében.” *Gazdálkodás*, 55. évfolyam, 5. szám, 2011: 494-501.
39. DAJNOKI, K, és M HÉDER. „„Új szelek fújnak”–a HR válasza a globalizáció és a HR válasza a globalizáció és a változás kihívásaira.” *Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata*, 27(E-szám), 2017: 84-93.
40. DÁVID, B, É HUSZTI, és Á LUKÁCS. „Helyzetkép a magyarországi romákról.” In *A társas kapcsolatok jelentősége a társadalmi integrációban*, szerkesztette: Zs Kósa, 67–86. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2016.
41. DEDEHAYIR, O, S,J MÄKINEN, és J,R ORTT. „Roles during innovation ecosystem genesis: A literature review.” *Technology Forecasting and Social Change*, doi:10.1016/j.techfore, 2016.
42. DEMETER, E. „Mezőgazdasági biztosítások 2019. év.” In *Statisztikai jelentések (2020), IV. évfolyam 1. szám 2020*, ISSN 1418 2130. Budapest: NAIK Agrárgazdasági Kutatóintézet, 2020.
43. DUONG, T.T, T BREWER, J LUCK, és K ZANDER. „A Global Review of Farmers’ Perceptions of Agricultural Risks and Risk Management Strategies.” *Agriculture* 2019, 9, 10. <https://doi.org/10.3390/agriculture9010010>, 2019: 1-16.
44. DUSEK, TAMÁS, és BALÁZS KOTOSZ. *Területi statisztika*. Budapest: Akadémia Kiadó, 2016.

45. EASTWOOD, C, L KLERKX, és R NETTLE. „Dynamics and distribution of public and private research and extension roles for technological innovation and diffusion: case studies of the implementation and adaptation of precision farming technologies.” *J.Rural Std.*49, 2017: 1-12.
46. EGRI, I. „Az ipar 4.0 hatása az élelmiszergazdaságra.” *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 2019. XIV. évfolyam, 3. szám*, 2019: 91-101.
47. ERGÜN, E, és Ü AVCI. „E. ERGÜN, Ü. AVCI (2018). Knowledge Sharing Self-Efficacy, Motivation and Sense of Community as Predictors of Knowledge Receiving and Giving Behaviors.” *Journal of Educational Technology & Society*, 21 (3), 2018: 60-73.
48. ESS, European, Social, Survey. „<http://www.europeansocialsurvey.org/>” 2017. <http://www.europeansocialsurvey.org/> (hozzáférés dátuma: 2017. 06 02).
49. EUROSTAT. „<https://ec.europa.eu/eurostat/>” 2020. 01 17. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ef_lus_main/default/table?lang=en (hozzáférés dátuma: 2020. 12 15).
50. EUROSTAT. <https://ec.europa.eu/eurostat/> 2016,2019. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_02_40/default/table?lang=en (hozzáférés dátuma: 2020. 12 27).
51. FELKAI, B. O., és T VARGA. „Az Egyedi- és Összkockázatú Agrárbiztosítások Hazai és Nemzetközi Gyakorlata.” In *Agrárgazdasági Információk 2010. 5. szám*. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet, 2010.
52. felvi.hu. „www.felvi.hu/” 2020. 09 01. https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/intezmeny_lista.php?elj=21k (hozzáférés dátuma: 2020. 12 15).
53. FERTŐ, IMRE. „Hogyan tudnak a termelők bekapcsolódni a modern élelmiszerláncokba?.” *Külgazdaság, 55. évf. 1-2.sz.*, 2011: 65-82.
54. FERTŐ, IMRE, és TAMÁS MIZIK. *Agrárgazdaságtan I.* Budapest: Akadémia Kiadó, 2016.
55. FERWAGNER, A. „Észlelt társas támasz időskorban.” *Magyar Gerontológia, 12. Évfolyam, Konferencia Különszám, 2020. 12. évf. Különszám, On-line verzió: ISSN 2062-3690*, www.https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia/, 2020. december 2020.
56. FISCHER, M, B GRUBER-ROTHENEDER, és A PAYRHUBER. „Struktur- und Wirkungsforschung in der agrarischen Bildung, Weiterbildung und Beratung. In Hochschule für Agrar- und Umweltpädagogik (Hrsg.)” Wien: Agrarischer Bildungs- und Beratungsbericht, 2012.
57. FODOR, FANNI ILDIKÓ, BERNADETT ALMÁDI, DR. TÓTH ZSUZSANNA NAÁRNÉ, és SÁNDOR GÁSPÁR. „Élelmiszeripar és a mezőgazdasági vállalkozások értékesítési lehetőségei az online és offline térben = Sales opportunities for the food industry and the agricultural companies in the online and offline.” In *XVI. Nemzetközi Tudományos Napok : „Fenntarthatósági kihívások és válaszok” - A Tudományos Napok Publikációi*, szerkesztette: László Dinya és Aranka Baranyi, 1 884 p. pp. 673-680. , 8 p. Gyöngyös, Magyarország: EKE Líceum Kiadó, 2018.
58. FÓNAGY, ZOLTÁN. „A bomló feudalizmus gazdasága.” In *19. századi magyar történelem 1790-1918*, szerkesztette: Béla Dürr, 25-56. Budapest: Korona Kiadó, 1998.

59. FORGÁCH, JÓZSEF. *A társas érintkezés pszichológiája*. Budapest: Kairosz Kiadó, 2019.
60. FÖLDHÁZI, E. „Családszerkezet, http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/DemPort/09foldhazi_csaladszerkezet.pdf.” 2009.
61. GARCÍA, L, L PARRA, J.M JIMENEZ, J LLORET, és P LORENZ. „IoT-Based Smart Irrigation Systems: .”, *Sensors*, 2020,20,104*An Overview on the Recent Trends on Sensors and IoT Systems for Irrigation in Precision Agriculture2*, DOI:10.3390/s20041042, 2020.
62. GAZDAG, LÁSZLÓ. „Merre tovább agrárium?” *Valóság* 62. évf. 7. sz., 2019: 1-5.
63. GEBRE, Y.H. „Evaluation of Farmers’ Willingness to Pay (WTP) for Sesame Seed Driller Machine Rental Service in Kafta-Humera District, Western Tigray, Ethiopia.” *Asian Journal of Agricultural Extension, Economics & Sociology*, DOI <https://doi.org/10.9734/ajaees/2020/v38i830386>, 2020: 51-60.
64. GELEI, A. „Globális értékláncok strukturális kérdései - versenyképességi megfontolások.” *Külgazdaság*, 61(9-10), 2017: 30-54.
65. GINKEL, M. „Network formation in the urban agriculture innovation-ecosystem, comparing the ZFarming niche in Denmark and the Netherlands.” Netherlands: Utrecht University, Faculty of Geosciences, Master Thesis, 2018.
66. GULSEVEN, O. „Estimating the Demand Factors and Willingness to Pay for Agricultural Insurance.” *Australian Journal of Engineering Research*, 1(4), arXiv: 2004.11279, 2020: 13-18.
67. GULYÁS, LÁSZLÓ. „A munkavégzési rendszerek központi eleme: a munkafeladatok.” In *Képzés, fejlesztés, innováció: Tanulmányok az emberi erőforrás menedzsment, a szervezés-vezetés és a képzés és fejlesztés köréből*, szerkesztette: László Gulyás és Péter Miklós, 7-14. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Alkalmazott Társadalomismereti és Kisebbségpolitikai Intézet, Emberi Erőforrás Tanulmányok Kutatócsoport, 2021.
68. GUREVICH, G., KEREN,B., LASLO,Z. „Optimal Policy for using a rented farming machine.” *International Scientific Journal "Mechanization in agriculture"*, WEB ISSN 2534-8450; PRINT ISSN 0861-9638, 2017: 48-50.
69. HA°KANSSON, HAKAN. *Határtalan hálózatok (Az üzleti kapcsolatok menedzsmentjének új szemlélete)*. Budapest: Alinea Kiadó, 2010.
70. HÁGEN, I.ZS, és SÁNDOR MARSELEK. „A magyarországi kkv-k helyzete, versenyképességük javítása kontrollinggal.” *Acta Carolus Robertus*, 2017. 7 (1), 2017: 121-139.
71. HAMZA, E, K RÁCZ, D SZABÓ, és V VÁSÁRY. „Hamza E., Rác K., Szabó D., Vásáry V. (2018): Az agrárszakképzés szerepe a munkaerő-utánpótlásban.” *Agrárgazdasági Információk, NAIK Agrárgazdasági Kutatóintézet (Agrárgazdasági Információk sorozat,DOI: <http://dx.doi.org/10.7896/ai1904>, ISSN 2676-9492, ISSN 1418-2130)*, 2018.
72. HARDAKER, J.B., G. LIEN, J.R. ANDERSON, és R HURINE. „Coping with Risk in Agriculture: Applied Decision Analysis, 3rd ed.” *CAB International Publishing Company: Wallingford, UK*, 2015: 296.
73. HÄRTEL, I. „Agrar-Digitalrecht für eine nachhaltige Landwirtschaft 4.0.” *SpringerLink, NuR* 41, (2019), <https://doi.org/10.1007/s10357-019-3571-y>, 2019: 577-586.

74. HÉRA, GÁBOR, és GYÖRGY LIGETI. *Módszertan - Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába*. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
75. HITKA, M, és mtsai. „Strategic tool of human resource management for operation of SMEs in the wood-processing industry.” *BioResources*, 13(2), 2759-2774, 2018: 2759-2774.
76. HORVÁTH, DÓRA, és ARIEL MITEV. *Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó, 2015.
77. ILLÉSI, Z, A HALÁSZ, és P,J VARGA. „Wireless Networks and Critical Information Infrastructure.” *In 2018 IEEE 12th International Symposium on Applied Computational Intelligence and Informatics (SACI) IEEE.*, 2018: 255-260.
78. JORDAAN, J, és G TAYLOR. „Innovation and entrepreneurship in agricultural education.” *In: Swanepoel, F., Ofir, Z. and Stroebel, A. (Eds.). Towards Impact and Resilience. Cambridge Scholars Publishing, UK*, 2014: 397- 428.
79. K. SZOMBATHELYI, M, és P. K KÉZAI. „Családi vállalkozások – generációk és dilemmák.” *Prosperitas*, 2018 (3), ISSN 2064-759X, https://doi.org/10.31570/prosp_2018_03_3, , 2018: 49-76.
80. KÁLDOR, MIKLÓS. *Gazdaságelmélet - gazdaságpolitika*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989.
81. KAMIENSKI, C, és mtsai. „Smart Water Management Platform:.” *IoT-Based Precision Irrigation for Agriculture, Sensors 2019,19,276, DOI:10.3390/s19020276*, 2019.
82. KAPOSÍ, ZOLTÁN. „Magyarország gazdaságtörténete 1700-1848.” *In Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*, szerkesztette: János Honvári, 161-242. Budapest: Aula Kiadó, 2000.
83. KAPRONCZAI, I. „A hazai agrárképzés korlátai, Research in agricultural & applied economics.” *Gazdálkodás 62. évfolyam 5. szám*, 2018: 459-476.
84. KAPRONCZAI, I. „A magyar agrárgazdaság az adatok tükrében az EU csatlakozás után.” *Agrárgazdasági Információk*, 12, 2010: 186.
85. KAPRONCZAI, ISTVÁN. „Klimaváltozás: jövedelem – instabilitás - kibontakozás.” *In „KLÍMA-21” füzetek, 2010.59.sz.* Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet, 2010.
86. KAPRONCZAY, ISTVÁN. *A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig*. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház, 147.p., 2003.
87. KARÁCSONY, P. „Analyzing the Relationship between Leadership Style and Corporate Social Responsibility in Hungarian Small and Medium-sized Enterprises.” *Acta Polytechnica Hungarica*, 17(7), 2020: 183-198.
88. KARÁCSONY, P. „Csoportok jellemzői és működésük a szervezetekben.” *In Vezető és menedzser*, szerkesztette: Gyula László, Julianna Németh és Norbert Sipos, 69-77. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, 2019.
89. KARÁCSONY, P. „Examining the Relationship Between Workplace Stress and Organizational Commitment.” *In Proceedings of the 2019 International Conference on Management Science and Industrial Engineering*, 2019: 26-30.
90. KARINTHY, FRIGYES. „<https://www.irodalmijelen.hu/> 1929. <https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1547/karinty-frigyes-lancszemek> (hozzáférés dátuma: 2020. 12 15).

91. KÁRPÁTI, LÁSZLÓ, és JÓZSEF LEHOTA. *Agrármarketing*. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház, 2010.
92. KASASA. <https://www.kasasa.com>. 2020.
https://www.kasasa.com/articles/generations/gen-x-gen-y-gen-z?fbclid=IwAR0jBntt546nZ_vYK4kePKv_LJ_xJ7kv20WfGg9XTwteHqqJj5JgYskwQw8 (hozzáférés dátuma: 2020. 07 11).
93. KASSAI, Á. „Vállalkozói vezetői kompetenciák a Hangavári Pincészet esete tükrében.” *Marketing & Menedzsment* 2020. 1. szám (DOI: 10.15170/MM.2020.54.01.07), 2020: 75-89.
94. KECZER, GABRIELLA. „Az automatizáció hatása a munkaerőpiacra és a képesség-szükségletre.” In *Képzés, fejlesztés, innováció: Tanulmányok az emberi erőforrás menedzsment, a szervezés-vezetés és a képzés és fejlesztés köréből*, szerkesztette: László Gulyás és Péter Miklós, 25-34. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Alkalmazott Társadalomismereti és Kisebbségpolitikai Intézet, Emberi Erőforrás Tanulmányok Kutatócsoport, 2021.
95. KEMÉNY, G, T VARGA, J FOGARASI, G KOVÁCS, és O TÓTH. „A hazai mezőgazdasági biztosítási rendszer problémái és továbbfejlesztésének lehetőségei.” In *Agrárgazdasági Könyvek, 2010/7, ISBN 978 963 491 565 2*. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet, 2010.
96. KÉSMÁRKI, E, és SZ GALLY. „A precíziós gazdálkodás jelentősége a mezőgazdaság versenyképességében – The importance of agricultural precision farming in competitiveness.” *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok, BGE, 2020. 2. szám, ISSN 2630-8*, 2020.
97. KIRNER, L, és A PAYRHUBER. „Unterscheiden sich die Bedürfnisse in der Weiterbildung und Beratung zwischen Frauen und Männern? Empirische Analyse am Beispiel der agrarischen Unternehmensführung in Österreich.” *R&E-SOURCE <http://journal.ph-noe.ac.at> Open Online Journal for Research and Education Tag der Forschung, April 2017, ISSN: 2313-1640*, 2017: 1-14.
98. Kiss, K, és Cs Ruszkai. „A közvetlenül értékesítő kistermelők problémái és lehetséges megoldási javaslatok.” *GAZDÁLKODÁS: Scientific Journal on Agricultural Economics, 64, 2, 10.22004/ag.econ.303792*, 2020: 133-147.
99. KLEIN, SÁNDOR. *Munkapszichológia*. Budapest: Edge Kiadó, 2018.
100. KLERKX, L, E JAKKU, és P LABARTHE. „A review of social science on digital agriculture, smart farming and agriculture 4.0: New contributions and a future research agenda.” *NJAS - Wageningen Journal of Life Sciences 90–91 (2019) 100315*, 2019.
101. KOERNER, J, és A.M LOBOGUERRERO. „10 things to consider for scaling climate-smart agricultural index-based insurances, Insights from the first CCAFS South-South Cooperation for Accelerating Climatic Risk Management in the Developing Countries.” *Info Note - CCAFS Info Notes, <https://core.ac.uk/download/pdf/286069695>*, 2019: 1-2.
102. KOVÁCS, K. „Az özvegyek, az elváltak és az egyedülállók egészségi állapota. Arányos vagy koncentrálnódó terhek?” *Demográfia, 2006. 49. évf. 1. szám*, 2006: 7–45.
103. KOZÁRI, J. „A vidék versenyképességét segítő szaktanácsadás módszertanának vizsgálata, Examination of the methodology of extension to support the competitiveness of the rural areas.” *Studia Mundi - Economica Vol. 5. No. 3.(2018)*, 2018: 79-90.

104. KOZÁRI, J, és K TÓTH. „Menedzsment tanácsadás a mezőgazdaságban.” In *Menedzsment tanácsadási kézikönyv, innováció – megújulás - fenntarthatóság*, szerkesztette: József Poór, 741-759. Budapest: Akadémia Kiadó, 2016.
105. KÖVÉR, GYÖRGY. „Reformkortól az I. világháborúig.” In *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*, szerkesztette: János Honvári, 243-312; 343-374. Budapest: Aula Kiadó, 2000.
106. KRAJCSÁK, ZOLTÁN. „Az alkalmazotti elkötelezettség relatív fontossága a munka megváltozó világában.” *Vezetéstudomány/Budapest Management Review*, 49 (2), DOI: 10.14267/VEZTUD.2018.02.04., 2018: 38-44.
107. KRANKOVITS, M, Á GYIMESI, és M K. SZOMBATHELYI. „Családi vállalkozások generációváltása, mint komplex probléma – oktatási szempontból, Change of generations in Hungarian family business as a complex problem – from educational point of view.” In *Multidiszciplináris kihívások, sokszínű válaszok BGE, 2020. 1. szám, ISSN 2630-886X*, szerkesztette: J. B Vágány és É Fenyvesi, 71-89. 2020.
108. KSH. „Agrárcenzus 2020, <https://www.ksh.hu/mezogazdasag>.” 2021. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/ac2020/elozetes_adatok/index.html#/cover (hozzáférés dátuma: 2021. 05 25).
109. KSH. <http://www.ksh.hu>. 2020. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/koronavirus-mezogazdasag/index.html> (hozzáférés dátuma: 2020. 06 25).
110. KSH. <http://www.ksh.hu>. 2019. http://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/tab11_3_1.html (hozzáférés dátuma: 2020. 12 15).
111. KSH. <https://www.ksh.hu>. 2019. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf049.html?fbclid=IwAR2VvbUVso0soPV-8VzaxVIxy5Dz_DjxEfO7irtnBiAoiK-2nRByWLOK5Dw (hozzáférés dátuma: 2020. 06 25).
112. KSH. <https://www.ksh.hu>. 2019. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal2_01_02_05a.html?fbclid=IwAR2isC1UPMSCVzbcHLseBydjIR05rmmLVVirusAYu555BZ2ZUOJ49OS5NQIU (hozzáférés dátuma: 2020. 06 23).
113. KSH. „KSH Kiadványok, Gazdaság, Társadalom, Környezet.” In *Magyarország számokban*, szerkesztette: Gabriella Vukovich, 31. Budapest: Pátria Nyomda Zrt. – Eurotronik Zrt. , 2021.
114. KSH. www.ksh.hu. 2019. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf049.html?fbclid=IwAR2VvbUVso0soPV-8VzaxVIxy5Dz_DjxEfO7irtnBiAoiK-2nRByWLOK5Dw (hozzáférés dátuma: 2020. 06 23).
115. KSH. www.ksh.hu. 2016. http://www.ksh.hu/mikrocenzus2016/kotet_9_foglalkozasi_szerkezet_valtozasa_es_jellemzoi_magyarorszagon (hozzáférés dátuma: 2020. 07 14).
116. KULCSÁR, L. „Helyzetkép a magyar vidéki társadalomról.” *Gazdaság és Társadalom*, 2013(1), 2013: 130-132.
117. LÁSZLÓ, FÜZI. „Világok határán.” In *Világok határán*, 17–50. Budapest: PESTI KALLIGRAM Kft, 2010.

118. LAZÁNYI, K, J BILAN, és K BAIMAKOVA. „Do people in collectivist cultures trust each other more? – Comparative analysis of Hungarian and Russian students in business higher education.” *The Monitoring of Public Opinion: Economic and Social Changes Journal. In Press*, 2017.
119. LAZÁNYI, KORNÉLIA. „A családi vállalkozások és a tudásmenedzsment.” *Taylor: gazdálkodás- és szervezéstudományi folyóirat*, 7(3-4), 2015: 254-260.
120. LAZÁNYI, KORNÉLIA. „A társas támogatás szerepe egy individualista társadalomban Akadémiai Kiadó, Budapest.” In *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei*, szerkesztette: László Gulyás, 51-58. Szeged: Szegedi Tudományegyetem, 2012.
121. LAZÁNYI, KORNÉLIA. „What makes a Start-up Successful? - Small Business Ventures in Focus.” *On-line Journal modelling the new Europe 2015 (16)*, 2015: 68-79.
122. LAZÁNYI, KORNÉLIA. és DIÁNA SZŰCS. „Emberi erőforrás menedzsment az Ipar 4.0 korában.” In *Képzés, fejlesztés, innováció: Tanulmányok az emberi erőforrás menedzsment a szervezés-vezetés és a képzés és fejlesztés köréből*, szerkesztette: László Gulyás és Péter Miklós, 15-24. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Alkalmazott Társadalomismereti és Kisebbségpolitikai Intézet, Emberi Erőforrás Tanulmányok Kutatócsoport, 2021.
123. LIPÍŇSKA, I. „Managing the Risk in Agriculture Production: The Role of Government .” *The Journal of Mendel University in Brno, Online ISSN: 1803-8417, DOI: <https://doi.org/10.1515/euco-2016-0007>, Published online: 22 Sep 2016, European Countryside*, 2016.
124. LKNÖ. „Die Landwirtschaft, 11/2016.” Österreich: Landwirtschaftskammer Niederösterreich, 2016.
125. LUKÁCS, J.Á. „Kapcsolati nagytökések? Kapcsolati erőforrások vizsgálata ápolók körében.” *Magyar Valóság, Társadalom– és szociálpolitikai folyóirat, www.esely.org, Vol. 31. (2020) No. 2. ., <http://www.esely.org/index.php?action=mutat&id=188>, let, 2020: 22–40.*
126. LUKOVICS, MIKLÓS, és PÉTER SAVANYA. „Agribusiness modellek a fejlődő és fejlett országokban, Hálózatok és klaszter alapú fejlődés-Új hangsúlyok a területi fejlődésben.” 133-153. Szeged: JATEPress, 2013.
127. LUKOVSZKI, L. „Generációk és vállalkozók.” *Marketing és menedzsment*, 2015/4, 2015: 52-63.
128. MABAYA, E, R CHRISTY, és M BANDAMA. „Capacity building in agribusiness education and training.” In *Towards Impact and Resilience*, szerkesztette: F Swanepoel, Z Ofir és A Stroebel, 276-309. UK: Cambridge Scholars Publishing, 2014.
129. MAGDA, SÁNDOR, SÁNDOR MARSELEK, és RÓBERT MAGDA. „Az agrárgazdaságban foglalkoztatottak képzettsége és a jövő igénye, Research in agricultural & applied economics.” *Gazdálkodás 61. évfolyam 4. szám 2017*, 2017: 437-458.
130. MAGÓ, L. „Agrárpolitika és piacsabályozás a mezőgép-kereskedelemben – nemzetközi áttekintés.” *Károly Róbert Főiskola, Journal of Central European Green Innovation, 03, 2, AgEcon Search, Research in Agricultural & Applied Economics, HU ISSN 2064-3004*, 2015: 83-92.

131. MANDL, C. „Bildungsevaluierung Ländliche Entwicklung LE07-13.” *Ländlicher Raum, Online-Fachzeitschrift des BMLFUW*, 01/2014, 2014: 1-9.
132. MERETEI, B. „Generációs különbségek a munkahelyen.” *Vezetéstudomány/Budapest Management review*, XLVII.ÉVF. 2017. 10. szám/ISSN 0133-0179 DOI: 10.14267/VEZTUD.2017.10.02, 2017: 10-18.
133. MÉSZÁROS, S, és G SZABÓ G. „Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban.” *Gazdálkodás 58. évfolyam, 1. szám*, 2014, 2014.
134. MIZIK, TAMÁS. *Agrárgazdaságtan II. - Az agrárfejlődés mikro- és makroökonómiája*. Budapest: Akadémia Kiadó, 2018.
135. MOLNÁR, B. „Új generációk a munkahelyeken: ezek a fiatalok!” *Heti Világ Gazdaság*, (7), 2016: 50.
136. MOLNÁR, TAMÁS. *Empirikus területi kutatások*. Budapest: Akadémia Kiadó, 2015.
137. MURIQI, S, M FEKETE-FARKAS, és ZSOLT BARANYAI. „Drivers of Cooperation Activity in Kosovo’s Agriculture.” *Agriculture* 2019, 9, 96, doi:10.3390/agriculture9050096, 2019: 1-12.
138. NAÁRNÉ, TÓTH,ZSUZSANNA, ISTVÁN SZÚCS, TŐZSÉR,GYÖRGYI GÁBRIELNÉ, ZSOLT BARANYAI, és VINOGRADOV SZERGEJ. „A művelési ágak értékelésének sajátosságai.” In *Az átalakuló, alkalmazkodó mezőgazdaság és vidék: tanulmányok : XIV. Nemzetközi Tudományos Napok: Gyöngyös, 2014. március 27-28.*,, szerző: György,Katalin Takácsné, 1657. Gyöngyös: Károly Róbert Főiskola, 2014.
139. NAGY, A,SZ, és V VATHY. „Projektmenedzsment alkalmazása egy mezőgazdasági vállalkozásban.” *Köztes Európa, Évf. 8 szám 1-2 (2016)*, 2016: 313-319.
140. NAJAFI, B, és S. T DASTGERDUEI. „Optimization of Machinery Use on Farms with Emphasis on Timeliness Costs.” *J. Agr. Sci. Tech. (2015) Vol. 17*, URI: <http://hdl.handle.net/123456789/4058>, 2018: 533-541.
141. NEDELKO, Z, és S JEVŠENAK. „Strategies and tools for knowledge management in innovation and the future industry.” In *The role of knowledge transfer in open innovation*, 179-202. IGI Global, 2019.
142. NIŻYŃSKA, és RODRÍGUEZ. *Food Foresight: Impact of COVID-19 on the agri-food sector in Central and Eastern Europe*. Leuven, Belgium: EIT Food, Regional Innovation Scheme, 2020.
143. NJEGOMIR, V, L PEJANOVIC, és Z KEKOVIC. „Agricultural entrepreneurship, environmental protection and insurance.” *Economics of Agriculture, [S.l.]*, v. 64, n. 3, sep. 2017. ISSN 2334-8453,, 2017: 1035-1047.
144. NJEGOMIR, V, R PEJANOVIC, és G MAKSIMOVIC. „Climate change risks, Agricultural production, and the role of insurance.” *Economics of Agriculture, [S.l.]*, v. 63, n. 3, aug. 2016. ISSN 2334-8453,, 2016: 1015-1029.
145. NORTON, G,W, és J ALWANG. „Changes in Agricultural Extension and Implications for Farmer Adoption of New Practices .” *Applied Economic Perspectives and Policy (2020) volume 42, number 1*, doi:10.1002/aep.13008, 2020: 8-20.
146. NOSZKAY, E. „Tapasztalatok a családi vállalkozások átörökítésének dilemmái kapcsán.” *Vezetéstudomány*, 48(6-7.), különszám, <https://doi.org/10.14267/veztud.2017.06.08>, 2017: 64-72.

147. NOURI, H, B STOKVIS, A GALINDO, M BLATCHFORD, és HOEKSTRA, A.Y. „Water scarcity alleviation through water footprint reduction in agriculture: The effect of soil mulching and drip irrigation.” *Science of the Total Environment* 653 (2019), 2019: 241-252.
148. OWUSI, R. „Efficiency differential in rice production technologies in Ghana: a comparison between stochastic and bias-corrected metafrontier approaches.” *International Journal of Food and Agricultural Economics* ISSN 2147-8988, E-ISSN: 2149-3766, Vol.8, No.1, 2020, 2020: 97-110 .
149. PARK, S, és E.J. KIM. „Fostering organizational learning through leadership and knowledge sharing.” *Journal of Knowledge Management*, 22(6), <https://doi.org/10.1108/JKM-10-2017-0467>, 2018: 1408-1423.
150. POPP, J, E ERDEI, és E OLÁH. „A precíziós gazdálkodás kilátásai Magyarországon – Outlook of precision farming in Hungary.” *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)* Vol.3. (2018). No.1. DOI: 10.21791/IJEMS.2018.1.15., 2018: 133-147.
151. POPP, J, J SZENDERÁK, D FRÓNA, J FELFÖLDI, J OLÁH, és M HARANGI-RÁKOS. „A magyar mezőgazdasági teljesítmény 2004-2017 között.” *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, (2018) XIII. évfolyam, 3–4. szám, 2018: 9-20.
152. POULSEN, M.N, P.R MCNAB, M.L CLAYTON, és R.A NEFF. „A systematic review of urban agriculture and food security impacts in low-income countries.” *Food Policy* 2015, 55, 2015: 131-146.
153. PREGNOLATO, M, M. H. R BUSSIN, és A. F SCHLECHTER. „Total rewards that retain: A study of demographic preferences. .” *SA Journal of Human Resource Management*, 15, 2017: 1-10.
154. PRIVÓCZKI, Z. I, CS BORBÉLY, és K BODNÁR. „Humánerőforrás-gazdálkodás és a fiatal gazdálkodók kapcsolata, Human resource management and the relationship between young farmers, .” *Taylor, 2017 - iskolakultura.hu*, 2017.
155. RASHAD, W, és Z NEDELKO. „Global sourcing strategies: a framework for lean, agile, and leagile.” *Sustainability*, 12(17), 7199., 2020: 1-29.
156. REGŐS, GÁBOR. „Fejezetek a Kockázat Témaköréből a Közgazdaságtanban, PhD értekezés.” Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, 2014.
157. ROSE, D.C., és J CHILVERS. „Agriculture 4.0: Broadening Responsible Innovation in an Era of Smart Farming.” *Frontiers in Sustainable Food Systems*, p.87, 2018.
158. SAJTOS, LÁSZLÓ, és MITEV ARIEL. *SPSS Kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Budapest: Alinea Kiadó, 2007.
159. SCHMIDT, C. *Landwirtschaft 4.0 – Digitalisierung als Chance für eine nachhaltige Landwirtschaft*. In: Bär C., Grädler T., Mayr R. (eds) *Digitalisierung im Spannungsfeld von Politik, Wirtschaft, Wissenschaft und Recht*. Berlin, Heidelberg: Springer Gabler, https://doi.org/10.1007/978-3-662-55720-4_38, 2018.
160. SCIPIONE, PAUL, A. *A piackutatás gyakorlata*. Budapest: Springer Hungarica Kiadó, 1994.
161. SEIDMAN, IRVING. *Az interjú mint kvalitatív kutatási módszer*. 2002. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 2002.

162. SHEPHERD, M, J.A TURNER, B SMALL, és D WHEELER. „Priorities for science to overcome hurdles thwarting the full promise of the ‘digital agriculture’ revolution.” *Journal of the Science of Food and Agriculture* (Food Agric. <https://doi.org/10.1002/jsfa.9346>) Published online in Wiley Online Library, DOI 10.1002/jsfa.9346 (2018): 5083-5092.
163. SHERRARD, D. „Shaping tomorrow’s leaders today.” In *The EARTH University Model 2014. Towards Impact and Resilience*, szerkesztette: F Swanepoel, Z Ofir és A Stroebel, 148-171. UK: Cambridge Scholars Publishing, 2014.
164. SHERRARD, D, és I ALVARADO. „Entrepreneurship education in agriculture: The EARTH University approach.” *African Journal of Rural Development*, Vol. 2 (2): April - June 2017, ISSN 2415-2838, 2017: 153-160.
165. SIMIC, MARIJANA, és ZLATKO NEDELKO. „Development of competence model for Industry 4.0: a theoretical approach.” In *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, szerkesztette: Muslim Ibrahimov, Ana Aleksic és Darko Dukic, 1288-1298. Baku: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency in cooperation with Azerbaijan State University of Economics (UNEC) University North Faculty of Management Univ. of Warsaw Faculty of Law, Economics and Social Sciences Sale-Mohammed V University in Rabat, 2019.
166. SMITH, ELIOT, és DIANE MACKIE. *Szociálpszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó, 2004.
167. SOULEZ, S, és C. G SOULEZ. „Recruitment marketing and generational segmentation: a critical analysis based on a sub-segment of generation y.” *Recherche et Application en Marketing*, Vol. 26. No.1, 2011: 39-55.
168. STOJANOVIC, Z, T RAKONJAC-ANTIC, és M KOPRIVICA. „Farmers' willingness to purchase crop insurance: evidence from wheat and raspberry sectors in Serbia.” *Economics of Agriculture, [S.l.]*, v. 66, n. 4, dec. 2019. ISSN 2334-8453, 2019: 1107-1125.
169. SULEWSKI, P, és A KLOCZKO-GAJEWSKA. „Farmers’ risk perception, risk aversion and strategies to cope with production risk: An empirical study from Poland.” *Stud. Agric. Econ.* 2014, 116, 2014: 140-147.
170. SZABÓ G., GÁBOR, és ZSOLT BARANYAI. *A szövetkezés–együttműködés gazdasági és társadalmi akadályai, makro- és mikrogazdasági feltételei, valamint fejlesztési lehetőségei a magyar élelmiszer-gazdaságban*, ISBN 978-615-5666-16-2. Budapest: Agroinform Kiadó, p.7-15, 2017.
171. SZABÓ, A, F TÖMÖRI, A VAD, J TAMÁS, NAGY, A. „Precíziós öntözéstechnológia alkalmazásának és kialakításának vizsgálata – Investigation of application and development of precision irrigation technology.” *International Journal of Engineering and Management Sciences (IJEMS)* Vol.4. (2019). No.4., DOI: 10.21971/IJEMS.2019.4.27, 2019: 239-248.
172. SZAKÁCS, ATTILA, és ZSOLT SZAKÁCS. „A mezőgazdasági biztosítási piac újszerű megoldásainak vizsgálata a marketing és környezetvédelem tükrében.” *Economica* 2014/1, 2014: 125-133.
173. SZÁSZ, LEVENTE, és KRISZTINA DEMETER. *Ellátásilánc-menedzsment*. Budapest: Akadémia Kiadó, 2017.
174. SZÉKELY, MÁRIA, és ILDIKÓ BARNA. *Túlélő készlet az SPSS-hez (Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára)*. Budapest: Typotex, 2008.

175. SZIE. „<https://szie.hu>.” 2020. 07 30. <https://szie.hu/merfoldko-hazai-agrar-felsooktatasban-megszuletett-regio-legnagyobb-agraregyeteme> (hozzáférés dátuma: 2020. 08 07).
176. SZIKORA, PÉTER. „„Párosítás elméleti problémák megoldásának lehetőségei, és a döntések racionalitásának vizsgálata = Alternative Solutionsform Matching Problems and the Rationality of Decisions”.” In *TAYLOR 7 (3-4), Gazdálkodás- és szervezéstudományi folyóirat*, <http://www.iskolakultura.hu/index>, szerkesztette: Gabriella Keczer, 246-256. Szeged: Egyesület Közép-Európa Kutatására; Szegedi Tudományegyetem, 2015.
177. SZIKORA, PÉTER. „A racionalitás szerepe a vállalkozások fejlesztésében.” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*, 179-200. Budapest: Óbudai Egyetem, 2012.
178. SZILÁGYI, J.E, E DOBOS, és P SZŰCS. *Az öntözéses gazdálkodásról szóló törvény tükrében a tájszemléletű vízgazdálkodás tükrében – The New Hungarian Act on Irrigation in the Light of a Landscape-Orientated and Land-Use-Based Water Management*. Pro Futuro, 2020 - ojs.lib.unideb.hu, 2020.
179. SZINAY, ATTILA, és ATTILA ZÖLDRÉTI. „Az agrár-generációváltás új dimenziói, különös tekintettel a koronavírus gazdasági hatásaira.” *Polgári Szemle 16. évf. 1-3. szám*, 2020: 141-160.
180. SZTE, BTK, PI. „SZTE, BTK, Pszichológiai, Intézete.” 2019. <https://www.statokos.com/t-probak> (hozzáférés dátuma: 2021. 05 28).
181. SZŰCS, DIÁNA. „A magyarországi mezőgazdasági együttműködések megvalósult formái.” In: *Monika, Gubanova (szerk.) Legal, economic, managerial and environmental aspects of performance competencies by local authorities, 2017 : 5th international scientific correspondence conference*. Nyitra, Szlovákia: Slovak University of Agriculture in Nitra, 2017. pp. 255-271. , 17 p.
182. SZŰCS, DIÁNA. „Factors influencing the rational production in the Hungarian agriculture.” In: *Pal, Feher - Polgar (szerk.) FIKUSZ 2017 - Symposium for Young Researchers: Proceedings*. Budapest: Óbudai Egyetem, 2017. pp. 308-322. , 337 p.
183. SZŰCS, DIÁNA. „Fenntartható vagy ökológiai mezőgazdaság? Ma már nem lehetőség, kötelező!” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században VIII./2. : Makro- és mikrokörnyezeti trendek és kihívások a vállalkozásfejlesztésben*, szerző: Ágnes Csiszárík-Kocsir és Mónika Garai-Fodor, pp. 255-285. , 31 p. Budapest: Óbudai Egyetem, 2018.
184. SZŰCS, DIÁNA. „Innovatív és versenyképes almatermelés?” In *Újítások és újdonságok*, szerző: János Tibor Karlovitz, pp. 41-54. , 14 p. Grosspetersdorf, Ausztria: Sozial und Wirtschafts Forschungsgruppe, 2019.
185. SZŰCS, DIÁNA. „Kockázatkezelési stratégiák a magyar gazdák körében.” In: *Bilicz, Hanga Lilla; Sebestyén, Tamás Változás, újratervezés és fejlődés tudományos konferencia = Change, Redirection and Development Academic Conference : Absztraktkötet = Book of Abstract*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar (PTE KTK), 2020. pp. 175-175. , 1 p.
186. SZŰCS, DIÁNA. „Leadership attitude expectations in agriculture.” In: *Živan, Živković (szerk.) Book of abstracts of 16th International May Conference on Strategic Management – IMCSM20*. Bor: University of Belgrad, 2020. pp. 70-70. , 1 p.

187. SZÚCS, DIÁNA. „Magyarország mezőgazdaságának történelmi áttekintése.” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században: VII. tanulmánykötet*, szerző: Ágnes Csiszárík-Kocsir, szerkesztette: Ágnes Csiszárík-Kocsir, pp. 580-601. Budapest: Óbudai Egyetem, 2017.
188. SZÚCS, DIÁNA és ESZTER NAGY. „Apple crisis versus Karinthy’ six steps.” In: *Fehér-Polgár, Pál; Garai-Fodor, Mónika (szerk.) FIKUSZ 2018 - Symposium for Young Researchers Proceedings*. Budapest: Óbudai Egyetem, 2018. pp. 425-437. , 13 p.
189. SZÚCS, DIÁNA és ESZTER NAGY. „The situation of the agricultural machinery park too much or too less.” *SELYE E-STUDIES 10*, 2019: 1 pp. 48-55. , 8 p.
190. SZÚCS, DIÁNA és KORNÉLIA LAZÁNYI. „Bizalmi kapcsolatok a mezőgazdaságban.” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században VIII./1. : Integrált vállalkozásfejlesztési megoldások*, szerző: Ágnes Csiszárík-Kocsir és Mónika Garai-Fodor, pp. 163-171. , 9 p. Budapest: Óbudai Egyetem, 2018.
191. SZÚCS, DIÁNA és KORNÉLIA LAZÁNYI. „Együtt könnyebb - hálózatosodási szándék vizsgálata a mezőgazdasági kkv-k körében.” In *ERENET PROFILE 17. évfolyam*, szerző: Antal Szabó, megjelenés alatt. Budapest: ERENET PROFILE, 2022.
192. SZÚCS, DIÁNA és KORNÉLIA LAZÁNYI. „Higher education and willingness to cooperate – is there any relation? The case of hungarian farmers.” *ERENET PROFILE 15*. Budapest: ERENET, 2020. 3 pp. 40-50. , 11 p.
193. TAKÁCS, ISTVÁN. „Az együttműködési attitűdök gazdasági-társadalmi hatótényezői az Észak-magyarországi Régióban működő kkv-kban.” *Az OTKA és a Károly Róbert Főiskola támogatásával (Az OTKA és a Károly Róbert Főiskola támogatásával)*, 2017: 190.
194. TAKÁCSNÉ GYÖRGY, KATALIN. „A fenntartható gazdálkodás és a méretgazdaságosság kölcsönhatásai.” *Gazdálkodás, 64. évfolyam, 5. szám*, 2020: 365–386.
195. TAKÁCSNÉ GYÖRGY, KATALIN. *A precíziós növénytermelés közgazdasági összefüggései*. Budapest: Szaktudás Kiadó Ház, 2011.
196. TAKÁCSNÉ GYÖRGY, KATALIN és A BENEDEK. „Bizalmon alapuló együttműködés vizsgálata a kis- és középvállalatok körében.” In *Vállalkozásfejlesztés a XXI. században*, 379-390. Budapest: Óbudai Egyetem, 2016.
197. TARI, ANNAMÁRIA. *Y generáció - Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2010.
198. TARI, ANNAMÁRIA. *Z generáció: klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani szempontok az információs korban*. Budapest: Tericum Kiadó, 2011.
199. TAUSCHITZ, A. „Fachbereich Agrarwirtschaft und Lebensmittelwissenschaften Studiengang Agrarwirtschaft - Die österreichische Landwirtschaft im Wandel Strukturwandel, Chancen und Herausforderungen im 20. und 21. Jahrhundert.” Österreich: urn:nbn:de:gbv:519-thesis2017-0546-7, 2017.
200. TWENGE, J. M, S. M. CAMPBELL, B. J. HOFFMAN, és C. E LANCE. „Generational differences in work values: leisure and extrinsic values increasing, social and intrinsic values decreasing.” *Journal of Management, Vol. 36. No. 5*, 2010: 1117-1142.
201. ULLAH, R, G.P SHIVAKOTI, F ZULFIQAR, és M.A KAMRAN. „Farm risks and uncertainties: Sources, impacts and management.” *Outlook Agric. 2016, 45*, 2016: 199-205.

202. VALKÓ, G. *A fenntartható mezőgazdaság indikátorrendszerének kialakítása az Európai Unió tagországaira vonatkozóan*, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/muhelytanulmanyok10.pdf>. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal, 2017.
203. VARGA, A, Z.T SAMU, és ZS MOLNÁR. „A fás legelők és legelőerdők használata magyarországi pásztorok és gazdálkodók tudása alapján.” Budapest: Természetvédelmi Közlemények 23, 2017 Magyar Biológiai Társaság, 2017.
204. VASILAKY, K, SÁENZ, S MARTÍNEZ, R STANIMIROVA, és D. OSGOOD. „Perceptions of Farm Size Heterogeneity and Demand for Group Index Insurance.” *Games* 2020, 11, 15. <https://doi.org/10.3390/g11010015>, 2020: 1-21.
205. WISNIEWSKI, P, és M KISROWSKI. „Local-level agricultural greenhouse gas emissions in Poland.” *Fresenius Environmental Bulletin, Volume 28 – No. 3/2019*, 2019: 2255-2268.
206. WOLFERT, S, L,VERDOUW,C GE, és M-J. BOGAARDT. „Big data in smart farming – a review.” *Agric. Syst.* 153, 2017: 69-80.
207. ZHANG, X, J YANG, és R THOMAS. „Mechanization outsourcing clusters and division of labour in Chinese agriculture.” *China Economic Review Volume 43, April 2017*, <https://doi.org/10.1016/j.chieco>, 2017: 184-195.
208. ZUBOR-NEMES, ANNA, és JÓZSE TÓTH. „A díjtámogatott biztosítás térbeli és időbeli terjedése Magyarországon, Spatial and temporal development of subsidised crop insurance in Hungary.” *Journal of Central European Agriculture, 2020, 21 (1)*, 2020: 176-186.

M2. Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A kutatómunka célkitűzései.....	9
2. táblázat: Megfogalmazott kutatási kérdések	11
3. táblázat: a struktúravizsgáló módszerek összefoglalása Forrás: SAJTOS - MITEV (2007), p.139	43
4. táblázat: a szervezethez való csatlakozás okának t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben..	45
5. táblázat: a különböző generációk termelői együttműködés vezetésére vonatkozó hajlandóságának t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben.....	46
6. táblázat: egy jól működő szervezettől való elvárás t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben	48
7. táblázat: egy jól működő termelői együttműködéssel szembeni elvárásainak t-próbájának szignifikáns eredményeket adó eredményei az SPSS-ben	49
8. táblázat: tagdíjfizetési hajlandóságra vonatkozó t-próbájának szignifikáns értéket adó eredményei az SPSS-ben.....	50
9. táblázat: a gazdálkodók mezőgazdasági tevékenységgel töltött idejük családi állapot szerinti t-próbája az SPSS-ben	52
10. táblázat: a termelő tevékenységgel töltött időtartam t-próbája az SPSS-ben.....	53
11. táblázat: az állattenyésztési ágazatban tevékenykedők t-próbájának releváns adatai családi állapot szerint az SPSS-ben.....	55
12. táblázat: a növénytenyésztési ágazatban tevékenykedők t-próbájának releváns adatai, családi állapot szerint az SPSS-ben.....	57
13. táblázat: A növény- és állattenyésztésen kívüli jövedelemszerző tevékenység t-próbájának releváns adatai, családi állapot szerint az SPSS-ben.....	58
14. táblázat: a szervezeti típusokhoz történő csatlakozás és a családi állapot t-próbájának releváns adatai az SPSS rendszerben.....	62
15. táblázat: A szervezethez való csatlakozás indítékainak t-próbája az SPSS rendszerben (a szignifikáns eredményt adó releváns adatok).....	64
16. táblázat: A családi/rokoni kapcsolatok és a heti szintű termeléssel összefüggő kapcsolatok t-próbájának releváns adatai az SPSS-ben.....	66
17. táblázat: A termelői együttműködés és a családi/rokoni kapcsolatok, valamint a heti szintű termeléssel összefüggő kapcsolatok t-próbája az SPSS-ben.....	66
18. táblázat: a képzettség ágazatonkénti t-próbája az SPSS-ben	68
19. táblázat: A mezőgazdasági terület nagysága, a realizált árbevétel és a biztosításkötési hajlandóság képzettség szerinti t-próbája az SPSS-ben	70
20. táblázat: Az együttműködéshez való hozzáállás kérdéseinek t-próbája az SPSS rendszerben	73
21. táblázat: A közös géphasználat t-próbája az SPSS rendszerben	75
22. táblázat: A jelenlegi szervezet típusának t-próbája az SPSS rendszerben	76
23. táblázat: A jelenlegi együttműködések jellemzőinek t-próbája az SPSS rendszerben.....	79
24. táblázat: Egy jól működő szervezettel szembeni elvárások t-próbája az SPSS rendszerben a válaszadók körében az a végzettség függvényében	81

M3. Ábrák jegyzéke

1. ábra: Magyarország földterületének alakulása 1853-2019 között	12
2. ábra: A mezőgazdasági földterület Európa országaiban Forrás: EUROSTAT, Saját szerkesztés	13
3. ábra: A magyar agrárgazdaságok alakulása 2010-2020 között Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés.....	13
4. ábra: A magyar agrárgazdaságok tevékenység szerinti megoszlása 2010-2020 között Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés.....	13
5. ábra: A magyar mezőgazdasági földterületek megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: KSH, saját szerkesztés	14
6. ábra: A magyar mezőgazdasági földterületek változása 2010-2020 között a 2020. évi agrárcenzus alapján Forrás: (KSH, Agrárcenzus 2020, https://www.ksh.hu/mezogazdasag 2021), saját szerkesztés	14
7. ábra: Különböző jogcímenek használt mezőgazdasági földterületek megoszlása Magyarországon, a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján (Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés)	14
8. ábra: A mezőgazdasági földterületek méretének megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés.....	15
9. ábra: A mezőgazdasági földterületek méretének alakulása 2010-2020 között Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	15
10. ábra: A biogazdálkodásba bevont földterületek aránya az EU átlaghoz viszonyítva 2016 (6,21%) és 2019 (7,92%) években Forrás: (EUROSTAT 2016,2019), saját szerkesztés.....	17
11. ábra: Különböző jogcímenek használt mezőgazdasági földterületek aránya a földhasználók kora szerint, a 2020. évi agrárcenzus alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	24
12. ábra: A mezőgazdasági földterületek megoszlása a gazdálkodók életkora szerint Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	24
13. ábra: A gazdaságok irányítóinak korcsoportonkénti változása 2010-2020 között Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	25
14. ábra: A gazdasági irányítók kor szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	26
15. ábra: A gazdaságirányító korcsoportok képzettségi szintjének megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	27
16. ábra: A különböző árbevétellel rendelkező gazdaságok vezetőinek végzettség szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	27
17. ábra: A gazdasági irányítóinak képzettség szerinti megoszlása tevékenység szerint a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	28
18. ábra: Az állattenyésztéssel foglalkozó gazdaságok vezetőinek képzettség szerinti megoszlása korcsoportonként a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	28
19. ábra: Az egyéb, nem mezőgazdaságitevékenységek, korcsoport szerinti megoszlása Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés.....	29
20. ábra Mezőgazdasági gépberuházások alakulása Magyarországon 1991-2014 között (millió EURO) Forrás: (MAGÓ 2015) alapján saját szerkesztés	30

21. ábra: A gazdálkodók által használt digitális eszközök korcsoport szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	32
22. ábra: A precíziós gazdálkodáshoz leggyakrabban használt eszközök korcsoport szerinti megoszlása a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	33
23. ábra: A digitális eszközök mellőzésének okai a magyar gazdák körében a 2020. évi agrárcenzus adatai alapján Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	33
24. ábra: A hiányzó ismeretek megszerzésének képzettség szerinti megoszlása a 2020. évi Forrás: (KSH 2021), saját szerkesztés	34
25. ábra: A válaszadók régiók szerinti megoszlása Forrás: (KSH 2019) és saját forrás, saját szerkesztés	40
26. ábra: A válaszadók generációk szerinti megoszlása Forrás: saját forrás	40
27. ábra: termelői csoporttagság generációnként Forrás: saját forrás	44
28. ábra: a csoporthoz való csatlakozás oka generációnként Forrás: saját forrás	45
29. ábra: a különböző generációk termelői együttműködés vezetésére vonatkozó hajlandóságának megoszlása Forrás: saját forrás	46
30. ábra: a különböző generációk lényegesnek és fontosnak minősített témáinak megoszlása Forrás: saját forrás	47
31. ábra: egy jól működő termelői együttműködés vezetőjének attitűdjei a különböző generációk szerint Forrás: saját forrás	48
32. ábra: tagdíjfizetési hajlandóság generációnként Forrás: saját forrás	49
33. ábra: A gazdák családi állapota Forrás: saját forrás	51
34. ábra: a gazdálkodók mezőgazdasági tevékenységgel töltött idejük családi állapot szerinti megoszlásban Forrás: saját forrás	52
35. ábra: Mezőgazdasági termeléssel töltött órák száma a gazdálkodóval egy háztartásban élők számának függvényében Forrás: saját forrás	53
36. ábra: Az állattenyésztésben végzett tevékenységek megoszlása a családi állapot alapján Forrás: saját forrás	54
37. ábra: A növénytermesztésben végzett tevékenységek megoszlása a családi állapot alapján Forrás: saját forrás	56
38. ábra: A termelő tevékenységen kívüli mezőgazdasági munka megoszlása a családi állapot alapján Forrás: saját forrás	58
39. ábra: Az állattenyésztésben végzett tevékenységek megoszlása a családban, illetve a rokonságban ezzel foglalkozók száma alapján Forrás: saját forrás	59
40. ábra: A növénytermesztésben végzett tevékenységek megoszlása a családban, illetve a rokonságban ezzel foglalkozók száma alapján Forrás: saját forrás	59
41. ábra: a válaszadók által megjelölt együttműködési formák Forrás: saját forrás	60
42. ábra: a szervezethez való csatlakozási hajlandóság családi állapot szerinti megoszlás Forrás: saját forrás	61
43. ábra: a szervezetekhez való csatlakozás indítékainak megoszlása a kérdőívet kitöltő gazdák nyilatkozat alapján Forrás: saját forrás	63
44. ábra: a szervezethez való csatlakozás indítékainak megoszlása családi állapot szerint Forrás: saját forrás	63
45. ábra: A családban és rokonságban a termelők száma és a termelőkkel való kapcsolattartás eloszlása Forrás: saját forrás	65

46. ábra: A termelői tevékenységben részt vevő családtagok és rokonok számának és az együttműködő termelői szervezet vezetési hajlandóságának eloszlása Forrás: saját forrás	65
47. ábra: A termelői tevékenységben részt vevőkkel való kapcsolattartás és az együttműködő termelői szervezet vezetési hajlandóságának eloszlása Forrás: saját forrás	65
48. ábra: A válaszadó gazdák képzettségének ágazatonkénti megoszlása Forrás: saját forrás....	67
49. ábra: A különböző méretű területeken végzett gazdaságok megoszlása a válaszadók között saját forrás	68
50. ábra: A különböző méretű területeken végzett gazdálkodások megoszlása a képzettség szerint Forrás: saját forrás.....	69
51. ábra: A gazdaságok realizált árbevétel szerinti megoszlása a válaszadók között Forrás: saját forrás	69
52. ábra: A realizált árbevétel képzettség szerinti megoszlása Forrás: saját forrás	69
53. ábra: Biztosításkötési hajlandóság képzettség szerinti megoszlása Forrás: saját forrás	70
54. ábra: A kapcsolattartás rendszeressége a válaszadók körében Forrás: saját forrás.....	71
55. ábra: A heti szintű kapcsolatok létszáma a válaszadó gazdák körében Forrás: saját forrás ..	71
56. ábra: Csoporttagság képzettség szerint Forrás: saját forrás	71
57. ábra: A vezető személyének szükségessége egy jól működő szervezetben Forrás: saját forrás	72
58. ábra: a tagdíjfizetési hajlandóság megoszlása a választók körében Forrás: saját forrás	72
59. ábra: A tagdíjfizetési hajlandóság a képzettség függvényében Forrás: saját forrás.....	73
60. ábra: A közös géphasználat feltételeinek megoszlása a válaszadók között Forrás: saját forrás	74
61. ábra: A közös géphasználat feltételei a képzettség függvényében Forrás: saját forrás	75
62. ábra: A termelők jelenlegi együttműködéseinek típusai saját forrás	76
63. ábra: A termelők jelenlegi együttműködéseinek típusai képzettség szerint Forrás: saját forrás	76
64. ábra: A csoporttagok közti együttműködés gyakoriságának eloszlása a képzettség függvényében Forrás: saját forrás	77
65. ábra: A termelők, csoporttagsággal kapcsolatos véleményének eloszlása Forrás: saját forrás	77
66. ábra: A termelők, csoporttagsággal kapcsolatos véleményének eloszlása a képzettség függvényében Forrás: saját forrás	78
67. ábra: A szervezethez való csatlakozás körüli körülményekre vonatkozó válaszok eloszlása Forrás: saját forrás.....	78
68. ábra: A szervezethez való csatlakozás körüli körülményekre vonatkozó válaszok eloszlása Forrás: saját forrás.....	79
69. ábra: Egy jól működő szervezettel szembeni elvárások – fontos, nagyon fontos Forrás: saját forrás	80
70. ábra: Egy jól működő szervezettel szembeni elvárások – nem túl lényeges, egyáltalán nem fontos Forrás: saját forrás.....	81

M4. Egyéb dokumentumok

Kutatási kérdőív

Tisztelt Résztvevő!

Az alábbi kérdőív a mezőgazdasági termelői együttműködések feltárására irányul, amely a doktori disszertációm kutatási részét kívánja támogatni. A kérdőív kitöltése névtelen, az általa nyert adatok bizalmasak, kizárólag a kutatásomban kerül felhasználásra, így kérem válaszárai során valós adatokat adjon meg. A kérdőív első hat kérdése demográfiai adatokra, az ezt követő 10 kérdés az iskolai végzettségre és a foglalkoztatásra, a kérdőív további részében szereplő kérdések a mezőgazdasági tevékenységére irányulnak. A kérdőív kitöltése körülbelül 10 percet vesz igénybe. Együttműködését előre is köszönöm.

Szűcs Diána, doktorjelölt

1. Az Ön neme:

férfi nő nem kívánom megadni

2. Születési éve:

3. Lakhelyének irányítószáma:

4. Családi állapota:

egyedülálló házas elvált özvegy párkapcsolatban él

5. Gyermekének száma:

nincs gyermekem 1 2 3 4 4-nél több

6. Az Önnel egy háztartásban élők száma:

egyedül élek +1 fő +2 fő +3 fő +4 fő több mint 4 fő

7. Az Ön iskolai végzettsége (több válasz is megadható):

8 általános szakközépiskola gimnázium főiskola egyetem magasabb

8. Rendelkezik agrárképesítéssel?

igen nem, de a megszerzése folyamatban van nem, de tervezem nem, a jövőben sem tervezem

9. Amennyiben válasza igen, illetve folyamatban van, kérem, írja le milyen típusú a képesítése!

.....

10. Rendelkezik napi 8 órát (heti 40 órát) jelentő, teljes munkaidős állással?

igen nem

11. Ha igen, melyik szektorban?

agrár ipar kereskedelem szolgáltató oktatás egészségügy közigazgatás

egyéb:

12. Rendelkezik a napi 8 órát (heti 40 órát) jelentő, teljes munkaidős álláson kívüli mellékállással?

igen nem

13. Ha igen, milyen foglalkoztatási formában?

munkaviszony közalkalmazott köztisztviselő megbízási jogviszony vállalkozó nyugdíjas

munkaerő-kölcsönzés útján egyéb:

14. Ha igen, melyik szektorban?

- agrár ipar kereskedelem szolgáltató oktatás egészségügy közigazgatás
 egyéb:

15. Napi szinten hány órát fordít jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységre és azzal kapcsolatos feladatokra?

- 1-nél kevesebbet 1 2 3 4 5 6 7 8
 több mint 8 órát

16. Milyen gazdálkodási formában végzi a jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységet?

- östermelő egyéni vállalkozó korlátolt felelősségű társaság részvénytársaság szövetkezet
 közösségi kert egyéb:

17. Az Önnel egy háztartásban élők közül hány fő foglalkozik jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységgel?

- egy sem 1 2 3 4 több mint 4 fő

18. Hány rokona, családtagja foglalkozik jövedelemszerző mezőgazdasági termeléssel?

- egy sem 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
 több mint 10 fő

19. Mi az Ön által végzett jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységének legfőbb bevételi forrása?

Állattenyésztés: szarvasmarha sertés juh kecske baromfi egyéb:.....

Növénytermesztés:

- Szántóföldi növények: gabona ipari növények takarmánynövény egyéb.....

- Kertészeti növények: zöldség gyümölcs szőlő dísnövény

Kereskedelem: saját előállítású mezőgazdasági termék vásárolt mezőgazdasági termék

Egyéb: halászat vadászat erdőgazdálkodás mezőgazdasági bér munka

más egyéb:.....

20. Mekkora területen végzi a jövedelemszerző mezőgazdasági tevékenységét a növénytermesztést illetően?

- 10 ha alatti területen 10-20 hektáron 20-30 hektáron 30-40 hektáron
 40-50 hektáron 50-60 hektáron 60-70 hektáron 70-80 hektáron
 80-90 hektáron 90-100 hektáron 100 hektár fölötti területen

21. Mekkora forgalmat értek el az elmúlt évben a mezőgazdasági tevékenységükből?

- 5.000.000 Ft alatt 5.000.001 - 10.000.000 Ft 10.000.001 - 15.000.000 Ft
 15.000.001 - 20.000.000 Ft 20.000.001 - 25.000.000 Ft 25.000.001 - 30.000.000 Ft
 35.000.001 - 40.000.000 Ft 45.000.001 - 50.000.000 Ft 50.000.001 Ft fölött

22. Milyen értékesítésekből és milyen arányban érték el a megjelölt forgalmat?

- magánszemélyektől:.....% mezőgazdasági felvásárlóktól:.....%
 mezőgazdasági feldolgozó üzemtől:.....% egyéb(.....):.....%

23. Milyen mezőgépekkel rendelkezik?

- traktor pótkocsi rakodógép teherautó szerves és műtrágyaszóró
 talajművelőgép öntözőberendezés permetezőgép vetőgép kombájn
 takarmánykeverő és -kiosztó szalastakarmány betakarító egyéb:.....

24. Mennyire elégedett az Ön gazdaságának gépesítettségével?

- egyáltalán nem, nincs lehetőségem gépeket vásárolni
- nem vagyok elégedett, az öreg gépekkel csak a baj van
- fejleszteni kellene, de így is boldogulok
- egy éven belül fejlesztést tervezek
- amit csak lehetett, már gépesítettünk

25. Milyen a gépek átlagéletkora?

- 5 évnél kevesebb
- 5-10 év
- 10-15 év
- 15 évnél több

26. Amennyiben növénytermesztéssel foglalkoznak, alkalmaznak-e öntözőrendszert?

- igen
- nem, de a jövőben tervezem
- nem, és nem is tervezem

27. Rendelkezik Ön mezőgazdasági biztosítással?

- igen
- nem, de a jövőben tervezem
- nem, és nem is tervezem

28. Amennyiben kertészeti ágazatban tevékenykedik, mekkora területen végzi a tevékenységét?

- 10 ha alatti területen
- 10-20 hektáron
- 20-30 hektáron
- 30-40 hektáron
- 40-50 hektáron
- 50-60 hektáron
- 60-70 hektáron
- 70-80 hektáron
- 80-90 hektáron
- 90-100 hektáron
- 100 hektár fölötti területen

29. Milyen rendszerességgel tartja Ön a kapcsolatot más termelőkkel mezőgazdasági témában?

- napi szinten
- hetente néhány alkalommal
- havonta néhány alkalommal
- ritkábban
- nem tartom

30. Hány fővel szokott mezőgazdasági témában legalább heti szinten kapcsolatba kerülni?

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- több mint 5 fővel

31. Tagja Ön valamely mezőgazdasági termelőket tömörítő csoportnak?

- igen
- nem

32. Kérem, jelölje meg, milyen típusú ez a csoport!

- kamara
- szövetkezet
- gazdaklub
- egyéb:.....

33. Kérem, sorolja fel, melyek ezek a szervezetek!

.....
.....

34. Évente milyen rendszerességgel találkoznak a szervezet tagjai?

- minden nagyobb volumenű döntés előtt, több mint 10 alkalommal
- 5-10 alkalommal
- kevesebb, mint 5 alkalommal
- nem szoktam találkozni velük
- nem tudom, kik a szervezet tagjai

35. Hogyan értékeli a csoporttagságot ebben a szervezetben?

- semmi értelme
- több időt vesz el, mint amennyit nyerek vele
- se nem túl jó, se nem túl rossz
- jobb, mint reméltem volna
- maximálisan megtérül a ráfordított idő és pénz

36. Mi jellemezné a szervezethez való csatlakozását? (Több válasz is megjelölhető)

- nem volt más választásom
- hosszas mérlegelés után döntöttem így
- ezt tanácsolták
- a környezetemben mindenki csatlakozott a szervezethez
- azt mondták, hogy jól járok vele
- egyéb:.....

37. Ideális esetben mit várna egy jól működő szervezettől? (1-5 egyáltalán nem fontos, nem túl lényeges, semleges, lényeges, nagyon fontos)

	1. egyáltalán nem fontos	2. nem túl lényeges	3. semleges	4. lényeges	5. nagyon fontos
A termelés hatékonyságának növeléséhez szükséges információk (nagyobb jövedelem)	☐	☐	☐	☐	☐
A termelés hatékonyságának növeléséhez szükséges információk (termésátlag és szaporulat növelés)	☐	☐	☐	☐	☐
A hatékony működéshez szükséges ingyenes vagy kedvezményes árú szaktanácsadás	☐	☐	☐	☐	☐
	1. egyáltalán nem fontos	2. nem túl lényeges	3. semleges	4. lényeges	5. nagyon fontos
Kedvezményes részvételi lehetőségek az agrártémában szervezett konferenciákon	☐	☐	☐	☐	☐
Vásárlási kedvezmények	☐	☐	☐	☐	☐
Az értékesítésben nyújtott közvetítői segítség	☐	☐	☐	☐	☐
Pályázati lehetőségek ismertetése	☐	☐	☐	☐	☐
Gazdasági tanácsadás és képviselet	☐	☐	☐	☐	☐
Munkaerő kölcsönzés	☐	☐	☐	☐	☐
A csoporton belüli bérmunka közvetítés	☐	☐	☐	☐	☐
A csoporton belüli gépkölcsönzés	☐	☐	☐	☐	☐
Jogi tanácsadás és képviselet	☐	☐	☐	☐	☐
Kapcsolatépítési lehetőségek	☐	☐	☐	☐	☐
Kifejezetten a tagok részére szervezett kötetlen tapasztalatcserék	☐	☐	☐	☐	☐
Szabadidős programok	☐	☐	☐	☐	☐

38. Milyen körülmények között lenne hajlandó bérmunkát szolgáltatni vagy a mezőgépeit bérbe adni?

.....

39. Van olyan előny, amit fontosnak tartana a felsoroltakon kívül megemlíteni?

.....

40. Mit gondol? Egy jól működő szervezet esetében szükség van-e vezetőre?

igen nem

41. Az Ön véleménye szerint milyen lenne a jó vezető egy termelői együttműködés esetében?

.....
.....

42. Ön vállalna egy termelői együttműködés vezetését?

igen nem nem tudom

43. Mekkora tagdíjat lenne hajlandó fizetni?

kevesebb, mint 5.000 Ft-ot 5.001-10.000 Ft között 10.001-20.000 Ft között
 20.001-50.000 Ft között 50.001-100.000 Ft között
 akár 100.000 Ft fölött is, ha valóban sokat tesz a tagokért

44. Kíván bármilyen észrevétel tenni a témában?

.....
.....
.....

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretném köszönetemet kifejezni **témavezetőimnek** a mindenkori szakmai támogatásukért és doktori tanulmányaim előmenetelének segítéséért: **Prof. Dr. habil Lazányi Kornéliának**, aki a doktori iskolába jelentkezésemkor, ismeretlenül is bizalmat szavazott nekem, motivációjának köszönhetően nem csak a kutatómunkában volt segítségemre, hanem az oktatói tevékenységbe is bevont illetve **Naárné Dr. Tóth Zsuzsannának**, aki a témavezetői tevékenység mellett a Gödöllői Campus útvesztőjében való eligazodásban is segítséget nyújtott.

Köszönettel tartozom bírálóimnak **Dr. Törőné Dr. habil. Dunay Annának** és **Dr. habil. Karácsony Péternek**, akik építő bírálataikkal segítettek a dolgozatom végleges formájának elkészítését, továbbá **Dr. habil. Magda Róbertnek**, aki a doktori cselekményem során elnökként működött közre és értékes észrevételeket tett a disszertáció minőségének javításához.

Köszönöm munkáját, **Vajna Istvánné Dr. Tangl Anitának**, aki a jegyzői teendőket látta el a munkahelyi vitámon.

Köszönöm a Doktori Iskola vezetőinek, **Dr. habil. Lehota Józsefnek DSc.**, **Prof. Dr. H.c. Popp Józsefnek**, **MTA levelező tagjának**, és **Prof. Dr. habil. Lakner Zoltánnak DSc.**, támogatását.

Köszönettel tartozom a doktori képzésben részt vevő oktatóimnak, különösen, **Dr. Farkasné Dr. habil. Fekete Máriának**, **Dr. Törőné Dr. habil. Dunay Annának**, **Dr. habil. Poór Józsefnek DSc.**, **Dr. habil. Illés Bálint Csabának**, **Dr. habil. Magda Róbertnek**, **Dr. habil. Neszmélyi György Ivánnak**, **Dr. Gyenge Balázsnak**, **Dr. Molnár Józsefnek**, akik a képzési szemeszterben kiadott feladatok teljesítésével hozzásegítettek ahhoz, hogy a publikációs kötelességeimet teljesítsem és az értekezésemben is rávilágítsanak olyan területekre, amelyek haladásomat segítették.

Hálás köszönet **Dr. Molnár Petronellának**, a tanulmányaink során vállalt évfolyamfelelősi munkájáért, amellyel számtalanszor levette a terhet a vállunkról.

Köszönettel tartozom volt munkatársaimnak, az **Óbudai Egyetem** egykori **Szervezési és Vezetési Intézetének** oktatóinak: különösen egykori intézetigazgatómnak, **Dr. Keszthelyi Andrásnak** a mindenkori biztatásért, **Dr. Takácsné Prof. Dr. habil. György Katalinnak** az építő kritikáiért és szakmai tanácsaiért, **Dr. Szikora Péternek** a dolgozat formai megvalósításban nyújtott támogatásért és **Dr. Karlovitz Tibornak** a nemzetközi konferenciárésztételért és biztatásáért. Köszönöm egykori hallgatómnak, **Vincze Alexandrának**, a kérdőívek feldolgozásában nyújtott segítségét.

Hálával tartozom hajdani nagyapáimnak **Szűcs Bertalannak** és **Dávid Lajosnak**, akik életük során példamutatóan jártak előttünk, hogy a vidék szeretete a mindennapjaink része legyen. Köszönettel tartozom nagymamámnak **Szűcs Bertalannénak** (Bancsi Ilona) és hajdani nagymamámnak, **Dávid Lajosnének** (Balázs Vilma), akik abban mutattak példát, hogy a család megélhetését jelentő mezőgazdasági tevékenységben milyen fontos a támogatás és hogyan kell összeszervezni a családot, ha a feladatok épp azt követelik meg.

Köszönettel tartozom Édesapámnak, **Szűcs Lajosnak**, aki, a kutatói munkám során, agrármérnökként szakmai útmutatást adott és gyerekként beavatott engem és a testvéreimet egyaránt az akkori TSZ-es hétköznapiakba. Köszönöm édesanyámnak, **Szűcs Lajosnének** (Dávid

Gizella), aki pedagógiai múltjának köszönhetően nem csak anyaként támogatott ugyanakkor lelki támogatást is kaptam tőle.

Hálával tartozom testvéremnek, **Szűcs Zsoltnak**, akinek munkája ösztönözte értekezésem alakulását és az általa végzett mezőgazdasági tevékenység tapasztalatait átadva segített abban, hogy az agrártevékenység gyakorlati oldalát is megismerjem. Köszönöm sógornőmnek **Szűcsné Herczeg Hajnalkának**, hogy testvéremet ebben a tevékenységben támogatja.

Hálás vagyok testvérem gyermekeiért, **Szűcs Annáért** és **Szűcs Ádámért**, akik abban inspiráltak, hogy a fiatalabb generációra is kiemelt figyelmet szenteljünk, mert a Z generációt követőkben is benne él a vidék szeretete, amelyet óvni és motiválni kell.

Köszönettel tartozom barátnőmnek, **Nagy Eszternek**, aki önzetlenül segített a nyelvi akadályok leküzdésében. Végül köszönöm támogatást és türelmet a **Barátaimnak**, akik a doktori tanulmányaim során igen sok alkalommal nélkülözni kényszerültek a társaságukból.